

In balans

Autonomie en verbondenheid

Basale uitgangspunten voor de hulpverlening!?

Hinke Blok – van de Kieft
Willemijn van der Zouwen

mei 2013

In balans

Autonomie en verbondenheid
basale uitgangspunten voor de hulpverlening!?

Afstudeeronderzoek voor de opleiding
Maatschappelijk Werk en Dienstverlening

Hinke Blok – van de Kieft
Willemijn van der Zouwen
Mei 2013

Opdrachtgever:
Christelijke Hogeschool Ede
Lectoraat Jeugd en Gezin
Dhr. W. Dekker

Begeleider: Rien ten Brinke
Beoordelaar: Jaap de Jong

Met medewerking van:
Bureau Jeugdzorg Ede

Voorwoord

Autonomie en verbondenheid. Tegen het einde van dit afstudeeronderzoek zijn deze termen niet meer weg te denken uit onze visie op hulpverlening. Vooraf waren we er sceptisch over of deze termen nu werkelijk de basis vormden van het leven van mensen en daarmee ook van de hulpverlening zoals gesuggereerd werd bij verschillende vakken die we tijdens onze opleiding gevolgd hebben. Door de vraagstelling ‘in hoeverre is de hulpverlening bij Bureau Jeugdzorg Ede te analyseren in termen van autonomie en verbondenheid’ te formuleren, gingen we de uitdaging aan om zelf tot een conclusie te komen over de reikwijdte van deze termen. Tijdens het uitvoeren van dit onderzoek zijn deze termen langzaam maar zeker onderdeel geworden van onze visie op hulpverlening. In deze scriptie gaan we in op verschillende onderdelen van de hulpverlening waarbij deze termen centraal staan.

In de scriptie die voor u ligt wordt u stap voor stap meegenomen door verschillende onderdelen van de hulpverlening van Bureau Jeugdzorg Ede, waar we de mogelijkheid gekregen hebben om ons onderzoek uit te voeren. In dit voorwoord gaat daarom in de eerste plaats onze dank naar hen uit voor de mogelijkheid om dit onderzoek uit te voeren. In het bijzonder willen we de personen die vanuit Bureau Jeugdzorg Ede actief betrokken geweest zijn bij dit onderzoek bedanken.

Daarnaast willen we Carin Graveland – Geijtenbeek en Rien ten Brinke bedanken voor hun sturing en stimulans bij het opstellen van onze onderzoeksopzet en tijdens het uitvoeren van dit onderzoek.

Simon Blok en Lennard van Wijk willen we bedanken voor hun meedenken en technische tips in de periode van het uitvoeren van ons afstudeeronderzoek.

Tot slot willen we Wim Dekker bedanken die, in de rol van opdrachtgever, het vertrouwen in ons gehad heeft om dit onderzoek voor het lectoraat uit te voeren.

Hinke Blok – van de Kieft
Willemijn van der Zouwen
Ede, 2013

Samenvatting

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van het lectoraat van de Christelijke Hogeschool te Ede vertegenwoordigd door dhr. W. Dekker. Het onderzoek met de termen autonomie en verbondenheid als uitgangspunten, is een verkennend onderzoek voor een onderzoek van Dekker zelf waarin hij zich met name wil gaan richten op de relatie tussen de termen autonomie en verbondenheid op sociologisch vlak en in de hulpverlening. Om hier een duidelijk beeld van te kunnen krijgen is het nodig om de hulpverlening te analyseren in termen van autonomie en verbondenheid. Het was echter onbekend of het beroepshandelen van de hulpverlener ook daadwerkelijk te analyseren is in de genoemde termen.

De vraag van Dekker als opdrachtgever, in combinatie met de verdieping in het thema autonomie en verbondenheid door de onderzoekers mondde dan ook uit in de vraagstelling: *‘In hoeverre is de hulpverlening binnen Bureau Jeugdzorg Ede te analyseren in termen van autonomie en verbondenheid?’*

Het doel van dit onderzoek was om een conclusie te kunnen trekken over de vraag of autonomie en verbondenheid ten diepste onderliggend zijn aan de manier waarop de hulpverleners vorm geven aan hulpverleningstrajecten.

Om het genoemde doel te kunnen bereiken is gekozen voor een kwalitatief onderzoek. Bij de uitvoering van dit onderzoek is gebruik gemaakt van verschillende onderzoeksmethoden: literatuurstudie, inhoudsanalyse en het afnemen van interviews. Bij het doen van de inhoudsanalyse is gebruik gemaakt van tien hulpverleningsrapportages van Bureau Jeugdzorg Ede. Tijdens het analyseren van deze rapportages is er een hulpmiddel ontwikkeld voor het doen van een inhoudsanalyse aan de hand van de termen autonomie en verbondenheid. Daarnaast zijn er vijf hulpverleners geïnterviewd die werkzaam zijn bij Bureau Jeugdzorg Ede.

Aan de hand van de literatuurstudie is de hypothese vastgesteld: *‘elk hulpverleningsproces is te analyseren in termen van autonomie en verbonden’*. Uit de literatuur blijkt dat enerzijds de zorg voor het zelf (autonomie) en anderzijds de zorg voor de ander (verbondenheid) fundamentele behoeften zijn van het menselijk bestaan. De inhoudsanalyse laat zien dat de kern van de rapportages te analyseren is in termen van autonomie en verbondenheid. Er is tevens een hulpmiddel ontwikkeld, wat bestaat uit een stappenplan waarin beschreven staat op welke aspecten specifiek gelet moet worden bij het analyseren van rapportagemateriaal aan de hand van de termen autonomie en verbondenheid. Dit hulpmiddel is ontwikkeld voor dhr. W. Dekker.

De betrokken hulpverleners gaven aan dat autonomie en verbondenheid, deels onbewust, ten grondslag liggen aan hun visie op kinderen en ouderschap. Daarnaast richten zij zich ook in hun hulpverlenend handelen op beide aspecten. Er is gebleken dat autonomie en verbondenheid behoeften zijn die in het leven van elk mens aanwezig zijn en dat hulpverlening erop gericht is om de onbalans die ontstaan is tussen beide behoeften te herstellen. Dit wordt ook bevestigd door de bevinding dat elke hulpverleningsproces in deze termen te analyseren is. De hypothese dat elk hulpverleningsproces te analyseren is aan de hand van de termen autonomie en verbondenheid is hiermee bevestigd.

Dit onderzoek heeft voor de opdrachtgever dhr. W. Dekker een bruikbaar eindproduct opgeleverd, namelijk het hulpmiddel dat ontwikkeld is. In dit hulpmiddel wordt concreet beschreven op welke wijze rapportages geanalyseerd kunnen worden aan de hand van de termen autonomie en verbondenheid. Het beschreven hulpmiddel kan dhr. W. Dekker gebruiken tijdens zijn onderzoek.

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Samenvatting.....	4
Inleiding	7
Aanleiding en probleembeschrijving.....	7
Vraagstelling en richtinggevende onderzoeksvragen	9
Doelstellingen.....	9
Werkwijze	11
Hoofdstuk 1.....	13
<i>Wat zegt de literatuur over de termen autonomie en verbondenheid, in het bijzonder met betrekking tot het opvoeden?</i>	13
1.1 Theorie autonomie en verbondenheid.....	13
1.2 Autonomie en verbondenheid toegespitst op de ontwikkeling en opvoeding	18
1.3 Theoretische visie van Bureau Jeugdzorg Ede	23
1.4 Conclusie	24
1.5 Overzicht autonomie en verbondenheid	26
1.6 Uitgangspunten voor ons verdere onderzoek.....	29
Hoofdstuk 2	31
<i>Op welke wijze zijn de rapportages van Bureau Jeugdzorg Ede te herleiden naar de termen autonomie en verbondenheid?</i>	31
2.1 Het proces van analyseren.....	31
2.1.1 Materiaal verzamelen	31
2.1.2 Schrappen van niet-relevante tekst	32
2.1.3 Fragmenteren van de relevante tekst.....	33
2.1.4 Labelen van de fragmenten.....	33
2.1.5 Labels ordenen	38
2.2 Resultaten vanuit de geanalyseerde gegevens	40
2.2.1 De evaluaties.....	40
2.2.2 Het verzoek	44
2.2.3 Het plan van aanpak	45
2.2.4 Analyse en besluit	48
2.2.5 Aanmelding voor doorlopen	51
2.3 Conclusie	52

Hoofdstuk 3	54
<i>Tot welk hulpmiddel kan gekomen worden door het analyseren van de termen autonomie en verbondenheid in de rapportages?</i>	54
3.1 Stap nul – voorbereidingen voor de analyse	54
3.2 Stap één – relevante informatie scheiden van niet-relevante informatie	55
3.3 Stap twee – analyse-eenheden vaststellen en tekst opsplitsen in fragmenten	56
3.4 Stap drie – labels aan fragmenten geven.....	56
3.5 Stap vier – labels ordenen.....	58
3.6 Stap vijf – grafieken maken	59
3.7 Stap zes – interpreteren van gegevens.....	59
3.8 Conclusie.....	60
Hoofdstuk 4	61
<i>Wat zeggen de hulpverleners van Bureau Jeugdzorg Ede over de manier waarop zij de termen autonomie en verbondenheid integreren in het hulpverleningsproces?</i>	61
4.1 Het kind	61
4.2 De ouder.....	66
4.3 De hulpverlener	71
4.4. Conclusie.....	75
Eindconclusie.....	77
Conclusie.....	77
Aanbevelingen.....	78
Discussie.....	78
Evaluatie.....	80
Bibliografie	83

Inleiding

In balans; daar draait het om bij de termen autonomie en verbondenheid. Deze twee termen, liever gezegd: behoeften, spelen voor ieder persoon en in iedere relatie een rol. Verschillende onderzoekers en auteurs die zich verdiepten in het thema ‘autonomie en verbondenheid’ stellen dat ieder mens op zoek is naar een balans tussen autonoom en verbonden zijn.

In deze scriptie wordt het doel, het proces en de conclusie van dit onderzoek beschreven: het opmaken van een balans over de mogelijkheid van het analyseren van de hulpverlening in termen van autonomie en verbondenheid. Hierbij wordt specifiek ingezoomd op rapportagemateriaal*.

De hoofdstukken van deze scriptie lopen parallel met de deelvragen van het onderzoek. Hoofdstuk één is de uitwerking van de literatuurstudie. In paragraaf één, geschreven door Willemijn, wordt ingegaan op algemene literatuur over autonomie en verbondenheid. Paragraaf twee gaat specifiek over het gebruik van de termen autonomie en verbondenheid in literatuur met betrekking tot opvoedsituaties, geschreven door Hinke. Paragraaf drie is een beschrijving van de bij Bureau Jeugdzorg gebruikte literatuur, geschreven door Willemijn. Ook paragraaf vier, de conclusie van hoofdstuk één, is geschreven door Willemijn. Paragraaf vijf en zes bevatten de uitwerking van de literatuur, waaraan door beide onderzoekers gewerkt is.

In hoofdstuk twee wordt ingezoomd op het rapportagemateriaal wat geanalyseerd is. Paragraaf één beschrijft dit proces, geschreven door Hinke. Paragraaf twee, geschreven door Willemijn, bevat getrokken conclusies uit de geanalyseerde gegevens. De conclusie van deze deelvraag is beschreven door Hinke.

Hoofdstuk drie is de uitwerking van het hulpmiddel voor de opdrachtgever. De paragrafen één tot en met vier zijn geschreven door Hinke, de paragrafen vijf tot en met zeven en de conclusie zijn geschreven door Willemijn.

Hoofdstuk vier gaat in op de visie van de hulpverleners bij Bureau Jeugdzorg op de termen autonomie en verbondenheid. Paragraaf één is geschreven door Willemijn en gaat in op de visie van de hulpverleners op het kind. Ook de paragraaf over het gebruik van de termen autonomie en verbondenheid is geschreven door Willemijn. De visie van de hulpverleners op ouderschap is alsmede de conclusie zijn geschreven door Hinke.

De eindconclusie, waarin de vraagstelling beantwoordt wordt en waarin aanbevelingen gedaan worden, is geschreven door Hinke. Het samenvattende artikel, dat aan het begin van deze scriptie te vinden is, is ook geschreven door Hinke. De discussie is geschreven door Willemijn, alsmede het voorwoord en de inleiding.

Er zal nu eerst een verantwoording gegeven worden van het uitgevoerde onderzoek.

Aanleiding en probleembeschrijving

De interesse van de onderzoekers in theorieën over autonomie en verbondenheid vindt zijn oorsprong in de verdiepingsminor die de ze gevolgd hebben. Bij deze minor, de minor Relationale- en Gezinsgerichte hulpverlening, viel de onderzoekers op dat zowel in partnerrelaties als in ouder-kindrelaties een spanningsveld aanwezig is tussen zelfstandig zijn en in verbinding te zijn met de ander. Hierbij kan vooral gedacht worden aan de vakken ‘sekspecifieke hulpverlening’ en ‘video home training’ waarin dit naar voren kwam. Volgende twee beschrijvingen zijn een voorbeeld hiervan.

Allereerst hebben echtparen behoefte aan voldoende tijd en ruimte voor zichzelf (autonomie) en verlangen tegelijk naar zoveel mogelijk saamhorigheid, trouw en eensgezindheid (verbondenheid) in hun relatie. Echtparen die een hulpvraag hebben met betrekking tot hun relatie, ervaren vaak een onbalans en er wordt gezocht naar meer afstand, of juist naar meer verbondenheid.

In de relatie tussen ouders en kinderen komen deze begrippen ook duidelijk naar voren. Bij het filmen in gezinnen voor het vak video home training was te zien hoe ouders hiermee bezig zijn, door aan de ene kant hun kinderen dingen zelf te laten doen en ze zelfstandigheid te leren (autonomie) en hen aan de andere kant sturing te geven en te leiden (verbondenheid).

Bij het verdiepen in een afstudeeronderzoek vernamen de onderzoekers dat dhr. W. Dekker, sociologiedocent aan de Christelijke Hogeschool in Ede, van voornemen was een onderzoek te doen naar de relatie tussen de termen autonomie en verbondenheid op sociologisch vlak en in de hulpverlening. Hiervoor wil hij zich richten op de tendensen in de samenleving en hoe deze hun uitwerking hebben op de hulpverlening. Als de samenleving het belang van autonomie hoog heeft staan, betekent dit dan ook dat dit voor hulpverleners een belangrijk doel is in het werken met cliënten? Dekker is binnen de hogeschool werkzaam bij het lectoraat Relatie en Gezin. Hier vanuit is hij voor zijn onderzoek met name geïnteresseerd in opvoedingsrelaties. Als opdrachtgever wil hij te weten komen of het beroepshandelen van de hulpverlener ook daadwerkelijk te analyseren is in termen van autonomie en verbondenheid. Voornamelijk wil hij weten of rapportages te herleiden zijn naar deze termen en een handreiking voor het analyseren van deze rapportages zodat hij dit zelf zou kunnen gebruiken bij het uitvoeren van zijn eigen onderzoek. Op het moment dat dit onderzoek van start ging was het onbekend of rapportages te analyseren waren aan de hand van de termen autonomie en verbondenheid. Deze onwetendheid is de basis geworden van het onderzoek. Deze opdracht sprak de onderzoekers aan vanuit hun interesse in het thema autonomie en verbondenheid en de kennis hierover vanuit de gevolgd minor.

Het onderzoek betrof een vrij abstract onderwerp. Het was dan ook de uitdaging om termen als autonomie en verbondenheid te analyseren en te concretiseren door het maken van een hulpmiddel voor het analyseren van rapportages. Dit hulpmiddel heeft de vorm gekregen van een stappenplan met aandachtspunten en specifieke toepassingen voor het doen van inhoudsanalyse bij rapportages met het gebruik van de termen autonomie en verbondenheid.

De onderzoekers hadden in het onderzoek de vrijheid om met de termen autonomie en verbondenheid en het gebruik van rapportagemateriaal, een eigen invulling te geven aan het onderzoek.

Bij ervaringsgerichte hulpverlening, een verdiepend vak dat aangeboden wordt op de opleiding Maatschappelijk Werk en Dienstverlening, zijn concrete en uitgewerkte visies op de termen autonomie en verbondenheid behandeld. Wat de onderzoekers intrigeerde was dat visies vanuit het ervaringsgerichte denken er vanuit gaan dat de termen autonomie en verbondenheid alle balans en onbalans in relaties omvatten en dat alles naar deze begrippen te herleiden is. De onderzoeken waren benieuwd of dit in specifieke hulpverleningsrapportages ook het geval was. Zouden alle analyses en doelen van een hulpverleningsinstelling onder kunnen brengen onder de noemers autonomie en verbondenheid? Deze vraag is het uitgangspunt geworden van het gedane onderzoek.

In dit onderzoek zijn verschillende mensen bij elkaar gekomen. De opdrachtgever, dhr. W. Dekker, die geïnteresseerd is in het analyseren van rapportagemateriaal en Bureau Jeugdzorg in Ede, die voor dit onderzoek rapportagemateriaal beschikbaar wilde stellen. Door het uitvoeren van dit onderzoek is er een antwoordt gegeven op de vraagstelling en deelvragen die voor dit onderzoek zijn opgesteld.

Vraagstelling en richtinggevende onderzoeksvragen

De vraag van de opdrachtgever in combinatie met de verdieping van de onderzoekers in het thema autonomie en verbondenheid, mondde uit in de volgende vraagstelling:

‘In hoeverre is de hulpverlening binnen Bureau Jeugdzorg Ede te analyseren in termen van autonomie en verbondenheid?’

Om bovenstaande vraagstelling te kunnen beantwoorden zijn een aantal deelvragen opgesteld:

1. Wat zegt de literatuur over de termen autonomie en verbondenheid, in het bijzonder met betrekking tot het opvoeden?
2. Op welke wijze zijn de rapportages van Bureau Jeugdzorg Ede te herleiden naar de termen autonomie en verbondenheid?
3. Tot welk hulpmiddel kan gekomen worden door het analyseren van de termen autonomie en verbondenheid in de rapportages?
4. Wat zeggen de hulpverleners van Bureau Jeugdzorg Ede over de manier waarop zij de termen autonomie en verbondenheid integreren in het hulpverleningsproces?

Door deze deelvragen beantwoord te hebben is gekomen tot een conclusie die antwoordt geeft op de vraagstelling.

Toelichting op kernbegrippen:

- *Hulpverlening:*
Onder hulpverlening wordt in dit onderzoek het schrijven van rapportages en het voeren van gesprekken met cliënten verstaan.
- *Rapportages:*
Er wordt ingezoomd op de volgende onderdelen van rapportages: plannen van aanpak, evaluatieverslagen, verzoekschriften en analyses.
- *Autonomie:*
Dit kernbegrip wordt uitgewerkt in deelvraag één.
- *Verbondenheid:*
Dit kernbegrip wordt uitgewerkt in deelvraag één.
- *Hulpverleners:*
Met hulpverleners worden jeugdbeschermers en jeugdhulpverleners bedoeld die werkzaam zijn bij Bureau Jeugdzorg Ede. Jeugdbeschermers zijn hulpverleners die werken in gezinnen waarvan de kinderen onder toezicht staan, zij werken binnen een gedwongen kader. Jeugdhulpverleners zijn hulpverleners die werken binnen een vrijwilliger kader.

Doelstellingen

Voortvloeiend uit de deelvragen zijn volgende doelstellingen opgesteld:

1. Er is helder zicht op wat de literatuur zegt over de termen autonomie en verbondenheid, in het bijzonder de literatuur met betrekking tot het opvoeden.
2. Er is duidelijk op welke wijze de rapportages van Bureau Jeugdzorg Ede te herleiden zijn naar de termen autonomie en verbondenheid.
3. Er is een hulpmiddel ontwikkeld voor het analyseren van rapportages aan de hand van de termen autonomie en verbondenheid.

4. Er is zicht op wat individuele hulpverleners zeggen over de manier waarop zij de termen autonomie en verbondenheid integreren in het hulpverleningsproces.

Als einddoel is gesteld om een conclusie te kunnen trekken over de vraag of autonomie en verbondenheid ten diepste onderliggend zijn aan de manier waarop de hulpverleners vorm geven aan hulpverleningstrajecten. Hiermee zal een antwoord geformuleerd worden op de genoemde vraagstelling.

Het doel van het onderzoek is concreet gemaakt door dit **SMART** te formuleren.

Specifiek	In het onderzoek staat het analyseren van rapportages van Bureau Jeugdzorg Ede aan de hand van de termen autonomie en verbondenheid centraal. De rapportages zijn geanalyseerd met een hulpmiddel dat gaandeweg het onderzoek ontwikkeld is. Daarnaast zijn de hulpverleners wiens rapportages geanalyseerd zijn, geïnterviewd, om te ontdekken of en hoe individuele hulpverleners bezig zijn met de termen autonomie en verbondenheid.
Meetbaar	Er is een verslag geschreven waarin beschreven staat of het mogelijk is om met de bril van de termen autonomie en verbondenheid rapportages te analyseren. Naast dit verslag is ook een hulpmiddel ontwikkeld waarmee de rapportages te analyseren zijn aan de hand van deze termen. De bevindingen van de afgenomen interviews zijn ook in deze verslaglegging beschreven.
Aanwijsbaar	Het onderzoek is uitgevoerd onder begeleiding van de afstudeerbegeleider en de opdrachtgever. Zij hebben zicht gehouden op de voortgang van het onderzoek.
Realistisch	De wijze waarop het onderzoek uitgevoerd staat beschreven onder het kopje 'werkwijze'. Deze verantwoording heeft de uitvoering van het onderzoek realistisch gemaakt.
Tijdgebonden	De uitvoering van dit onderzoek heeft plaats gevonden van 7 januari 2013 t/m 14 mei 2013. Het verslag is uiteindelijk ingeleverd op 17 mei 2013 ingeleverd.

Het eindproduct van dit onderzoek is een verslag over de mate waarin de hulpverlening binnen Bureau Jeugdzorg Ede te analyseren is in termen van autonomie en verbondenheid. Daarbij is er een hulpmiddel ontwikkeld om de termen autonomie en verbondenheid te analyseren in rapportages. Dit hulpmiddel zal de opdrachtgever ondersteuning bieden bij het uitvoeren van zijn onderzoek. Voor de uitkomst van dit onderzoek is geen concrete doelgroep beoogd. De lezers van dit eindverslag zijn degene aan wie het onderzoeksverslag overhandigd zal worden. Dit is allereerst aan de opdrachtgever dhr. W. Dekker, daarnaast zal het onderzoeksverslag ook overhandigd worden aan Bureau Jeugdzorg Ede als dank voor hun medewerking. In verband met privacy is het niet mogelijk om de rapportages in zijn geheel naar buiten te brengen, daarom zullen in het onderzoeksverslag korte citaten ingevoegd worden om inzicht te geven in de geanalyseerde rapportages. De bijlagen waarin gevoelige informatie is opgenomen zijn alleen inzichtelijk voor de opdrachtgever, Bureau Jeugdzorg Ede en de afstudeerbegeleider die het geheel moet beoordelen. Dit is bevestigd met een wederzijds contract tussen de Christelijke Hogeschool Ede en Bureau Jeugdzorg Ede.

De afronding van het onderzoek vindt plaats door het geven van een presentatie op dinsdag vier juni. In deze presentatie worden de resultaten en conclusies van dit onderzoek gepresenteerd. Deze presentatie zal gegeven worden in aanwezigheid van onze opdrachtgever, de afstudeerbegeleider en de betrokkenen van Bureau Jeugdzorg Ede.

Werkwijze

Bij de uitvoering van dit onderzoek is gebruik gemaakt van verschillende onderzoeksmethoden: literatuurstudie, inhoudsanalyse en het afnemen van interviews.

Voor het beantwoorden van de vraag *‘wat zegt de literatuur over de termen autonomie en verbondenheid, in het bijzonder met betrekking tot het opvoeden?’*, is er een literatuurstudie gedaan. Voorafgaand aan het doen van inhoudsanalyse aan de hand van de termen autonomie en verbondenheid, was het van belang om een duidelijk beeld te hebben van de betekenis en achterliggende theorieën van deze termen. Bij de literatuurstudie is ingezoomd op literatuur met betrekking tot opvoedsituaties om te bezien welke rol autonomie en verbondenheid hierin spelen. Deze keuze is gebaseerd op de doelgroep waarop zowel de opdrachtgever als Bureau Jeugdzorg Ede zich richten.

Ook is literatuur bestudeerd waarin de visie van Bureau Jeugdzorg Ede beschreven staat om te kunnen beschikken over voorkennis over het gebruik van de termen autonomie en verbondenheid binnen Bureau Jeugdzorg Ede.

Voor het beantwoorden van zowel de tweede als de derde deelvraag is gekozen voor inhoudsanalyse. Het betreft hier de vragen *‘Op welke wijze zijn de rapportages van Bureau Jeugdzorg Ede te herleiden naar de termen autonomie en verbondenheid?’* en *‘Tot welk hulpmiddel kunnen we komen door het analyseren van de termen autonomie en verbondenheid in de rapportages?’*. Voor het beantwoorden van de tweede deelvraag is een inhoudsanalyse uitgevoerd, de uitwerking van de derde deelvraag is voortgekomen uit deze gedane inhoudsanalyse. Inhoudsanalyse is volgens Baarda een gedegen wijze om informatie te winnen uit bestaande gegevens zoals schriftelijk materiaal (2005, p. 222). Dit is van toepassing op het rapportagemateriaal van Bureau Jeugdzorg Ede. Voor dit verkennende onderzoek is gekozen voor een hoeveelheid van tien rapportages. Het doel van de inhoudsanalyse was om duidelijk te krijgen of rapportagemateriaal te analyseren is aan de hand van de termen autonomie en verbondenheid. Omdat de rapportages globaal op een zelfde wijze zijn opgebouwd is een klein aantal rapportages representatief om te komen tot een antwoord op deze tweede deelvraag. Er is voor gekozen om rapportages van vijf verschillende hulpverleners te gebruiken om verschillen in onder andere schrijfstijl te kunnen opmerken en mee te kunnen nemen in de bevindingen van de inhoudsanalyse.

Omdat de tweede deelvraag ingaat op de wijze waarop de rapportages te herleiden zijn naar de termen autonomie en verbondenheid, wordt in deze tweede deelvraag allereerst het proces wat hiervoor doorlopen is, beschreven. Daarnaast wordt in deze deelvraag ingegaan op informatie die gewonnen kan worden door het doen van inhoudsanalyse bij rapportages. Deze bevindingen zijn meegenomen in het beantwoorden van de vraag over de wijze waarop de rapportages te herleiden zijn tot de termen autonomie en verbondenheid.

De derde deelvraag bestaat uit het hulpmiddel dat ontwikkeld is op basis van de bevindingen van de inhoudsanalyse zoals beschreven in deelvraag twee. Dit hulpmiddel bestaat uit een stappenplan met aandachtspunten en specifieke toepassingen voor het doen van inhoudsanalyse bij rapportages met het gebruik van de termen autonomie en verbondenheid. In de beginfase van dit onderzoek was het plan van de onderzoekers om een tabel te maken waarin alle beschrijvingen van de termen autonomie en verbondenheid geplaatst zouden worden die voorkwamen in de te analyseren rapportages. In overleg met de opdrachtgever is hiervan afgeweken. Deze tabel zou niet voldoen aan de wens van de opdrachtgever om te kunnen beschikken over een hulpmiddel waar hij gebruik van zou kunnen maken tijdens vervolgonderzoeken met betrekking tot dit thema.

Tot slot is om de laatste deelvraag *‘Wat zeggen de hulpverleners van Bureau Jeugdzorg Ede over de manier waarop zij de termen autonomie en verbondenheid integreren in het hulpverleningsproces?’* te kunnen beantwoorden gekozen voor het afnemen van interviews. Hiervoor is gekozen om op deze

wijze van de hulpverleners van Bureau Jeugdzorg te vernemen of de termen autonomie en verbondenheid onderliggend zijn aan hun hulpverlenend handelen. Voor de inhoudsanalyse is materiaal verzameld van vijf hulpverleners, twee rapportages per hulpverlener. Deze casuïstiek stond centraal in de interviews, daarom is ervoor gekozen om deze vijf hulpverleners te interviewen. Er is gekozen voor halfgestructureerde interviews om aan de hand van de richtinggevende vragen die hiervoor opgesteld waren, de visies van de hulpverleners gemakkelijk met elkaar te kunnen vergelijken.

Met het beantwoorden van deze vier afzonderlijke deelvragen is gekomen tot een beantwoording van de genoemde vraagstelling van dit onderzoek *‘In hoeverre is de hulpverlening binnen Bureau Jeugdzorg Ede te analyseren in termen van autonomie en verbondenheid?’*. Dit antwoord is te vinden in de conclusie van deze scriptie.

**Alle gebruikte namen in deze scriptie zijn om privacyredenen gefingeerd.*

Hoofdstuk 1

Wat zegt de literatuur over de termen autonomie en verbondenheid, in het bijzonder met betrekking tot het opvoeden?

1.1 Theorie autonomie en verbondenheid

Verschillende onderzoekers en/of therapeuten hebben zich bezig gehouden met begripsbepalingen rondom de termen autonomie en verbondenheid. In deze paragraaf worden de bevindingen vanuit de literatuur beschreven. Hierbij wordt de theorie van Roel Bouwkamp als uitgangspunt genomen. Bouwkamp is in de jaren '90 gepromoveerd op het onderwerp autonomie en verbondenheid. Omdat hij diepgaand onderzoek gedaan heeft naar deze termen is hij een belangrijke bron voor deze literatuurstudie. Daarnaast is gebruik gemaakt van verschillende anderen die over dit onderwerp in deze of in andere bewoordingen geschreven hebben, om een betrouwbaar beeld te krijgen van wat de literatuur zegt over autonomie en verbondenheid.

Voor een begripsbepaling van de termen autonomie en verbondenheid is begonnen bij het woordenboek. Van Dale (Van Dale, 2013) noemt bij het begrip autonomie 'zelfbestuur of zelfstandigheid' en bij het begrip verbondenheid 'solidariteit'. Een kijkje op de online encyclopedie (Online Encyclopedie, 2012) levert het volgende op:

Autonomie: zelfstandigheid, onafhankelijkheid, zelfwetgeving, zelfregering.

Verbondenheid: affiniteit, band, eensgezindheid, lotsverbondenheid, sympathie, solidariteit, saamhorigheid, trouw.

Bouwkamp (Helen door delen, 1999) gaat uit van de veronderstelling dat aan het menselijk streven twee fundamentele behoeften ten grondslag liggen: de zorg voor zichzelf (autonomie) en de zorg voor de ander (verbondenheid). Met deze veronderstelling bouwt hij voort op onder andere de theorie van Rank, een therapeut die bijgedragen heeft aan de ontwikkeling van de psychosociale therapie. Rank was een leerling van Freud en was erg bezig met hoe een persoon tegenover anderen, maar ook tegenover zijn eigen persoon staat. Hij noemt hierbij dat ieder individu op de wereld komt met het conflictueuze basispatroon van verbondenheid (union) en zelfstandigheid (separation). Hij begint bij de geboorte van de mens, dat ieder mens een conflict heeft tussen de wens om geboren te worden (scheiding) en de angst om de moeder te verlaten (vereniging) (Bouwkamp, 1999, p. 18). Vanuit deze gedachte stelt hij ook dat mensen in problemen komen door een onbalans tussen verbondenheid en zelfstandigheid. Sommige mensen offeren zichzelf op ten behoeve van de band met de ander, anderen claimen dat hun wensen door de ander bevredigd moeten worden en negeren behoeften van de mensen om hen een. In de hulpverleningsrelatie nemen de termen autonomie en verbondenheid daarom een belangrijke plaats in. Bouwkamp toont aan dat er een gezond evenwicht moet zijn tussen deze behoeften. De spanning is er in gelegen dat het voor elk individu een opgave is hierin voor zichzelf de balans te vinden.

Rank benadrukt dat elk mens in zijn leven te maken heeft met het conflict tussen autonoom en verbonden zijn. Hierin komt het permanente spanningsveld tussen de termen naar voren. Verschillende auteurs hebben in de loop van de tijd deze behoeften beschreven. Bouwkamp geeft in zijn boek aan dat deze auteurs verschillende begripsbepalingen hebben gehanteerd. Voorbeelden zijn 'selfprotection en social cooperation', gebruikt door G.H. Mead of 'zelfbevestiging en betrokkenheid', gebruikt door H.J.M. Hermans. Bouwkamp is samen met S. de Vries gekomen tot het gebruik van de termen 'autonomie en verbondenheid'.

Bouwkamp heeft veel samengewerkt met Sjef de Vries (Basismethodiek psychosociale hulpverlening, 2008). De Vries werkt net als Bouwkamp vanuit de ervaringsgerichte methodiek. Hierin spelen de termen autonomie en verbondenheid een belangrijke rol. De Vries verwoordt de basisbehoefte van

de mens aan autonomie en verbondenheid als de tweezijdigheid van het bestaan. Hij benoemt hierbij dat de mens zowel 'deel' als 'geheel' is. Als een persoon zijn behoeften onderzoekt, nagaat wat hij voelt en ideeën en plannen ontwikkelt, ervaart hij zichzelf als een op zichzelf staand geheel dat door eigen processen gestuurd wordt. Maar als hij zich naar buiten wendt om zijn behoeften te vervullen en invloed probeert uit te oefenen om de eigen plannen te verwezenlijken, dan zal hij bemerken onderdeel te zijn van een groter geheel. De Vries benadrukt dat zowel autonomie als verbondenheid voor de mens een basale hulpbron is en dat het verlies of de dreiging van verlies van één van beide fundamentele behoeften altijd problemen oproept (Vries, 2008, pp. 115-116).

De Vries somt op dat de noodzaak van autonoom zijn zich uit in: zelfhandhaving, zelfverdediging en zelfexpansie van het lichamelijk en materieel bestaan. Daarnaast komen in de behoefte aan autonomie onderscheiden behoeften samen, onder meer de behoefte om te zijn wie we zijn, ons te onderscheiden, te laten zien dat we uniek zijn en te ontdekken wat we in ons hebben, de behoefte om onafhankelijk en vrij te zijn om te doen en zeggen wat we willen, te zoeken naar wegen om situaties te beheersen en de behoefte om effectief en competent om te gaan met wat zich in het leven voordoet. Hij vat samen dat de behoefte om autonoom te zijn betrekking heeft op zelfontplooiing, zelfverwerkelijking, zelfbeschikking en zelfvervulling. Tenslotte stipt hij aan dat naast deze wat egocentrische behoeften er ook de behoefte is om als zelfstandig individu een bijdrage te leveren aan het leven van anderen en om van betekenis te zijn (Vries, 2008, p. 116).

De noodzaak om verbonden te zijn onderscheidt zich in: handhaving, verdediging en expansie van de context (gezin, land, cultuur, milieu). Het is het verlangen om door anderen gezien te worden en geaccepteerd te worden in onze eigenheid. Het is belangrijk dat we ons onderdeel weten van een groter geheel, bijvoorbeeld een familie die ons nodig heeft. Deze behoeften horen bij de fundamentele erkenning van ons bestaan (Vries, 2008, p. 116). Daarnaast geeft het leveren van een betekenisvolle bijdrage aan het leven van anderen een gevoel van betekenis te zijn. Ook noemt de Vries dat de behoeften om coöperatief te zijn, mee te werken aan een gezamenlijk doel, anderen vriendelijk bejegenen, ons aan te passen en tijdelijk op te offeren uitingen zijn van onze behoefte aan verbondenheid (2008, p. 117).

Na de twee basisbehoeften gescheiden van elkaar te hebben uitgewerkt, benadrukt de Vries dat deze twee behoeften eigenlijk niet te scheiden zijn, maar dat onze behoefte aan autonomie altijd verweven is met onze verbondenheid aan anderen. Er is dus sprake van een spanning tussen het autonoom en zelfstandig willen zijn en tegelijkertijd de verbondenheid in relaties te laten bestaan. Hij beschrijft dat autonomie suggereert dat we los van anderen onszelf kunnen zijn, maar dat mensen nooit los zijn van anderen, ze zijn altijd en op talloze manieren verbonden met anderen. Onafhankelijk zijn en eigenheid laten zien gebeurt allemaal in een omgeving waarin we die behoefte gestalte moeten geven. Autonomie is een dimensie van onze relatie met anderen waardoor we ons gescheiden en apart kunnen voelen. Andersom komt de behoefte aan verbondenheid ook voort uit de behoefte aan autonomie, omdat geen daad zonder eigen belang is (Vries, 2008, p. 117).

In het dagelijks leven wisselt de verhouding tussen de basisbehoeften steeds. Volgens de Vries is hierin een patroon te zien: de vervulling die het gevolg is van een ontmoeting, roept de behoefte aan apart zijn op en omgekeerd. Het niet vinden van de vervulling van één van beide behoeften zorgt voor problemen (2008, p. 117).

Bouwkamp gebruikt de visie van H. Hermans in zijn beschrijving over de behoeften van autonomie en verbondenheid. Hermans schrijft over het fundamentele karakter van deze twee behoeften (1986, p. 14). Hij beschrijft dat ze niet altijd onmiddellijk zichtbaar zijn, maar ten grondslag liggen aan een verscheidenheid van gedragingen en ervaringen. Daarnaast noemt hij dat deze behoeften bij ieder mens en in totaal verschillende culturen voorkomen, al komen ze op verschillende manieren tot uitdrukking. Deze behoeften worden door de mens altijd met zich mee gedragen als neigingen die in de ene situatie wel en de andere situatie niet geactualiseerd worden. Deze behoeften blijven vaak onbewust en worden niet altijd in hun werkzaamheid gerealiseerd.

Bouwkamp deelt de behoefte die gericht is op zorg voor zichzelf (autonomie) in verschillende behoeften in. Hij accentueert dat deze behoeften niet alleen gaan over zorg voor zichzelf, als het geven van zaken aan zichzelf, maar ook over het gericht zijn op het ontvangen van zaken van anderen (1999, p. 63). Deze verschillende behoeften worden in dit gedeelte van het onderzoek opgenomen zodat bij de verwerking van de literatuur gekomen kan worden tot een duidelijk overzicht van de betekenis van de termen autonomie en verbondenheid. Een tweede reden is dat op basis hiervan uitgangspunten geformuleerd kunnen worden voor het vervolg van het onderzoek. Bouwkamp benoemt de van elkaar te onderscheiden behoeften aan autonomie als volgt: zelfverzorging (bevrediging van lichamelijke behoeften), zelfbescherming (het streven om zich lichamelijk, geestelijk en sociaal te beschermen tegen kwalijke invloeden) en zelfhandhaving (het streven om onszelf te handhaven, situaties te beheersen en de eigen positie te versterken). Deze drie behoeften vormen samen de behoefte om te overleven. Verdere behoeften die ook horen bij autonomie zijn, zelfontwikkeling (het vergroten van kennis en kunde die nodig is om invloed in onze omgeving uit te oefenen), zelfverwerkelijking (het ontwikkelen van onszelf overeenkomstig onze mogelijkheden en wensen), zelfexpansie (het verwerven en vermeerderen van bezit), zelfbeschikking (het streven naar vrijheid en verantwoordelijkheid om het eigen leven te kunnen bepalen en de behoefte aan zelfstandigheid en onafhankelijkheid), zelfvervulling (de behoefte om dingen te doen of te maken uit behoefte aan plezier of uit gevoelde noodzaak), integriteit, eergevoel (de behoefte om zich goed en tevreden te voelen over zichzelf en het gedrag) en genegenheid en hechting (de behoefte aan intimiteit, liefde, (h)erkenning, waardering, bevestiging en koestering) (1999, pp. 62-63).

De behoefte aan zorg voor de ander onderscheidt Bouwkamp ook in verschillende behoeften. Het van waarde zijn voor de ander (iets voor de ander willen betekenen), zelf nodig zijn voor de ander (de ervaring dat anderen je nodig hebben geeft het leven een diepe zin en bevrediging), hulpvaardig en dienstbaar te zijn voor de ander (de behoefte om elkaar vriendelijk te bejegenen, een helpende hand toe te steken, van nut te zijn), coöperatief te zijn/samen te werken (de behoefte om mee te werken aan het verwezenlijken van andermans wensen of plannen) en met de ander een eenheid te vormen (de behoefte om zichzelf over te geven en deel uit te maken van een groter geheel, om een bijdrage te leveren aan de handhaving, bescherming, ontwikkeling van de ander en ook van het andere, zoals het milieu, de cultuur, de kunst en het landschap) (1999, pp. 63-64).

Een volgende auteur waarvan literatuur bestudeerd is, is Boszormenyi-Nagy. Hij is de grondlegger van de contextuele therapie. De onderzoekers hebben ervoor gekozen om zijn visie te noemen in deze literatuurstudie omdat hij diepgaand ingaat op de relatie van mensen tot elkaar, waarin zij geven (aan de ander, verbondenheid) en nemen (voor zichzelf, autonomie). Hij bekijkt relaties vanuit een ethische dimensie. In deze dimensie gaat hij in op het begrip rechtvaardigheid. Rechtvaardigheid gebruikt hij als sleutelbegrip voor relaties, hij stelt dat een relatie rechtvaardig is als geven en nemen in balans zijn. In een relatie is altijd sprake van spanning doordat er altijd weer opnieuw gezocht moet worden naar een juiste balans tussen geven en ontvangen. In hulpverleningscontacten probeert hij met mensen te zoeken om te komen tot een juist evenwicht. Vanuit een voor beiden aanvaardbaar evenwicht kan een relatie goed functioneren.

Ook hij spreekt over 'de menselijke context' (1986, p. 58), waarmee hij duidelijk maakt dat elk mens onderdeel is van een context (de mens is verbonden met anderen). Zijn visie omvat het (dis)functioneren van mensen in hun context, wat hij koppelt aan het wel of niet in balans zijn van relaties. Een voorwaarde die Nagy noemt voor het gezond functioneren van relaties is het in balans zijn van geven en ontvangen. Hij benadrukt dat het functioneren binnen de context zorgt voor individuatie of persoonlijkheidsvorming, door middel van het 'de-ander-zijn' (1986, p. 95). Doordat mensen in relatie staan met anderen, kunnen zij zichzelf ervaren als individu en zich onderscheiden van de ander. Door zorg te geven aan de ander, vergroten mensen hun eigenwaarde en groeit hun zelfvertrouwen (1986, p. 98). Nagy noemt dit zelfvalidatie. Een ander aspect dat een persoon nodig

heeft binnen een relatie is zelfafbakening, wat inhoudt dat een persoon vanuit een gevoel van zelfwaarde voor zichzelf op durft te komen en grenzen durft te stellen (1986, p. 96).

Deze twee aspecten, zelfvalidatie en zelfafbakening, kunnen vanuit de termen autonomie en verbondenheid ingedeeld worden onder autonomie. Het specifieke van de theorie van Nagy is dat hij de autonomie plaatst binnen het in verbinding staan met de ander. Verbondenheid is vanuit hem bekeken de voorwaarde voor autonomie.

In de samenleving is autonomie of zelfontplooiing een belangrijk begrip. Het streven naar autonomie en daarnaast de behoefte om verbonden te zijn is echter in de loop van de tijd niet altijd op dezelfde wijze gewaardeerd. Om hier een beeld van te krijgen zullen een aantal auteurs beschreven worden die ingaan op deze thematiek. Hierbij is ook rekening gehouden met de literatuurlijst van de opdrachtgever. De Amerikaanse schrijver Daniel Yankelovich (Nieuwe regels, op zoek naar zelfontplooiing in een omgekeerde wereld, 1981) schrijft over de plaats van zelfontplooiing in de afgelopen eeuw. Hij zegt dat een individu op verschillende manieren zoekt naar zelfontplooiing: in daden, geld, liefde, roem, revolutie, innerlijke vrede en uitbarstingen van creativiteit. Een individu doet dit volgens Yankelovich om zich af te zetten tegen de meerderheid van de mensen die stilzwijgend zijn weg gaat in de dagelijkse tredmolen: druk met het gezin, ploeterend om rond te komen en op zondag naar de kerk (1981, pp. 17-18). Hij schrijft dit in het kader van een veranderende samenleving, waar het streven naar zelfontplooiing, in tegenstelling tot eerdere tijden, een belangrijke plaats inneemt in zowel de samenleving als het leven van een individu. Eerder bleef zelfontplooiing beperkt tot jongeren op universiteiten, later breidde 'de aanval op traditionele zeden' zich uit tot buiten het universitaire milieu (1981, p. 18). Het feminisme, de opkomst van de pil enzovoort hebben een grote rol gespeeld in deze verandering. Waar in de jaren vijftig en zestig strenge normen overheersten kwam er nu pluralisme en vrijheid van keuze: trouwen of samenwonen, kinderen of nog niet, oude baan of weer studeren, verplichtingen op je nemen of je nergens aan binden, wisselen van baan, partner, huis of woonplaats (1981, p. 19). Vanaf deze tijd (jaren '70) kwam een 'rage van zelfontplooiing' op gang. Deze zelfontplooiing was een tegenreactie op de traditionele ethiek die zich kenmerkte door zelfverloochening en verplichtingen aan het zelf (1981, p. 27). Tegelijk schrijft Yankelovich over de 'ethiek van verbondenheid', welke hij onderscheidt van de bovengenoemde traditionele ethiek. Het woord verbondenheid verlegt volgens Yankelovich het zwaartepunt, van het zelf naar een band met de wereld/omgeving. Deze verbondenheid kan er zijn met mensen, instellingen, voorwerpen, opvattingen, plaatsen, natuur, ervaringen of roeping. Dit zijn intiemere of meer oppervlakkige persoonlijke relaties. Hij benadrukt dat het uitsluitend nastreven van eigen verlangens en behoeften uiteindelijk niet bevredigend is en dat ondanks de behoefte aan vrijheid en zelfontplooiing het verlangen om met anderen in verbinding te staan blijft bestaan. Hij beschrijft dit aan de hand van een voorbeeld over reclames die de gedachte voeden dat ongetrouwd en ongebonden zijn het ideaalbeeld is; desondanks geven de meeste mensen de voorkeur aan het delen van huis en leven met een ander. Ook noemt hij dat het verlangen naar diepgaande persoonlijke relaties niet beperkt is tot de verhouding man/vrouw, maar dat dit ook verlangd wordt in de relatie met ouders en kinderen, broers, zussen en ook met vrienden (1981, pp. 235-236). Voor dit onderzoek is dit een interessant gegeven. Het laat zien dat autonomie een belangrijke behoefte is voor een individu, maar dat het tegelijkertijd niet los te maken is van de behoefte om verbonden te zijn met anderen.

Naast Yankelovich is ook aandacht besteedt aan Van Akker (1991, pp. 19-20). Hij is voor dit interessant omdat hij onderzoek gedaan heeft naar veranderingen in de samenleving, waarbij hij de termen zelfontplooiing en geborgenheid hanteert. Deze begrippen sluiten aan bij de te onderzoeken termen autonomie en verbondenheid. Hij noemt de termen geborgenheid en zelfontplooiing 'waardencomplexen'. Geborgenheid omschrijft hij als: het waardencomplex waarin het streven ligt naar veiligheid, zekerheid en houvast. Geborgenheid komt tot uiting in het verlangen naar een innige band met de ander, vanuit een behoefte aan emotionele zekerheid. Een individu heeft er primair

behoefte aan ergens deel van uit te maken; van een primaire leefvorm en van andere verbanden, formeel of informeel (1991, p. 19).

Zelfontplooiing noemt hij het waardencomplex waarin een persoon de vrijheid tot uiting wil brengen die hij claimt om zijn levensloop zelf vorm te geven en daarbij eigen vermogens te verwezenlijken. In dit ideaal ligt het streven besloten van het individu dat onafhankelijk wil zijn en dat autonomie opeist, indien nodig via confrontatie en conflict (1991, p. 20).

Van Akker beschrijft het waardencomplex van geborgenheid als passend bij het burgerlijke gezin, in tegenstelling tot het waardencomplex van zelfontplooiing, dat volgens hem past bij de mentaliteit en het levensgevoel dat opgekomen is in de jaren '60. Hiermee beschrijft hij beide waardencomplexen als tegengesteld aan elkaar en benadrukt hij dat het waardencomplex van de zelfontplooiing het waardencomplex van de geborgenheid gedeeltelijk heeft verdrongen. Tegelijk benadrukt hij dat de behoefte aan geborgenheid in het tijdperk van de zelfontplooiing wel blijft bestaan als fundamentele behoefte.

In het boek van Van Akker komt de mogelijkheid naar voren dat geborgenheid tegelijkertijd met zelfontplooiing wordt nagestreefd, in verschillende contexten. Een voorbeeld hiervan is dat geborgenheid kan worden nagestreefd in de relatie met de partner en zelfontplooiing in het werk (1991, pp. 86-74). Tussen deze verschillende domeinen kunnen problemen ontstaan, omdat domeinen verplichtingen en eisen met zich mee kunnen brengen die niet goed met elkaar in overeenstemming gebracht kunnen worden. Verplichtingen van een betaalde baan kunnen bijvoorbeeld de realisatie van activiteiten in de vrije tijd beperken.

Als laatste willen de onderzoekers Van Akkers operationalisering van de begrippen geborgenheid en zelfontplooiing overnemen bij het verwerken van de literatuur. Bij geborgenheid noemt Van Akker de volgende waarden: leven volgens een vaste orde/structuur, een evenwichtig leven leiden, zekerheid hebben, veiligheid hebben, terug kunnen vallen op iemand en er sociaal bij horen. Bij zelfontplooiing noemt hij dan vervolgens deze waarden: nieuwe ervaringen opdoen, doen wat je prettig vindt, eigen keuzes kunnen maken, zelf alles uitzoeken, je eigen weg gaan en onafhankelijk zijn (1991, p. 20).

Omdat er meerdere auteurs beschreven zijn die de nadruk leggen op het verbonden zijn, wordt nog een auteur toegevoegd die juist de nadruk legt op het autonoom zijn. Joep Dohmen is hoogleraar ethiek aan de Universiteit voor Humanistiek in Utrecht. Hij schreef verschillende boeken over verschillende grootheden in de geschiedenis zoals Foucault, Socrates en Nietzsche. In zijn boek 'tegen de onverschilligheid' (Dohmen, 2010) gaat hij in op de autonomieontwikkeling van een persoon. Volgens Foucault hield de zorg voor zichzelf reflectie, praktische vaardigheden en een normatieve oriëntatie in. Met het zelf bezig zijn zou leiden tot zelfbeheersing en een autonome levenswandel, maar ook tot goede onderlinge relaties en goed burgerschap (2010, p. 29). Volgens de stoïcijnse ethiek is het van groot belang om consequent tijd vrij te maken voor het zelf om te bezinnen en zichzelf dan vragen te stellen als 'welke van mijn zwakke punten heb ik vandaag verbeterd?' en 'in welk opzicht ben ik beter geworden vandaag?' om zichzelf zo te oefenen in zelfbeheersing en zelfcontrole (2010, p. 32). Het streven van al deze filosofen is erop gericht om als individueel persoon zo veel mogelijk te bereiken en zo ver mogelijk te ontwikkelen. Michel Onfray benadrukt hierin het hedonisme. In zelfontwikkeling is intens genot het hoogst mogelijke doel (Dohmen, 2010, p. 84). Samenvattend komt in het boek van Dohmen naar voren dat deze filosofen de nadruk gelegd hebben op autonomie, op zelfontplooiing als antwoord op de vraag: 'hoe moet ik leven?'. Door te werken aan zelfontplooiing kan een persoon komen tot een autonome levenswandel en zo goed mogelijk burgerschap. In deze visie blijft de term verbondenheid sterk op de achtergrond en ontbreekt een spanningsveld tussen zorg voor het zelf en zorg voor de ander. Er wordt gesteld dat zorg voor het zelf en zelfontplooiing automatisch leidt tot goed burgerschap en goede onderlinge relaties.

1.2 Autonomie en verbondenheid toegespitst op de ontwikkeling en opvoeding

Als er verdiept wordt in de manier waarop de termen autonomie en verbondenheid tot uiting komen in de opvoeding is te zien dat Erikson hier aandacht aan besteedt bij het beschrijven van de ontwikkelingsfasen van het kind (Het kind en de samenleving, 1977). Hij schrijft in deze verschillende fasen tussen de regels door over autonomie en verbondenheid in de opvoeding en de ontwikkeling van het kind. Vanuit de opleiding was Erikson voor de onderzoekers bekend als persoon die een uitgewerkte visie heeft beschreven op de ontwikkeling van het kind. Deze fasen worden beknopt beschreven in het artikel over ontwikkelingstaken (Tartuffel, 2011).

Tijdens de zuigelingenfase is het de taak van het kind om vertrouwen te ontwikkelen. Vertrouwen in zichzelf en de verzorger, in de meeste gevallen de ouder. Het kind ontwikkelt vertrouwen in zichzelf (autonomie) en vertrouwen in de ander (verbondenheid). Zelfvertrouwen is hierbij nog een te groot woord voor een kind. Erikson beschrijft hier tussen de regels door hoe met name de term verbondenheid tot uiting komt in de omgang tussen moeder en kind. De moeder legt verbinding met het kind door vertrouwen te wekken. Dit vertrouwen wordt gewekt door adequaat te reageren op de wensen en behoeften van de baby (1977, pp. 239-240).

Tijdens de peuterfase leert het kind om zelfstandig te worden. Erikson (Het kind en de samenleving, 1977) beschrijft dat het van groot belang is dat de opvoeders het kind in deze fase voldoende vrijheid geven. De opvoeders moeten het kind aanmoedigen om op eigen benen staan. De leiding van de ouders moet in deze fase vastberaden en geruststellend zijn. De opvoeders stimuleren bij het kind de autonomie maar houden ook de verbondenheid in stand door het kind te steunen in deze nieuwe fase van de ontwikkeling (1977, p. 243).

Erikson (Het kind en de samenleving, 1977) beschrijft bij de kleuterfase hoe het kind zelf taakjes en activiteiten uit gaat voeren. Het kind heeft plezier in het uitvoeren van die taken. Erikson beschrijft hoe het kind er naar streeft om in samenwerking met de ander iets tot stand te brengen (1977, p. 248). In samenwerking gaat het om geven en nemen. Het kind leert hier om voor zichzelf op te komen (autonomie) maar ook voor de ander te zorgen (verbondenheid). Als het kind niet de ruimte krijgt om de ondernemingszin tot uiting te laten komen gaat het kind zich schuldig voelen over het plezier dat hij beleeft (Mens en Samenleving, 2011). Het kind wordt dan geremd in de vorming van zijn autonomie.

Kinderen in de leeftijd van 6 t/m 12 bevinden zich in de basisschoolleeftijd. Het kind ontwikkelt zich in deze fase volop. In deze fase is het belangrijk dat het kind vertrouwen krijgt in het eigen kunnen. Dit zelfvertrouwen (autonomie) ontstaat door aanmoediging en positieve bekrachtiging van anderen. Het tegendeel is ook waar, als een kind niet of nauwelijks bemoedigd wordt of onvoldoende positieve bekrachtiging krijgt ontstaat er een gevoel van minderwaardigheid. Het kind ontwikkelt een laag zelfbeeld in plaats van zelfvertrouwen (Mens en Samenleving, 2011).

In de volgende fase is de kindertijd ten einde en start de adolescentiefase. In deze fase gaat het kind, vanaf nu de jongere, zijn identiteit ontwikkelen. De jongere gaat op zoek naar een nieuw gevoel van vertrouwdheid en continuïteit (Erikson, 1977, p. 251). De jongere is op zoek naar zijn eigen identiteit en is erg op zichzelf gericht. Het ontwikkelen van autonomie staat centraal in deze fase.

Als een beschrijving van de fase van de vroegvolwassenheid. Zoals de naam al zegt is dit het begin van de volwassenheid. In deze fase staat de wederkerige en intieme relatie (verbondenheid) centraal (Tartuffel, 2011). Binnen een relatie staat zowel autonomie als verbondenheid centraal. Een relatie met de ander betekent dat je mag opkomen voor jezelf maar ook dat je mag zorgen voor de ander, de ander serieus moet nemen. Daar draait het om in een relatie, je moet jezelf en de ander serieus nemen.

Erikson werkt niet vanuit de termen autonomie en verbondenheid. Dit neemt niet weg dat hij duidelijk verwoordt dat het ontwikkelen van autonomie en het in verbondenheid blijven, essentieel zijn voor een goede ontwikkeling. Daarbij zegt Erikson dat deze ontwikkelingen van belang zijn voor het gaan naar een volgende fase in de levensontwikkeling. Volgens Erikson is verbondenheid

essentieel om te komen tot autonomie en is een goede ontwikkeling van de autonomie een voorwaarde voor het komen tot verbondenheid. Het volbrengen van de ontwikkelingstaken is steeds nodig om een nieuwe fase in te gaan. Autonomie heeft verbondenheid nodig en andersom. Dit zorgt voor spanning tussen beide termen.

Naast Erikson beschrijft ook Breeuwsma (De constructie van de levensloop, 2005) de rol van autonomie en verbondenheid in de ontwikkeling van het kind. Breeuwsma gaat net als Erikson in op de ontwikkeling van kind tot volwassene. Er is voor gekozen om Breeuwsma te bestuderen omdat zijn literatuur van recentere datum is dan die van Erikson en omdat hij concreter ingaat op de termen autonomie en verbondenheid.

Het proces van autonomie en individuatie begint al in een vroeg stadium. Een pasgeborene is nog volledig afhankelijk van ouderlijke zorg, maar rond het tweede levensjaar is het kind in staat om op eigen benen te staan: hij kan lopen, rennen en leert taal. Daarna, tussen het tweede en vijfde/zesde levensjaar leert het kind in hoog tempo zijn moedertaal, waardoor hij steeds beter uitdrukking kan geven aan zijn eigen, zich ontwikkelende persoonlijkheid en kenbaar kan maken wat hij wel en niet wil. Dit proces van individuatie ontwikkelt zich binnen, maar ook buiten het gezin (Breeuwsma, 2005, p. 179). Het kind wil in dit proces steeds meer zelf doen, het streeft naar autonomie hoewel het nog niet altijd in staat is om aan dit streven te voldoen, wat weer tot conflicten kan leiden tussen de ouder en het kind. Breeuwsma benadrukt dat het belangrijk is dat ouders zowel de vrije hand als bescherming en begeleiding geven aan het kind in dit proces van het ontwikkelen van autonomie. Breeuwsma grijpt terug op de fasen van Erikson, waarbij hij aangeeft dat de uitkomst van de te doorlopen stadia, bepalend is voor de volgende fase. Het goed doorlopen van elke fase is mede afhankelijk van de houding van ouders/verzorgers. Voor ouders is het de uitdaging een evenwicht te vinden tussen loslaten en ondersteunen (2005, p. 192).

Naast autonomie is ook verbondenheid een belangrijk thema in de ontwikkeling van het jonge kind. In de literatuur wordt de term verbondenheid ook wel vervangen door de term hechting. Gehechtheid of attachment is de term voor een relatief duurzame affectieve relatie tussen een kind en één of meer specifieke personen met wie het regelmatig interacteert (IJendoorn, 1982, p. 13). Als het over hechting gaat is John Bowlby de meest bekende persoon die hierop een visie ontwikkeld heeft en deze visie ook uitgewerkt heeft. Bowlby (Verbondenheid, 1983) benadrukt dat hechting (of binding, verbondenheid) in de eerste levensfase essentieel is voor de verdere ontwikkeling van het kind. Bowlby stelt dat of een kind gelukkig en evenwichtig is in zijn latere kindertijd, afhankelijk is van één ding: of de opvoeding in zijn baby- en kleutertijd adequaat is geweest (1983, p. 12). Van IJendoorn beschrijft dat het verbreken van een hechte band tussen kind en opvoeder grote gevolgen heeft voor de gevoelens van veiligheid, (zelf)vertrouwen en exploratiegedrag (IJendoorn, 1982, p. 13). Benadrukt wordt dat hechting (het verbonden zijn) essentieel is voor de ontwikkeling tot een zelfstandig individu (autonomie).

Als teruggaan wordt naar Breeuwsma is te zien dat het ontwikkelen van de autonomie bij het kind doorgaat in de basisschoolperiode. Het kind leert lezen en schrijven, wat zijn mogelijkheden vergroot. De cognitieve ontwikkeling gaat erg hard door alles wat het kind op school leert (Breeuwsma, 2005, p. 210). Het kind ontwikkelt zich hierin sterk los van het gezin, in de context van de school. Tegelijk benadrukt Breeuwsma dat de interactie tussen ouder en kind een belangrijke invloed heeft op het functioneren op school en de schoolprestaties. Het is van belang dat ouders het kind stimuleren zich te ontwikkelen (2005, p. 221). Het loslaten van het kind speelt in de basisschoolperiode een grotere rol, het is belangrijk dat de ouder het kind ruimte geeft om te ontwikkelen.

Vervolgens zoomt de auteur in op de adolescentiefase. Hij noemt dat het in deze fase van belang is dat de adolescent zich ontwikkelt tot een zelfbepalend, autonoom individu, om zo de status van volwassene te bereiken (2005, p. 230). Over de relatie tussen ouder en adolescent zegt hij dat juist

tussen de ouder en hun adolescente kind de ‘paradox van de autonomie’ zichtbaar wordt (Breeuwsma, 2005, p. 244). Aan de ene kant zijn met name jonge adolescenten nog het object van sturende opvoedingshandelingen. Aan de andere kant zullen ze zich steeds meer (moeten) losmaken van hun ouders en wordt er juist aan de opvoeding een belangrijke rol toegekend om dat proces te ondersteunen. Breeuwsma voert hier de verschillende opvoedingsstijlen terug tot twee kerndimensies en benadrukt het belang hiervan. De eerste is de mate van liefde, warmte en acceptatie versus afwijzing en vijandigheid. Een warme opvoeding is noodzakelijk om kinderen vertrouwen in zichzelf te geven (autonomie) en het vermogen om positieve en bevredigende relaties met anderen aan te gaan (verbondenheid). De andere dimensie heeft betrekking op de mate van autonomie versus de mate van controle waarmee ouders hun kinderen opvoeden. Het vrijlaten van het kind bevordert nieuwsgierigheid en creativiteit van het kind en leert het initiatief en flexibel met situaties om te gaan (2005, pp. 244-247). Breeuwsma schrijft ook veel over leeftijdsgenoten, relaties en seksualiteit in de fase van de adolescentie. Zonder hier heel diep op in te gaan wordt duidelijk dat voor adolescenten in de groei naar volwassenheid, het aangaan van langdurige relaties (vriendschappen en liefdesrelaties) een belangrijke plaats inneemt. Hierin komt het leren om verbonden te zijn met anderen sterk naar voren in de vorm van trouw, verantwoordelijkheid en zichzelf zijn binnen de relatie (Breeuwsma, 2005, pp. 249-250). Ook bij Breeuwsma is er dus aandacht voor twee behoeften in het leven van kinderen en adolescenten: die van zelfstandigheid en die van het in relatie staan met de ander. De spanning die Breeuwsma benadrukt ligt vooral op het terrein van de wijze van opvoeden door de ouders. Voor hen is het een constante afweging om te kiezen voor het leiden en sturing geven aan de ene kant of het vrijlaten van het kind of de adolescent aan de andere kant.

Slot en van Aken (Beyers W., 2010) richten zich in het boek ‘Psychologie van de adolescentie’ ook op de ontwikkeling van autonomie in het leven van adolescenten. De onderzoekers kiezen ervoor zich te richten op deze auteurs omdat zij ingaan op de adolescentiefase en omdat zij benieuwd zijn wat vanuit de literatuur gezegd wordt over aandacht voor autonomie en verbondenheid in deze fase. Slot en van Aken gaan uit van twee verschillende opvattingen over autonomie. Enerzijds verwoorden zij de term autonomie als onafhankelijkheid, het emotioneel loskomen van ouders en op eigen benen gaan staan. Anderzijds verwoorden zij deze term als vrijwillig functioneren; deze opvatting komt met name vanuit de zelfdeterminatietheorie van E.L. Deci en R.M. Ryan. Het vrijwillig functioneren houdt in dat je op basis van persoonlijke waarden en interesses en met het gevoel van keuze en vrije wil beslissingen neemt (Beyers W., 2010, p. 82). Vanuit deze twee opvattingen zal ingegaan worden op de ontwikkeling van de autonomie bij adolescenten.

Tijdens de adolescentiefase maken jongeren zich los van hun ouders. Hun beeld van ouders verandert, het kinderlijke beeld van ouders wordt losgelaten. Jongeren gaan hun eigen autonomie ontwikkelen. De wijze waarop ouders hun kind aanmoedigen om onafhankelijk te worden of de ruimte bieden om vrijwillig te functioneren heeft verschillende effecten op de ontwikkeling van de jongere. Bij het aanmoedigen van onafhankelijkheid wordt de jongere met name aangemoedigd om zelfstandig beslissingen te nemen, onafhankelijk van de ouders.

De jongeren hebben het nodig dat ze aangemoedigd worden om onafhankelijk beslissingen te nemen. Als dit niet gebeurt, dan wordt de jongere belemmerd in zijn ontwikkeling van onafhankelijk gedrag. Het tegendeel laat zien dat de jongeren die ondersteunt worden in het nemen van onafhankelijke beslissingen een positiever zelfbeeld ontwikkelen (Beyers W., 2010, p. 94). Hierin komt het, op een juiste manier, hanteren van het spanningsveld tussen beide aandachtsgebieden naar voren.

Het vrijwillig functioneren van jongeren houdt vooral in dat jongeren in hun beslissing hun echte waarden en interesses weergeven (Beyers W., 2010, p. 82). Deze beslissingen hoeven dus ook niet noodzakelijkerwijs onafhankelijk genomen te worden. Het belangrijkste is dat de jongere achter zijn beslissing kan staan en dat hij de vrijheid voelt om een beslissing te nemen die bij hem past. De

ouders van deze jongeren willen meedenken in het keuzeprocess. Het is voor hen van belang dat de jongere achter zijn gedrag en keuzes staat. Dit proberen de ouders aan te moedigen door empathisch te zijn, verantwoording af te leggen over waarom een taak uitgevoerd moet worden en door keuzemogelijkheden te geven. (Beyers W., 2010, p. 95)

Bij het de ontwikkeling van autonomie is het belangrijk dat jongeren de ruimte krijgen om zich in hun eigen tempo te ontwikkelen (Beyers W., 2010, p. 97). Het is de taak van ouders om hierbij aan te sluiten.

In vorige paragraaf is beschreven waarom ook de literatuur van Nagy bestudeert is. Hij heeft in zijn aandacht voor relaties ook specifieke aandacht voor de ouder-kindrelatie. Zoals eerder gezien is noemt hij het in balans zijn van geven en ontvangen als voorwaarde voor het goed functioneren van relaties. Nagy spreekt over de onbalans in de verticale relatie tussen ouder en kind. Het meeste geven gaat van de ouder naar het kind, vooral naar het jonge kind (2000, p. 26). Een kind moet ook de mogelijkheid hebben om iets aan de ouders te geven, benadrukt Nagy, omdat dit zijn zelfvalidatie doet groeien. Wanneer ouders echter tekortschieten, zal het kind het tekort proberen goed te maken en gaat dan meer geven dan passend is voor zijn of haar leeftijd (parentificatie). Een kind krijgt dan problemen met zelfafbakening. Samenvattend beschrijft Nagy het belang van goed en verantwoord ouderschap (2000, p. 39). Hierin komt naar voren dat de relatie (verbondenheid) tussen ouders en kinderen goed moet zijn, zodat het kind door zelfafbakening en zelfvalidatie kan komen tot autonomie.

Bouwkamp (Helen door delen, 1999) zegt dat in elk gezin al dan niet bewust het evenwicht tussen autonomie en verbondenheid centraal staat. Terwijl je voor de ander zorgt moet je ook oog hebben en opkomen voor je eigen belangen (1999, p. 73). Dit evenwicht ligt in elk gezin anders, elke gezin heeft een eigen manier van opvoeden. Bouwkamp zegt in zijn boek over het belang van een evenwichtig gezin: *‘Gezinnen met een hoge mate van autonomie en verbondenheid en/of met een evenwichtig samengaan van deze termen dragen meer bij aan de geestelijke gezondheid en het welzijn van de gezinsleden dan de andere gezinstypen’* (1999, p. 75).

Op grond van de termen autonomie en verbondenheid onderscheidt Bouwkamp vijf verschillende gezinstypen. Deze zullen kort uitwerkt worden om te bezien welke plaats de termen autonomie en verbondenheid innemen in gezinsrelaties.

- **Onthecht gezin:**

In een onthecht gezin gebruiken de ouders hun kinderen om eigen doelen te bereiken. Het lijkt er op dat de zorg voor zichzelf centraal staat bij deze ouders. De zorg voor de ander, voor de kinderen, lijkt er niet toe te doen. Er is sprake van dreigementen, intimidatie, dwang, geweld en angst. Kinderen die in een onthecht gezin opgroeien leren niet voor zichzelf en de ander te zorgen.

- **Kluwen gezin:**

Dit gezinstype wordt door Reiss (Bouwkamp, 1999, p. 76) het overeenstemming gerichte gezinstype genoemd. De verbondenheid tussen de gezinsleden gaat ten koste van het individuele gezinslid. De zelfstandigheid van een individueel gezinslid wordt gezien als ontrouw aan het gezin. De zelfontplooiing lijkt niet gestimuleerd te worden door de ouders. Van elk gezinslid wordt verwacht dat hij voor de ander zorgt zonder zichzelf hierin serieus te nemen.

- **Los zand gezin:**

Reiss (Bouwkamp, 1999, p. 76) noemt dit gezinstype het inter-persoonlijke afstandgerichte gezinstype. Dit gezinstype is het tegenovergestelde van een kluwengezin. Bij een los zand gezin gaat de autonomie ten koste van de verbondenheid tussen de gezinsleden. Elke gezinslid gaat zijn eigen weg en het is een zwakte om de ander om hulp om te vragen.

- **Evenwichtig gezin:**

Ook voor dit gezinstype heeft Reiss (Bouwkamp, 1999, p. 76) een andere benaming, hij noemt dit het omgevingsgerichte gezinstype. Binnen dit gezinstype is er een goed evenwicht tussen ruimte voor jezelf, zelfstandig functioneren, en ruimte voor de ander. Het zit precies tussen het kluwen

gezin en het los zand gezin in. De gezinsleden binnen dit gezin zoeken naar manieren om zowel voor zichzelf als voor de ander te kunnen zorgen.

▪ *Conflictueuze gezin:*

Het conflictueuze gezinstype is een tussenvorm. Bouwkamp noemt dat ouders blijven hangen in de strijd om verbinding en scheiding. Zij hebben geen duidelijke manier van opvoeden en veranderen steeds in de wijze van opvoeden. Dit is voor het kind erg onduidelijk omdat er wisselend sprake is van autonomie en verbondenheid.

Concluderend kan gezegd worden dat de jongere ruimte moet krijgen om zich te kunnen ontwikkelen tot een volwassene. Hierin heeft hij de verbondenheid met de andere gezinsleden, in het bijzonder met zijn ouders, nodig. Maar deze verbinding moet ook niet te benauwend zijn, dan krijgt de jongere geen ruimte meer. Opnieuw toont dit het spanningsveld tussen beide termen aan. Tijdens deze periode staat de autonomie centraal in de context van verbondenheid, zoals blijkt uit een onderzoek waar Bouwkamp naar verwijst (1999, p. 77). Kinderen die opgroeien in onthechte, conflictueuze, los zand en kluwen gezinssituaties zijn kwetsbaar. Deze kinderen worden tijdens het opgroeien beperkt in het ontwikkelen van allerlei vaardigheden. Zij leren niet om op een volwassen manier verschillende rollen vorm te geven. In de genoemde gezinssituaties leren zij ook niet om persoonlijke opvattingen te ontwikkelen (1999, p. 77). Dit komt doordat zij opgroeien in gezinnen waar geen evenwicht is tussen de termen autonomie en verbondenheid, het zijn uitersten.

Bouwkamp gaat ook in op gezinsinteracties, hij introduceert hierbij het circumplexe model van Benjamin. Dit model is de 'Structural Analysis of Social Behavior (SASB) (Bouwkamp, 1999, p. 86).

Wat voor dit onderzoek met name interessant is, is de wijze waarop Benjamins de termen autonomie en verbondenheid uitlegt aan de hand van opvoedingsrelaties (Bouwkamp, 1999, p. 88). Zij benoemt heel concreet welke gedragingen zij onder autonomie en verbondenheid schaaft. Ook deze concrete gedragingen worden overgenomen voor het formuleren van uitgangspunten voor het vervolg van dit onderzoek. De zorg voor de ander (verbondenheid) is het gedrag waarbij je op de ander gericht bent. Bij evenwichtige zorg voor de ander noemt zij de volgende gedragingen: bevestigen, actieve liefde, beschermen, soms vrijlaten en soms controleren (afhankelijk van situatie): opvoeders moeten afhankelijk van de situatie controlerend en heersend zijn of het kind de vrije hand geven. Het is belangrijk dat de opvoeder kiest voor wat het kind op dat moment, in die specifieke situatie, nodig heeft. Benjamins noemt dit een contingent situationeel ouderschap.

De zorg voor jezelf (autonomie) is het gedrag waarbij je op jezelf gericht bent. De evenwichtige zorg voor jezelf bestaat uit interpersoonlijke gedragingen en intrapsychisch gedrag. De interpersoonlijke gedragingen hebben te maken met de onderlinge relaties tussen personen. Bij intrapsychisch gedrag gaat het om interacties die zich binnen de psyche afspelen. Interpersoonlijke gedragingen zijn: onthullen (jezelf bewust openstellen), reactieve liefde (wederzijdse liefde), vertrouwen, soms je eigen gang gaan of je juist onderwerpen: dit is beide afhankelijk van de situatie. Intrapsychisch gedrag bestaat uit het volgende: zelfbevestiging, actieve zelfliefde, zelfbescherming, soms jezelf vrijlaten (spontaan zelf), zelfbeheersing; ook dit gedrag is afhankelijk van de situatie.

In voorgaand gedeelte zijn verschillende gezinstypen uitgewerkt. Daarop aansluitend zal nu dieper ingegaan worden op de rol van autonomie en verbondenheid binnen de opvoedingsrelatie. Er wordt op veel verschillende plaatsen geschreven over de verschillende opvoedingsstijlen of wel de opvoedingsrelatie, het gezinsklimaat. De relatie tussen ouder en kind staat hierbij centraal. Over het algemeen worden er vier soorten opvoedingsrelaties beschreven. Onder andere Bouwkamp (Helen door delen, 1999) en Kohnstamm (Kleine ontwikkelingspsychologie, het jonge kind, deel 1, 2002) gaan dieper in op de inhoud van deze opvoedingsstijlen. Kohnstamm gaat hierbij vooral in op de gevolgen voor het kind en Bouwkamp gaat meer in op de balans tussen autonomie en verbondenheid in de relatie tussen ouder en kind. Deze twee verschillende benaderingen zullen samengevoegd worden om zo een duidelijk beeld te krijgen van de plaats die autonomie en verbondenheid innemen in de opvoedingsrelaties.

- Als eerste kan het opvoedingsklimaat waarbij er zowel van autonomie als verbondenheid geen sprake is genoemd worden. Dit klimaat kan het ‘onverschillige niet-betrokken’ opvoedingspatroon (Bouwkamp, 1999, p. 78) noemen, of het ‘verwaarlozende’ opvoedingsklimaat (Kohnstamm, 2002, p. 221). Bij beide stijlen komt het er op neer dat de ouders niet betrokken zijn bij het kind. Het kind krijgt nauwelijks aandacht en wordt helemaal vrij gelaten. Er is geen sprake van liefde van de ouder voor het kind. De ouders zorgen niet voor het kind maar ook niet voor zichzelf, zij zijn onverschillig.
- Een tweede opvoedingsklimaat is het ‘autoritair-machtsuitoefenende’ opvoedingspatroon zoals Bouwkamp en Kohnstamm dit klimaat beide noemen. Binnen deze opvoedingsstijl staat de autonomie van de ouders centraal. Zij zijn in alles gericht op zichzelf en geven geen gehoor aan de verlangens van het kind. Er is dus geen sprake van gerichtheid op de ander (verbondenheid). De kinderen moeten hun eigen verlangens onderdrukken en luisteren naar de eisen van de ouders. Het is een opvoedingsstijl zonder liefde en zonder vrijheid.
- Het derde opvoedingsklimaat wordt ‘het toegeeflijke’ (Bouwkamp, 1999, p. 78) of ook wel ‘overbeschermende’ (Kohnstamm, 2002, p. 221) klimaat genoemd. Binnen deze opvoedingsrelatie valt op dat ouders niet voor zichzelf zorgen, zij zijn met name gericht op het kind. De ouders geven veel liefde aan hun kind maar tonen geen gezag. Er is dus sprake van veel verbondenheid, ouders geven gehoor aan de verlangens van het kind. De autonomie van ouders lijkt afwezig te zijn, of in ieder geval sterk op de achtergrond.
- Als laats]te is er het ‘gezaghebbende, wederkerige’ opvoedingspatroon zoals Bouwkamp dit noemt. Kohnstamm geeft er andere woorden aan, zij noemt dit laatste een democratisch opvoedingsklimaat. Dit opvoedingsklimaat geeft de meeste veiligheid voor het kind (2002, p. 222). Er is binnen deze opvoedingsstijl een evenwicht tussen autonomie en verbondenheid. De kinderen accepteren het gezag van hun ouders en de ouders geven gehoor aan de behoeften van het kind (Bouwkamp, 1999, p. 78). Binnen deze opvoedingsrelatie is er vrijheid binnen grenzen, er is liefde en vrijheid. Dat is wat voor een kind belangrijk is en wat veiligheid geeft. Het evenwicht tussen de zorg voor de ander en de zorg voor jezelf is dus van groot belang.

Tot slot noemt Bouwkamp in zijn nieuw boek ‘Dicht bij huis’ heel concreet de twee termen autonomie en verbondenheid in zijn beschrijving van hechting (Bouwkamp R. S., 2013). Voor een veilige hechting zijn twee basisboodschappen noodzakelijk: ‘ik ben er voor jou en jouw veiligheid staat voorop’ en ‘ik ben er niet altijd en alleen voor jou, ik heb ook mijn eigen leven en behoeftes en daar zul jij rekening mee moeten leren houden’. Zo leert een kind een evenwicht te zoeken naar verbondenheid en het ontwikkelen van zijn eigen autonomie (2013, p. 14).

1.3 Theoretische visie van Bureau Jeugdzorg Ede

In bovenstaande paragrafen is gekeken naar wat er in de literatuur te vinden is over autonomie en verbondenheid. In deze paragraaf wordt gericht op de visie van Bureau Jeugdzorg op hulpverlening en welke uitgangspunten zij hebben ten aanzien van de hulpverlening. Is hun visie te verwoorden in termen van autonomie en verbondenheid?

Medewerkers bij Bureau Jeugdzorg lezen allemaal het Handboek Deltamethode Gezinsvoogdij (Montfoort, 2009). Dit gaat met name over wet en regelgeving rondom ondertoezichtstellingen, over ontwikkeling van kinderen en over de houding van de hulpverlener.

Als het gaat om de ontwikkeling van kinderen hanteert Bureau Jeugdzorg een tabel van ontwikkelingstaken voor kinderen (Montfoort, 2009, p. 24). Deze ontwikkelingstaken betreffen bijvoorbeeld de fysiologische regulatie (reageren op prikkels, slaap/waakritme) en de motorische ontwikkeling, maar ook taken als de vorming van gehechtheidrelaties, de vorming van (kinderlijke) autonomie en het aangaan van relaties met leeftijdsgenootjes.

De vorming van gehechtheidrelaties en het aangaan van relaties met leeftijdsgenootjes zijn belangrijke taken in de ontwikkeling van het kind, waarin het leren aangaan van verbindingen naar voren komt. Voorbeelden die hierbij genoemd worden zijn: het opzoeken van de opvoeder als veilige basis, om hulp vragen, zich laten troosten, spelletjes doen met anderen, kunnen geven en nemen. Dit kunnen geschaard worden onder de term verbondenheid. De vorming van (kinderlijke) autonomie is een taak die valt onder de term autonomie. Voorbeelden die hierbij genoemd worden zijn: initiatieven nemen, gepast 'nee' zeggen en omgaan met ouderlijk gezag.

Ook is er een tabel van ontwikkelingstaken voor adolescenten (Montfoort, 2009, p. 25). Hierin komen ook aspecten naar voren die te scharen zijn onder autonomie en verbondenheid. Onder autonomie vallen taken als geven en nemen, in discussie gaan met ouders en minder afhankelijk worden van goedkeuring. Onder verbondenheid vallen dan taken als sociale contacten met vriendschappen (met als voorbeelden iets voor de ander doen en vertrouwen tonen) en intimiteit en seksualiteit (contact leggen en aanvoelen welke intimiteit de ander wenst).

Deze tabellen van ontwikkelingstaken gebruikt Bureau Jeugdzorg om problemen en bedreigingen te vertalen naar doelen. Deze doelen moeten aangeven wat er moet gebeuren zodat het kind of de adolescent niet blijft steken in een ontwikkelingstaak. Er kan geconcludeerd worden dat de medewerkers van Bureau Jeugdzorg aandacht hebben voor zowel autonomie als verbondenheid tijdens de ontwikkelingstaken van het kind.

Uit de gedeelten uit het handboek over de houding van de gezinsvoogd kunnen de termen autonomie en verbondenheid ook afgeleid worden. In dit handboek worden de termen 'engageren en positioneren' hiervoor gebruikt. Engageren wordt omschreven als 'al datgene wat een gezinsvoogd doet om de jeugdige, diens ouders, het gezin en andere belanghebbenden tot een actieve medewerking te motiveren' (Montfoort, 2009, pp. 41-42). Wat hierin vooral naar voren komt is dat de hulpverlener erop gericht is om degenen die om de cliënt heen staan te motiveren tot medewerking. Hierin ligt het verbinden van mensen; deze term kan dus geschaard worden onder verbondenheid. Positioneren is 'al datgene wat gezinsvoogden doen om het specifieke van de kindbeschermsmaatregel, vooral het belang van de ontwikkeling en de veiligheid van het kind, te verduidelijken' (Montfoort, 2009, pp. 43-74). De hulpverlener komt daarmee op voor de belangen van het kind (autonomie).

Ook het boek 'De (gezins)voogd als jongleur' (Hout, 2001) wordt gelezen door de medewerkers van Bureau Jeugdzorg Ede aan het begin van hun loopbaan. Hierin staan onder andere de rechten van het kind beschreven: het recht op te groeien in een veilige leefomgeving, het recht op te groeien bij de eigen ouder(s), het recht op het onderhouden van de affectieve band met de ouders, het recht op het onderhouden van de ontwikkeling vanuit de samenleving, het recht op de zorg die het beste bij het kind past (Hout, 2001, p. 44). Deze rechten zijn verder uitgewerkt in richtinggevende principes als: 'ieder kind heeft recht op een gezonde en evenwichtige ontwikkeling en uitgroei naar zelfstandigheid', 'kinderen kunnen het beste opgroeien in een gezin' en 'de veiligheid van het kind staat voorop' (Hout, 2001, p. 47).

Wat opvalt in de rechten en principes voor kinderen zoals onderschreven wordt door Bureau Jeugdzorg, is dat er zowel aandacht voor het kind in verbinding (verbondenheid) als voor het kind als individu (autonomie) lijkt te zijn. Rechten als die op een veilige omgeving, op opgroeien bij de eigen ouders en op een affectieve band met ouders, gaan in op dat het kind deel is van een groter geheel, het gezin. Bij rechten als dat op ontwikkeling en op zorg gaat het om het kind als individu, als geheel op zichzelf. De belangen van het kind zijn dus in zekere zin terug te voeren op de twee basisbehoeften van elk mens: autonoom en verbonden zijn.

1.4 Conclusie

In deze conclusie zal een samenvattend antwoord geven worden op de deelvraag 'Wat zegt de literatuur over de termen autonomie en verbondenheid, in het bijzonder met betrekking tot het

opvoeden?’ en zal hiermee ook een uitgangspunt geformuleerd worden voor het verdere van dit onderzoek.

Vanuit de literatuur komt naar voren dat er bij alle auteurs aandacht is voor enerzijds de zorg voor het zelf (autonomie) en anderzijds zorg voor de ander (verbondenheid), hoewel in verschillende bewoordingen. Verschillende auteurs spreken zelfs over autonomie en verbondenheid als zijnde fundamentele behoeften van het bestaan. Bouwkamp noemt dit in navolging van Hermans en ook de Vries gaat hier nadrukkelijk op in. Voor een gezond functioneren van een persoon of een relatie is het nodig dat beide behoeften vervuld worden. De Vries heeft het over ‘de tweezijdigheid van het bestaan’ en heeft hiermee aandacht voor de mens als ‘deel-geheel’. Nagy beschrijft dat ieder mens een ‘menselijke context’ heeft en altijd verbonden is met de ander. De Vries noemt aan de ene kant de wat meer egocentrische behoefte om autonoom te zijn en anderzijds de behoefte om iets bij te dragen aan het leven van anderen, de behoefte aan verbinding. Tegelijk benadrukt de Vries dat deze behoeften niet te scheiden zijn, maar dat er wisselend sprake is van deze behoeften. De vervulling die het gevolg is van een ontmoeting roept de behoefte aan apart zijn op en omgekeerd.

Deze gedachte is ook te zien bij van Yankelovich. Net als Van Akker gaat hij in op de rol van zelfontplooiing in de samenleving. Beiden schrijven over een toegenomen aandacht voor autonomie of zelfontplooiing sinds de jaren '60. Tegelijk benadrukt Yankelovich dat alleen het nastreven van de eigen verlangens niet bevredigend is en dat ondanks de behoefte aan vrijheid en zelfontplooiing het verlangen om met anderen in verbinding te staan blijft bestaan.

In de literatuur over autonomie en verbondenheid met betrekking tot de ontwikkeling en het opvoeden van het kind is te zien dat de verbondenheid nodig is om autonomie te ontwikkelen en dat autonomie ook nodig is om verbondenheid te ontwikkelen. Deze twee behoeften zijn dus niet los te koppelen van elkaar. Verbondenheid lijkt in de eerste levensjaren van het kind op de voorgrond te staan terwijl autonomie dan wat op de achtergrond staat. Naarmate het kind ouder wordt staat de ontwikkeling van de autonomie centraal. Het is dan de taak van ouders om hun kind aan te moedigen tot zelfstandigheid. Dit thema staat met name centraal in de adolescentiefase. Zowel Breeuwsma als Slot gaat uitvoerig in op deze fase van de ontwikkeling. In de adolescentie gaan jongeren zich losmaken van ouders, ze willen niet meer afhankelijk zijn van hun ouders. De jongeren hebben van hun ouders de vrijheid nodig om zich onafhankelijk te gaan gedragen. Tegelijkertijd benadrukken Breeuwsma en Slot dat ouders ook begeleidend en beschermend aanwezig moeten zijn. Zij moeten hun kinderen aanmoedigen om zelfstandig beslissingen te nemen. De jongeren krijgen zo de kans om hun autonomie te ontwikkelen. De ontwikkeling van de autonomie is volgens Erikson essentieel om later tot verbondenheid en intimiteit te komen. Doordat de jongere ruimte heeft gekregen om zijn autonomie te ontwikkelen is hij in staat om duurzame relaties aan te gaan. Binnen een relatie moet je voor jezelf op komen maar ook zorgen voor de ander en de ander serieus nemen. Er is dus continu een overlap tussen de behoeften autonomie en verbondenheid. Bij de verschillende gezinstypen en opvoedingsklimaten is te zien dat ook dat een evenwicht tussen deze twee behoeften van groot belang is voor het kind. Bouwkamp en Kohnstamm noemen het ‘gezaghebbende, wederkerige’ opvoedingspatroon het meest gezonde opvoedingsklimaat. Binnen dit opvoedingsklimaat accepteren de kinderen het gezag van hun ouders en geven de ouders gehoor aan de behoeften van het kind. De behoeften autonomie en verbondenheid zijn zo in een gezond evenwicht, dit geeft het kind de meeste veiligheid. Dit opvoedingsklimaat valt samen met het evenwichtige gezinstype. Er is binnen dit gezinstype een goed evenwicht tussen ruimte voor jezelf, zelfstandig functioneren en ruimte voor de ander. Er wordt continu gezocht naar manieren om zowel voor zichzelf als voor de ander te zorgen. Voor ouders is het de taak om binnen de verbondenheid met het kind, het kind de ruimte te geven om zich te ontwikkelen tot een autonoom persoon. Bouwkamp noemt dat kinderen deze verbondenheid nodig hebben maar dat die niet te benauwend moet zijn. Als de relatie te benauwend of veel te vrij is wordt het kind belemmerd in zijn algehele ontwikkeling. Dit gebeurt bij kinderen die opgroeien in onthechte, kluwen, en los zand gezinnen. Bij deze gezinstypen is het verwaarlozende, autoritair-machtsuitoefenende en overbeschermende opvoedingsklimaat terug te zien. Ook Nagy is

van mening dat de verbondenheid met ouders voor het kind een voorwaarde is voor het komen tot autonomie.

In de documenten van Bureau Jeugdzorg komen verschillende aspecten naar voren die niet direct gaan over autonomie en verbondenheid, maar die er wel naar te herleiden zijn. Zo komt in tabellen over de ontwikkeling van kinderen en adolescenten het belang van zelfstandigheid (autonomie) naar voren en tegelijkertijd worden ook taken genoemd die te maken hebben met contacten met anderen (verbondenheid). Ook in de rechten en richtinggevend principes voor kinderen is er aandacht voor het kind en zijn ontwikkeling (autonomie) en voor de relaties van het kind zoals die met de ouders/verzorgers (verbondenheid). De conclusie kan getrokken worden dat ook wanneer er niet direct gewerkt wordt met de termen autonomie en verbondenheid, wel aandacht voor deze beide behoeften is.

Tijdens het bestuderen van de literatuur viel het op dat de term autonomie in vele facetten uiteenvalt en dat dit bij verbondenheid minder het geval is. Zie voor deze bevinding de volgende tabel. Wellicht zijn er meer beschrijvingen van de termen autonomie en verbondenheid te noemen, maar in dit onderzoek wordt beperkt tot de gelezen literatuur.

1.5 Overzicht autonomie en verbondenheid

Alle bestudeerde en beschreven literatuur is gescreend op beschrijvingen die vallen onder de termen autonomie en verbondenheid. Al deze beschrijvingen zijn in onderstaande tabel geplaatst om op grond hiervan uitgangspunten te formuleren voor het vervolg van dit onderzoek.

Autonomie	Opmerkingen	Verbondenheid	Opmerkingen
Zelfbestuur	Van Dale	Solidariteit	Van Dale en online encyclopedie
Zelfstandigheid	Van Dale en online encyclopedie	Affiniteit	Online encyclopedie
Onafhankelijkheid	Online encyclopedie	Band	
Zelfwetgeving		Eensgezindheid	
Zelfregering		Lotsverbondenheid	
		Sympathie	
		Saamhorigheid	
		Trouw	
Union	Rank	Separation	Rank
Scheiding		Vereniging	
Selfprotection	Mead	Social cooperation	Mead
Zelfbevestiging	Hermans	Betrokkenheid	Hermans
Zorg voor zichzelf	Bouwkamp	Zorg voor de ander	Bouwkamp
Zelfverzorging		Van waarde zijn voor de ander	
Zelfbescherming		Zelf nodig zijn voor de ander	
Zelfhandhaving		Hulpvaardig/dienstbaar zijn	
Zelfontwikkeling		De ander vriendelijk bejegenen	
Zelfverwerkelijking		Een helpende hand toesteken	
Zelfexpansie		Van nut zijn	
Zelfbeschikking		Coöperatief zijn/samen werken	

Zelfvervulling		Met de ander een eenheid vormen (zich onderdeel weten van het grotere geheel)	
Integriteit/eergevoel		Een bijdrage leveren aan handhaving/bescherming/ontwikkeling van de ander en van anderen	
Behoeftte aan genegenheid			
Behoeftte aan hechting			
Behoeftte aan liefde			
Behoeftte aan (h)erkenning			
Behoeftte aan waardering/bevestiging			
Behoeftte aan koestering			
Ruimte voor jezelf			
Zelfstandig functioneren			
Geheel zijn	De Vries	Deel van het geheel zijn	De Vries
Zelfhandhaving		Handhaving/verdediging/expansie van de context (gezin/land/cultuur)	
Zelfverdediging		Het verlangen om gezien en geaccepteerd te worden in de eigenheid	
Zelfexpansie		Ons onderdeel weten van een groter geheel, van mensen die ons nodig hebben	
Zijn wie we zijn		Een betekenisvolle bijdrage leveren aan het leven van anderen	
Zich te onderscheiden		Coöperatief willen zijn/mee willen werken aan een gezamenlijk doel	
Laten zien uniek te zijn			
Ontdekken wat we in ons hebben			
Onafhankelijk en vrij zijn			
Doen en zeggen wat we willen			
Zoeken naar wegen om situaties te beheersen			
Effectief en competent omgaan met wat zich in het leven voordoet			
Zelfontplooiing			
Zelfverwerkelijking			
Zelfbeschikking			
Zelfvervulling			
Als zelfstandig individu een bijdrage leveren aan het leven van			

anderen om van betekenis te zijn			
Zelfontplooiing	Van Akker	Geborgenheid	Van Akker
Vrijheid om de eigen levensloop vorm te geven		Streven naar veiligheid	
Eigen vermogens verwezenlijken		Streven naar zekerheid	
Onafhankelijk zijn		Streven naar houvast	
Nieuwe ervaringen opdoen		Verlangen naar een innige band met de ander	
Doen wat je prettig vindt		Behoeftte aan emotionele zekerheid	
Eigen keuzes willen maken		Behoeftte ergens deel van uit te maken (formeel en informeel)	
Zelf alles uit willen zoeken		Leven volgens een vaste orde/structuur	
Je eigen weg gaan		Een evenwichtig leven leiden	
		Terug kunnen vallen op iemand	
		Er sociaal bij willen horen	
Zelfafbakening	Nagy	Menselijke context	Nagy
Zelfvalidatie			
Nemen		Geven	
Zelfontplooiing	Yankelovich	Ethiek van verbondenheid	Yankelovich
Zoeken naar ontplooiing in daden, geld, liefde, revolutie, vrede, creativiteit		Verbondenheid met mensen, instellingen, voorwerpen, opvattingen, plaatsen, natuur, ervaringen, roeping	
		Verlangen naar diepgaande persoonlijke relaties	
Vertrouwen in zichzelf	Erikson	Vertrouwen in de ander	Erikson
		Hechting	Bowlby
Individuatie	Breeuwsma		
Vertrouwen in zichzelf		Het vermogen om positieve en bevredigende relaties met anderen aan te gaan	Breeuwsma
		Trouw	
		Verantwoordelijkheid	
		Zichzelf zijn binnen de relatie	
Op zichzelf gericht zijn	Benjamins	Bevestigen	Benjamins
Reactieve liefde (wederzijds)		Actieve liefde	
Onthullen (bewust openstellen)		Beschermen	
De keuze om de eigen gang te gaan of zich te onderwerpen (afhankelijk van de situatie)		De keuze tussen het vrij laten en het controleren van de ander (afhankelijk van de situatie)	
Zelfbevestiging			
Actieve zelfliefde			

Zelfbescherming			
De keuze om zichzelf vrij te laten of zichzelf te beheersen (afhankelijk van de situatie)			
Geen gehoor geven aan de verlangens/behoefte van de ander		Aandacht/gehoor geven aan de verlangens/behoefte van de ander	
Onafhankelijkheid	Slot	Afhankelijkheid	Slot
Op eigen benen (gaan) staan		Ondersteuning/begeleiding bieden	
Emotioneel los (gaan) staan			
Keuzes maken op basis van persoonlijke waarden/interesses		Meedenken in keuzeproses van de ander	
Zelfstandig beslissingen nemen			
Initiatieven nemen	Montvoort	Aangaan van relaties met leeftijdgenoten	Montvoort
Gepast nee zeggen		Om hulp vragen	
Omgaan met gezag		Zich laten troosten	
Kunnen geven en nemen		Kunnen geven en nemen	
In discussie gaan		Sociale contacten aangaan/onderhouden	
Onafhankelijk kunnen zijn van goedkeuring		Contact leggen	
		Aanvoelen welk intimiteit de ander wenst	
		Iets voor de ander doen	
		Vertrouwen tonen	
Positioneren		Engageren	

1.6 Uitgangspunten voor ons verdere onderzoek

Op grond van deze conclusie zijn de volgende uitgangspunten geformuleerd voor dit onderzoek:

- Voor het gezond functioneren van een persoon en voor evenwichtige relaties is het nodig dat er sprake is van vervulling van zowel de behoefte aan autonomie als vervulling van de behoefte aan verbondenheid.
- Binnen de relatie tussen ouder en kind dragen ouders zorg voor het kind en staan zij open voor de behoeften en verlangens van hun kinderen (verbondenheid) en dragen zij tegelijkertijd zorg voor zichzelf door gezond gezag uit te oefenen en zo nodig beslissingen te nemen (autonomie).
- Binnen de ontwikkeling en opvoeding van het kind is het komen tot verbondenheid een voorwaarde voor het komen tot autonomie. Tegelijkertijd is het ontwikkelen van autonomie een voorwaarde voor het aangaan van relaties, het aangaan van verbindingen.
- De taak van ouders is om hun kind aan te moedigen tot zelfstandigheid, binnen een beschermde en begeleidende context. Op deze wijze zijn de twee fundamentele behoeften met elkaar in evenwicht.

Op basis van de literatuurstudie en bovenstaande uitgangspunten wordt de volgende hypothese geformuleerd voordat de volgende deelvragen beantwoord worden: *'elk hulpverleningsproces is te analyseren in termen van autonomie en verbondenheid'*. Deze hypothese is afgeleid van de vraagstelling.

De termen autonomie en verbondenheid worden in dit onderzoek als volgt gedefinieerd:

Autonomie: alle gedragingen en behoeften waarbij de focus ligt op het zelf.

Verbondenheid: alle gedragingen en behoeften waarbij de focus ligt op de ander.

Hoofdstuk 2

Op welke wijze zijn de rapportages van Bureau Jeugdzorg Ede te herleiden naar de termen autonomie en verbondenheid?

Voor deelvraag één is er een literatuurstudie gedaan naar theorieën over autonomie en verbondenheid. Aan het einde van deze deelvraag zijn er definities en uitgangspunten geformuleerd voor de voortgang van dit onderzoek. Zie voor de beschrijving hiervan hoofdstuk 1.6. Om een antwoord te kunnen geven op de hoofdvraag, in hoeverre de hulpverlening binnen Bureau Jeugdzorg Ede te analyseren is in termen van autonomie en verbondenheid, wordt in deze deelvraag ingezoomd op het rapportagemateriaal van Bureau Jeugdzorg Ede. Hierbij worden de uitgangspunten en definities vanuit deelvraag één geïntegreerd.

Met deze deelvraag wordt gekomen tot de kern van dit onderzoek, namelijk of het rapportagemateriaal van een hulpverleningsinstantie te analyseren is in termen van autonomie en verbondenheid. Als onderzoekswijze is er gekozen voor inhoudsanalyse, volgens de beschrijving van Baarda (2005, pp. 303-309). In de beschrijving van deze deelvraag zal het te doorlopen proces inzichtelijk gemaakt worden om te kunnen komen tot een antwoord op deze vraag. In het tweede deel van de beschrijving van deze deelvraag zullen vervolgens alle onderdelen van de rapportages stap voor stap langsgelopen worden om conclusies te trekken over de effectiviteit van het analyseren op deze wijze.

2.1 Het proces van analyseren

Het doel van deze deelvraag is het onderzoeken of en op welke wijze de rapportages van Bureau Jeugdzorg Ede te analyseren zijn in termen van autonomie en verbondenheid. Is het mogelijk om door deze bril naar de rapportages te kijken en welke informatie wordt hieruit verkregen?

Door te kiezen voor een inhoudsanalyse staan de richtlijnen voor het analyseren al grotendeels vast. Dit betekent dat de grote lijnen beschreven staan in de literatuur en dat de onderzoeker zelf vorm moet geven aan de precieze invulling van deze richtlijnen. In deelvraag drie zal gekomen worden tot een concrete beschrijving van het hulpmiddel bij het analyseren van rapportagemateriaal aan de hand van de termen autonomie en verbondenheid. In dit hoofdstuk zal eerst in gegaan worden op het proces van analyseren.

2.1.1 Materiaal verzamelen

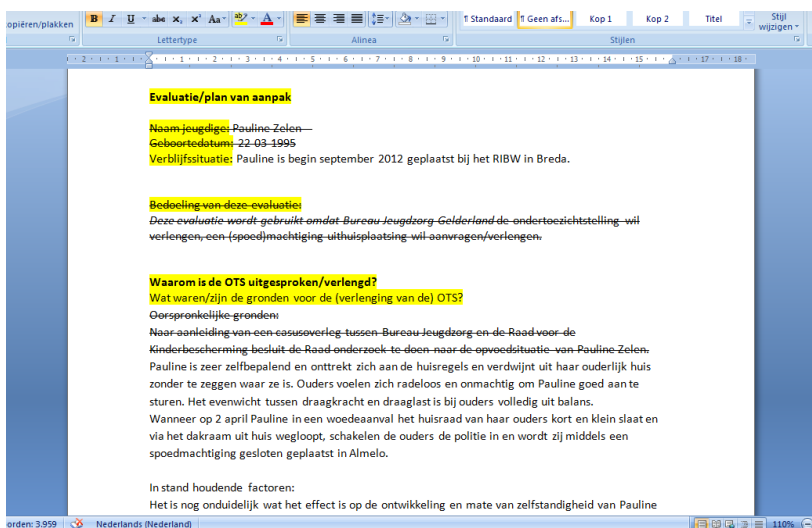
Bij het doen van een inhoudsanalyse is het allereerst van belang om materiaal te verzamelen. Dit is gedaan door vijf medewerkers van Bureau Jeugdzorg Ede te vragen om hun medewerking aan ons onderzoek. Nadat vijf medewerkers hun medewerking toegezegd hadden, is er in overleg met hen materiaal uitgezocht. Dit betekent concreet dat er van elke medewerker twee dossiers uitgekozen zijn. Een dossier bestaat uit allerlei rapportages van Bureau Jeugdzorg en van externe hulpverleningsorganisaties. Om het doel van het onderzoek te kunnen bereiken is er door de onderzoekers voor gekozen om de meest recente, interne rapportage als materiaal te gebruiken. In een dossier van de jeugdbescherming bevatten de rapportages rondom het wel of niet verlengen van een ondertoezichtstelling de meest recente informatie. Deze rapportage bestaat uit een evaluatie van het plan van aanpak, een verzoekschrift voor de kinderrechter en een nieuw plan van aanpak. Deze complete rapportage is gebruikt voor de inhoudsanalyse. In de dossiers van de jeugdhulpverlening is minder aan officiële rapportage te vinden. Ook hierbij is er gekozen voor de meest recente rapportage. Dit betekent dat er driemaal gekozen is voor het document 'analyse en besluit' en er eenmaal gekozen is voor het document 'aanmelding voor doorlopen'. Het document

‘analyse en besluit’ is een verslag dat bij de start van de hulpverlening wordt geschreven. Het document ‘aanmelding voor doorlopen’ is een document dat later in het proces wordt geschreven namelijk als de vrijwillige hulpverlening niet toereikend genoeg is.

2.1.2 Schrappen van niet-relevante tekst

De volgende stap is het schrappen van niet-relevante tekst. Om de niet-relevante tekst te kunnen schrappen is er een tekstbestand van het materiaal nodig. Dit is een voorwaarde die Baarda beschrijft voor het prepareren van kwalitatieve gegevens (2005, pp. 303-306). Voordat verder gegaan kon worden met de analyse hebben de onderzoekers de uitgezochte rapportages in een Word document geplaatst. De rapportages van Bureau Jeugdzorg Ede staan oorspronkelijk in ‘IJ’, het programma waar Bureau Jeugdzorg mee werkt. Hierin staan alle rapportages en gespreksverslagen. Echter moesten de rapportages geanonimiseerd worden, wat niet mogelijk was in deze oorspronkelijke documenten. Daarom is, om de documenten te kunnen anonimiseren en te kunnen analyseren, door de onderzoekers een format gemaakt waarin de vragen en kopjes uit de rapportages zijn overgenomen. De tekst uit de rapportages zijn vervolgens in deze formats geplaatst. Op deze manier was het mogelijk om de hele rapportage in Word anonimiseren. Naast namen zijn ook plaatsen, bepaalde hulpverleningsinstanties en data gewijzigd. Om de privacy van de cliënten te waarborgen zijn de documenten ook beveiligd met een wachtwoord. In een apart documentje zijn de echte namen en de geanonimiseerde namen geplaatst om er voor te zorgen dat de originele dossiers gemakkelijk teruggevonden zouden kunnen worden.

Na het omzetten van de rapportages in tekstbestanden is begonnen met het schrappen van niet-relevante tekst. Dit is de volgende stap die Baarda beschrijft (2005, pp. 306-309). Het doel van het schrappen van niet-relevante tekst is om alleen de kern van het tekstbestand over te houden. Onder niet-relevante tekst vallen namen, formaliteiten, bijzinnen etc. (2005, pp. 306-308). Een valkuil bij het onderzoek was dat al door de termen autonomie en verbondenheid naar de tekst gekeken werd. Veel feiten in de rapportages leken op deze manier niet relevant. Toch hebben de onderzoekers er bewust voor gekozen een minimale hoeveelheid tekst te bestempelen als niet-relevant, in verband met de betrouwbaarheid van het onderzoek. Wanneer alle tekst die niet over autonomie of verbondenheid ging, geschrapt zou worden, zou alle tekst die overbleef om te analyseren, wel te labelen zijn met autonomie of verbondenheid. Op de vraagstelling in hoeverre de hulpverlening te analyseren is in termen van autonomie of verbondenheid, zou dan een heel positieve uitkomst komen. Immers, alle tekst die niet te analyseren valt, is dan vooraf al uitgesloten van de analyse. Op onderstaande afbeelding is te zien op welke manier de niet-relevante tekst geschrapt is.

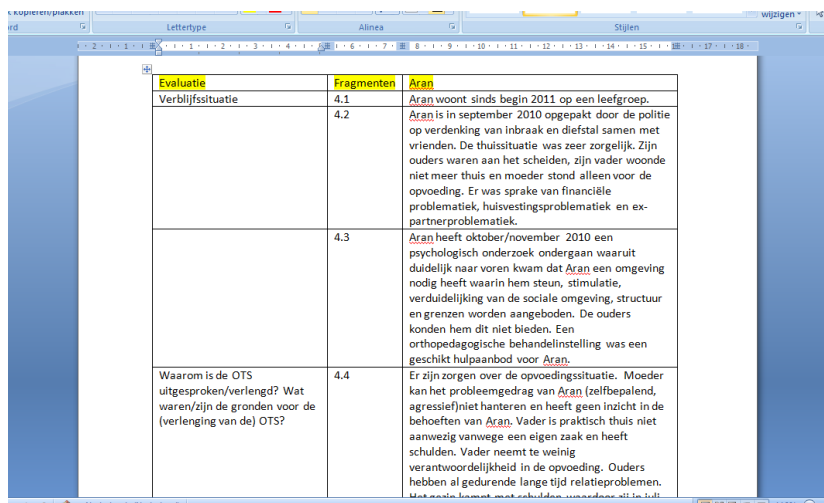

Deze tekst is niet verwijderd uit de rapportage maar doorgestreept. Dit is op deze manier gedaan omdat zo aangetoond kan worden welke tekst geschrapt is. Ook Baarda geeft aan dat op deze manier de niet-relevante tekst scheiden van de relevante tekst het meest verstandig is (2005, pp. 307-308). Door op deze wijze de niet-relevante tekst te schrappen kan op een later moment een definitieve keuze gemaakt worden over de

niet-relevante tekst. Mogelijk wordt er dan ontdekt dat de niet-relevante tekst toch wel relevant is, dit kan dan alsnog gewijzigd worden.

2.1.3 Fragmenteren van de relevante tekst

Na het schrappen van de niet-relevante tekst noemen zowel Baarda (2005, pp. 309-311) als Barendsen (Radboud Universiteit Nijmegen) als volgende stap het opsplitsen van de relevante tekst in fragmenten. Baarda noemt hierbij het kiezen uit analyse-eenheden. De relevante tekst kan op meerdere manieren opsplijt worden. In woorden, zinnen, fragmenten en thema's (Baarda D. d., 2005, p. 309). Er is door de onderzoekers in eerste instantie voor gekozen om de tekst op te splitsen in fragmenten. De reden hiervoor was de grote hoeveelheid tekst en het feit dat er in de rapportages veel gebruik werd gemaakt van korte alinea's. Het leek overbodig om deze korte alinea's nog weer onder te verdelen in woorden of zinnen. De grote alinea's zijn opgedeeld in kleinere fragmenten. De onderzoekers ontdekten dat het hierbij belangrijk is om er op letten of het fragment apart van de andere fragmenten te begrijpen is. In onderstaande afbeelding de tabel te zien hoe de fragmenten ingedeeld zijn.

Evaluatie	Fragmenten	Aran
Verblijfsituatie	4.1	Aran woont sinds begin 2011 op een leefgroep.
	4.2	Aran is in september 2010 opgepakt door de politie op verdenking van inbraak en diefstal samen met vrienden. De thuisituatie was zeer zorgelijk. Zijn ouders waren aan het scheiden, zijn vader woonde niet meer thuis en moeder stond alleen voor de opvoeding. Er was sprake van financiële problematiek, huisvestingsproblematiek en ex-partnerproblematiek.
	4.3	Aran heeft oktober/november 2010 een psychologisch onderzoek ondergaan waaruit duidelijk naar voren kwam dat Aran een omgeving nodig heeft waarin hem steun, stimulatie, verduidelijking van de sociale omgeving, structuur en grenzen worden aangeboden. De ouders konden hem dit niet bieden. Een orthopedagogische behandelinstelling was een geschikt hulpaanbod voor Aran.
Waarom is de OTS uitgesproken/verlengd? Wat waren/zijn de gronden voor de (verlenging van de) OTS?	4.4	Er zijn zorgen over de opvoedingssituatie. Moeder kan het probleemgedrag van Aran (zelfbepalend, agressief) niet hanteren en heeft geen inzicht in de behoeften van Aran. Vader is praktisch thuis niet aanwezig vanwege een eigen zaak en heeft schulden. Vader neemt te weinig verantwoordelijkheid in de opvoeding. Ouders hebben al gedurende lange tijd relatieproblemen. Met name komt met schulden, woede en angst.

Er is gekozen voor een tabel omdat dit de meest overzichtelijke manier is voor het indelen van fragmenten. Ook Baarda geeft deze wijze van noteren aan (2005, p. 312). Op deze manier kan er in de volgende stap een kolom toegevoegd worden voor de labels. In de linkerkolom zijn de kopjes van de alinea's geplaatst welke overgenomen zijn uit de rapportages. Elke

rapportage en elk fragment heeft een eigen nummer gekregen. Dit nummer is te zien in de middelste kolom van de tabel. Het nummer van deze rapportage is 4 en het nummer van het eerste fragment is 1. Door dit fragment het nummer 4.1 te geven kan gemakkelijk verwezen worden naar een bepaald fragment en is meteen duidelijk over welk fragment uit welke rapportage het gaat.

2.1.4 Labelen van de fragmenten

De volgende stap is het labelen van de fragmenten. Zowel Baarda (2005, p. 321) als Barendsen (Radboud Universiteit Nijmegen) geven duidelijke richtlijnen voor het labelen van fragmenten. In deze stap van de inhoudsanalyse zijn deze richtlijnen gevolgd. Tijdens het labelen moet steeds op zoek gegaan worden naar termen die overkoepelend zijn voor het fragment. Dit wordt gedaan door één of meerdere labels aan het fragment te geven. Er mogen maximaal zes labels gekoppeld worden aan een fragment.

In de volgende tabel is te zien dat er rechts een kolom is toegevoegd aan de al bestaande tabel met fragmenten.

Om duidelijk te maken hoe begonnen werd met labelen een voorbeeld van fragment 1.7:

Evaluatie	Fragmenten	Pauline	Labels
Verblifsituatie	1.1	Pauline is begin september 2012 geplaatst bij het RIBW in Breda.	Plaatsing
Waarom is de OTS uitgesproken/verlengd? Wat waren/zijn de gronden voor de (verlenging van de) OTS?	1.2	Pauline is zeer zelfbepalend en onttrekt zich aan de huisregels en verdwijnt uit haar ouderlijk huis zonder te zeggen waar ze is.	Zelfbepalend
	1.3	Ouders voelen zich radeloos en onmachtig om Pauline goed aan te sturen. Het evenwicht tussen draagkracht en draaglast is bij ouders volledig uit balans.	Onmachtig Uit balans
	1.4	Wanneer op 2 april Pauline in een woedeaanval het huisraad van haar ouders kort en klein slaat en via het dakraam uit huis wegliep, schakelen de ouders de politie in en wordt zij middels een spoedmachtiging gesloten geplaatst in Almelo.	Agressie Plaatsing
	1.5	Het is nog onduidelijk wat het effect is op de ontwikkeling en mate van zelfstandigheid van Pauline van de twee opnames in gesloten jeuverblijf.	Effect opnames

‘De plaatsingen in gesloten jeugdzorg hebben Pauline meer bewust gemaakt van haar gedrag en de effecten daarvan op anderen’.

Dit fragment heeft het label ‘bewustwording’ gekregen. De kern van dit fragment is namelijk dat Pauline zich meer bewust geworden is van haar gedrag en welk effect haar gedrag heeft op anderen.

Op deze wijze is de eerste rapportage gelabeld. De stap daarna was het ordenen van deze labels in een tabel. Het doel hiervan was om te onderzoeken of de gekozen labels verdeeld konden worden onder de termen autonomie en verbondenheid. Van de eerste rapportage ontstond de onderstaande tabel:

autonomie		Zelfbepalend		
feit				Plaatsing
autonomie	Draagkracht/last uit balans			
verbondenheid			Onmachtig om aan te sturen	
feit				Plaatsing
autonomie		Agressie		
Autonomie	Effect opnames op zelfstandigheid			
Verbondenheid	Terugval monitoren			
verbondenheid	Hulpverlening			
Autonomie	Bewustwording			
Felt	Schemagerichte therapie			
Autonomie & verbondenheid	Handvatten voor hanteren spanning			
Felt	Onderzoek			
Autonomie &	Gedragsproblemen			

Bij het indelen van de labels in de tabel links werd geconcludeerd dat de labels te overkoepelend waren. De labels stonden los van de context van het fragment waardoor het niet duidelijk was of het label viel onder autonomie of verbondenheid. Een voorbeeld hiervan is het label van fragment 1.16:

‘Pauline gaat naar school en vult veel van haar vrije tijd in bij haar vriend. Met de instemming van haar ouders heeft Pauline nog regelmatig contact met vriendinnen vanuit de tijd voordat zij gesloten geplaatst werd.’

Dit fragment heeft het label ‘vrijtijdsbesteding’ en ‘sociale contacten’ gekregen. Vrijtijdsbesteding werd ingedeeld bij een feit omdat er beschreven wordt hoe Pauline haar vrije tijd invult. Het label ‘sociale contacten’ werd ingedeeld bij verbondenheid omdat het gaat over contact met haar vriend en contact met vriendinnen. Tijdens het onderverdelen van de labels werd geconcludeerd dat er labels gelabeld werden. Het label ‘vrijtijdsbesteding’ werd bijvoorbeeld opnieuw gelabeld met het label ‘feit’. Op het moment dat de onderzoekers ontdekten dat zij labels aan het labelen waren, beseften ze dat de labels voor dit onderzoek eigenlijk al vast stonden, namelijk de hoofdtermen van dit onderzoek: autonomie en verbondenheid.

Bij nadere bestudering van de literatuur kwam naar voren dat de template-benadering goed aansloot bij het doel van dit onderzoek. Baarda geeft een duidelijke uitleg over deze benadering, “...je hebt een theoretisch model (= template) en je wilt kijken of dat past op de gegevens die je gevonden hebt.” (2013, p. 42) Deze wijze van het benaderen van gegevens verwoordt duidelijk wat het doel is van deze deelvraag. Het doel is om te onderzoeken op welke wijze de rapportages te analyseren zijn in

termen van autonomie en verbondenheid. Dit noemt Baarda een toetsend onderzoek (2005, p. 39). Dit doel kon niet bereikt worden wanneer de labels in gedeeld werden in de categorie autonomie of verbondenheid. Baarda noemt dit het ordenen van labels, axiaal coderen (2005, p. 327). In dit onderzoek gaat het echter om de inhoud van de gegevens, de rapportages. Door de fragmenten te labelen met vaststaande labels wordt het dichtst bij de inhoud van de fragmenten gebleven.

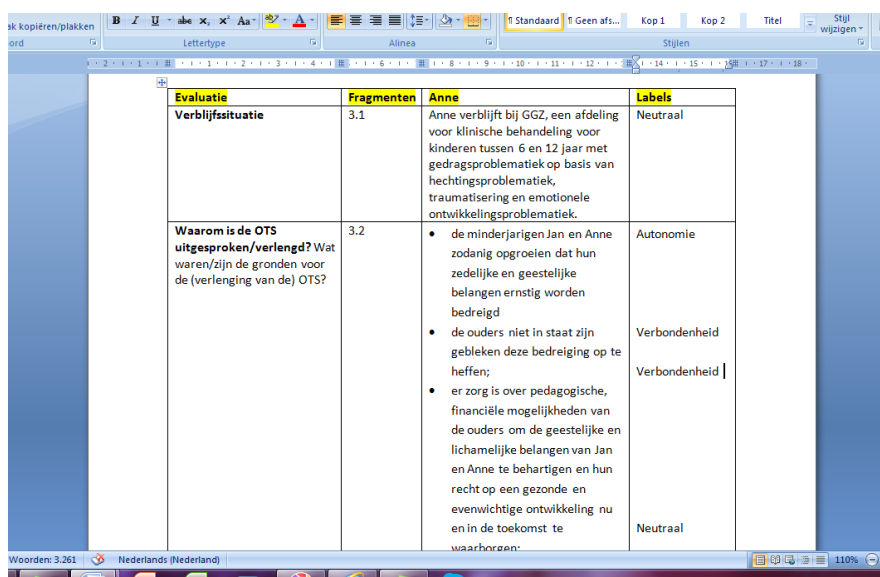
De volgende stap was het labelen van de fragmenten. Er werd gekozen voor vaststaande labels, namelijk: 'autonomie', 'verbondenheid' en 'neutraal'.

Onder het label autonomie vallen alle gedragingen en behoeften waarbij de focus ligt op het zelf. Onder het label verbondenheid vallen alle gedragingen en behoeften waarbij de focus ligt op de ander. Beide uitgangspunten komen voort uit de gedane literatuurstudie en staan nader omschreven in hoofdstuk 1.6. Naast de labels 'autonomie' en 'verbondenheid' is ook het label 'neutraal' toegevoegd. Dit label wordt gegeven aan alle fragmenten die niet te labelen zijn met autonomie of verbondenheid of een feit zijn.

Tijdens het labelen bleek echter dat de fragmenten te groot waren. Het was niet mogelijk om een heel fragment te labelen. De literatuur noemt dat een fragment met maximaal zes labels gelabeld mag worden (Baarda D. d., 2005, p. 321). Onbewust werd per zin gelabeld in plaats van per fragment. Dit had te maken met het feit dat er in één fragment veel verschillende gedragingen beschreven werden. De ene zin ging bijvoorbeeld over autonomie en de andere zin ging over verbondenheid in één fragment. Onderstaand fragment werd 1.3 genoemd.

'Ouders voelen zich radeloos en onmachtig om Pauline goed aan te sturen. Het evenwicht tussen draagkracht en draaglast is bij ouders volledig uit balans.'

In dit fragment gaat het over de onmacht van ouders om Pauline aan te sturen. Dit heeft zowel met de autonomie van ouders te maken als met de verbondenheid tussen ouders en Pauline. In de tweede zin staan de ouders centraal, het evenwicht tussen draagkracht en draaglast is uit balans. Hierbij gaat het om de autonomie van ouders. Dit fragment wordt dus gelabeld met meerdere labels. Tijdens het eerste proces van labelen was het geen probleem om meerdere zinnen tegelijkertijd te labelen omdat er overkoepelende labels gegeven werden. Het label omvatte alles wat er in het fragment beschreven stond. Bij het genoemde fragment werden toen de labels 'onmachtig om aan te

Evaluatie	Fragmenten	Anne	Labels
Verblijfsituatie	3.1	Anne verblijft bij GGZ, een afdeling voor klinische behandeling voor kinderen tussen 6 en 12 jaar met gedragsproblematiek op basis van hechtingsproblematiek, traumatisering en emotionele ontwikkelingsproblematiek.	Neutraal
Waarom is de OTS uitgesproken/verlengd? Wat waren/zijn de gronden voor de verlenging van de OTS?	3.2	- de minderjarige Jan en Anne zodanig opgroeien dat hun zedelijke en geestelijke belangen ernstig worden bedreigd - de ouders niet in staat zijn gebleken deze bedreiging op te heffen; - er zorg is over pedagogische, financiële mogelijkheden van de ouders om de geestelijke en lichamelijke belangen van Jan en Anne te behartigen en hun recht op een gezonde en evenwichtige ontwikkeling nu en in de toekomst te waarborgen;	Autonomie Verbondenheid Verbondenheid Neutraal

sturen' en 'draagkracht/last uit balans' gegeven. In plaats van zelf labels te kiezen werd er door de onderzoekers voor gekozen om vaststaande labels te gaan gebruiken. Daarbij kwam naar voren dat de analyse-eenheid niet meer passend was. Niet het fragment werd gelabeld maar de zinnen in het fragment, zoals het voorbeeld links laat zien.

In deze afbeelding is te zien dat niet het fragment in het geheel wordt gelabeld maar iedere zin apart. Dit is met name duidelijk te zien bij fragment 3.2. Elk punt van dit fragment heeft een eigen label

gekregen. Door zinnen te labelen wordt er optimaal aangesloten bij de inhoud van de rapportages. Dit was dan ook de reden waarom ervoor gekozen werd om de fragmenten op te splitsten in zinnen. De analyse-eenheid werd ‘zinnen’ in plaats van ‘fragmenten’. In dit verslag wordt nog steeds gesproken over fragmenten, een fragment bestaat nu echter uit een zin.

Gaandeweg het labelen bleek het lastig te zijn om een keuze te maken uit de drie vastgestelde labels. ‘Neutraal’ bleek een te smal begrip. Een voorbeeld hiervan is fragment 3.23:

‘Vader heeft persoonlijke en financiële problematiek waardoor hij niet elke maand naar Arnhem kan komen om Anne en broertje Jan te bezoeken.’

Bij dit fragment is er sprake van een feit, vader kan niet elke maand zijn kinderen bezoeken omdat hij financiële problemen heeft. In eerste instantie zou dit fragment dus gelabeld worden met het label ‘neutraal’. Tegelijkertijd zijn de problemen van vader zodanig dat ze van invloed zijn op de kinderen en is er geen sprake van een neutrale situatie. Het heeft te maken met de verbondenheid tussen vader en de kinderen.

Een ander voorbeeld is fragment 2.6:

‘Zowel in de thuissituatie als op school laat Lyke grensoverschrijdend gedrag zien als schreeuwen, boosheid, slaan en schoppen.’

Dit fragment is zowel met ‘autonomie’ als met ‘verbondenheid’ te labelen. De keuze voor autonomie zou gebaseerd zijn op het doorschieten in de autonomie, sterk opkomen voor zichzelf en dit op een negatieve manier uiten. Aan de andere kant beschrijft dit fragment dat Lyke op een negatieve manier verbonden is met de mensen om haar heen, de positieve verbondenheid lijkt te worden verbroken.

Uit de bovenstaande voorbeelden blijkt dat bepaalde fragmenten niet te labelen zijn met de labels ‘autonomie’, ‘verbondenheid’ of ‘neutraal’. Het proces van labelen liep vast op dit omdat voor sommige fragmenten geen van de labels toereikend was. Er is daarom een label toegevoegd, het label ‘spanningsveld’. Binnen dit label pasten de fragmenten die als voorbeeld zijn genoemd. Een fragment krijgt het label spanningsveld als zowel autonomie als verbondenheid aanwezig zijn in het fragment. Ter verduidelijking nog een keer fragment 3.23:

‘Vader heeft persoonlijke en financiële problematiek waardoor hij niet elke maand naar Arnhem kan komen om Anne en broertje Jan te bezoeken.’

Dit fragment heeft het label ‘spanningsveld’ gekregen. Hier is voor gekozen omdat de persoonlijke problematiek van vader, problemen die te maken hebben met zijn autonomie, directe gevolgen hebben voor zijn verbondenheid met Anne en Jan. Als er problemen zijn met betrekking tot de autonomie van de ouder of het kind, heeft dit altijd gevolgen voor de verbondenheid met anderen. Andersom is het ook het geval, problemen met betrekking tot de verbondenheid hebben altijd gevolgen voor de autonomie van de betrokken personen. Een probleem met betrekking tot één van deze termen levert dus spanning op, er is sprake van een spanningsveld. De bestudeerde literatuur benoemt ook de spanning tussen autonomie en verbondenheid. Bouwkamp heeft het bijvoorbeeld over een gezonde balans tussen de behoefte aan zelfstandigheid en de behoefte aan verbondenheid (Helen door delen, 1999). Elke individu moet hierin voor zichzelf een juiste balans vinden en dat geeft spanning. Het vinden van deze balans gebeurt vaak in een relatie met anderen. De spanning die dit veroorzaakt binnen relaties zien we terug in de rapportages. De vaardigheden die de ouder wel of niet heeft, kunnen zorgen voor problemen met betrekking tot de verbondenheid met het kind. Dit geldt ook voor het kind, de problemen met betrekking op de autonomie hebben verstrekken gevolgen voor de verbondenheid met de ouder en leeftijdsgenoten. De rapportages zijn met name

gericht op de onderlinge relaties binnen het gezin, dit zorgt ervoor dat vooral de spanning tussen ouder en kind beschreven wordt. Dit zal nog verder uitgewerkt worden.

De labels 'autonomie' en 'verbondenheid' zijn ook vrij neutraal. Het zegt in de kern niets over de inhoud van de rapportage. Niet alleen werd in deze fase het label 'spanningsveld' toegevoegd. Ook de labels 'autonomie' en 'verbondenheid' kregen een toevoeging. Bij het label autonomie of verbondenheid werd vastgesteld dat er ook gekozen moest worden voor 'positief' of 'negatief'. Is er sprake van een positieve of een negatieve situatie?

'Vader neemt te weinig verantwoordelijkheid in de opvoeding.' (4.12)

In het bovenstaande fragment gaat het met name over de verbondenheid tussen ouder en kind. In dit fragment wordt een oordeel gegeven over deze verbondenheid, namelijk dat vader te weinig verantwoordelijkheid neemt in de opvoeding. In dit geval is er sprake van een negatieve situatie, vader moet meer verantwoordelijkheid gaan nemen. Door dit fragment het label 'verbondenheid -' te geven wordt recht gedaan aan de inhoud van dit fragment. Het label geeft aan dat er sprake is van een negatieve situatie die te maken heeft met verbondenheid. Op het moment dat alle labels van deze rapportage naast elkaar gezet zijn kan hopelijk een duidelijk beeld verkregen worden van de situatie van Aran. De toevoeging positief of negatief is hierbij helpend omdat het laat zien of er in het totale plaatje sprake is van een positieve situatie of niet en op welk vlak, autonomie of verbondenheid, er problemen zijn.

Nog een ander voorbeeld is fragment 3.2:

'De minderjarigen Jan en Anne zodanig opgroeien dat hun zedelijke en geestelijke belangen ernstig worden bedreigd.'

Dit fragment laat opnieuw zien dat er geen sprake is van een 'neutrale' autonomie. Ook in dit fragment wordt een oordeel gegeven over deze autonomie. Beide kinderen worden bedreigd in hun persoonlijke ontwikkeling en een bedreiging is negatief. Dit fragment zal nu het label 'autonomie -' krijgen. Ook bij dit fragment wordt recht gedaan aan de inhoud van het fragment door ook het oordeel te noemen dat gegeven wordt.

Zoals beschreven kan er bij zowel bij autonomie als bij verbondenheid de keuze voor positief of negatief gemaakt worden. In een fragment waar sprake is van een gezonde, helpende situatie, groei of evenwicht wordt gesproken van een positieve situatie. Een fragment waarin er sprake is van een ongezonde situatie of een situatie die uit balans is wordt een negatieve situatie genoemd.

Met het toevoegen van het label 'spanningsveld' en het toevoegen van positief en negatief bij autonomie en verbondenheid is het label 'neutraal' gewijzigd. Als een fragment niet te labelen is met autonomie of verbondenheid betekend dit niet automatisch dat de situatie in het fragment neutraal is. Een voorbeeld hiervan fragment 1.1:

'Pauline is begin september 2012 geplaatst bij het RIBW in Breda.'

Dit fragment is niet te labelen met autonomie of verbondenheid. Het gaat in dit fragment om de verblijfsituatie van Pauline, dit is een feit. Toch is dit fragment niet neutraal, er wordt namelijk heel veel gezegd als er staat dat Pauline geplaatst is bij het RIBW. Dit is een aangrijpende gebeurtenis.

Ook fragment 2.10 is niet te labelen met autonomie of verbondenheid.

‘De dwanghandelingen zijn sterk afgenomen, maar Lyke heeft veelvuldig last van onverklaarbare lichamelijke ongemakken.’

In dit fragment lijkt het in eerste instantie te gaan over de autonomie van Lyke. De problemen die zij ervaart zijn persoonlijk, ze zijn gericht op haarzelf. Maar in de kern van dit fragment blijkt het te gaan om een feit. Hieruit blijkt dat de taalkundige opbouw van de zin bepalend is voor het label. Er is onderscheid tussen het onderwerp van een zin en het lijdend voorwerp van een zin. In dit onderzoek is er voor gekozen om het onderwerp als uitgangspunt te nemen. Zie voor een verdere beschrijving hiervan hoofdstuk 3.4. Lyke heeft last van dwanghandelingen en lichamelijke ongemakken, daar kan zij zelf niets aan doen. Het speelt zich af in haar lichaam en psyche. Hierdoor kan aan dit fragment niet het label ‘autonomie’ gegeven worden. De inhoud van dit fragment is niet neutraal. Dit feit heeft namelijk ernstige gevolgen voor de ontwikkeling van Lyke.

Op grond van onder andere deze twee fragmenten is ervoor gekozen om het label ‘neutraal’ te vervangen door ‘overig’. ‘Overig’ is een bredere term, er is meer onder te vangen. Het label ‘overig’ wordt gebruikt als het gaat om een fragment dat niet te labelen is met autonomie of verbondenheid, een feit is of als er een karaktereigenschap (zoals bijv. humor hebben) beschreven wordt. Cognitieve capaciteiten en dergelijke vallen ook onder het label overig. Als een persoon gehandicapt is, dan zegt dat iets over de autonomie van die persoon. Maar wat belangrijker is, het is geen gedrag maar een situatie waarmee die persoon moet omgaan. Daarom worden de cognitieve capaciteiten onder het label ‘overig’ geschaard, het gaat dan namelijk over een feit.

Na het innemen van de laatst genoemde standpunten is opnieuw gestart met het labelen van de fragmenten. Dat de nieuwe labels duidelijker en concreter waren bleek tijdens het labelen. Alle rapportages waren op dezelfde manier te labelen, de labels waren volledig en sloten aan bij de inhoud van de fragmenten. Dit zorgde er dan ook voor dat het proces van labelen vervolgens voorspoedig verliep.

2.1.5 Labels ordenen

Na het labelen van alle tien de rapportages zijn de nummers van de fragmenten per rapportage ingedeeld in een tabel. Om een duidelijk antwoord te krijgen op de vraag ‘op welke wijze de rapportages van Bureau Jeugdzorg te herleiden zijn’ was het nodig om de labels te ordenen. Op deze wijze wordt duidelijk of de rapportages wel of niet te analyseren zijn in termen van autonomie en verbondenheid. Hierbij is het van belang om ook cijfers en procenten te zien. Hoeveel procent is bijvoorbeeld ‘autonomie +’ en hoeveel procent ‘spanningsveld’. Een ander doel van de tabel is om aan te kunnen tonen wat nu eigenlijk het nut is van het fragmenteren en het labelen. Aan de hand hiervan is het mogelijk om te kijken naar wat de resultaten zijn van het labelen van de rapportages en wat met de uitkomsten gedaan kan worden.

In de tabel zijn de nummers van de fragmenten ingedeeld bij de labels. Fragment 1.77 heeft als label ‘autonomie -’ gekregen, in de tabel komt dit nummer dus te staan bij ‘autonomie -’. Per onderdeel van de rapportage is een tabel gemaakt. Zie bijlage drie voor de tabellen. Als het gaat over fragmenten dan worden de nummers van de fragmenten bedoeld. Bij de rapportages van de jeugdbescherming ontstonden er drie tabellen. Een tabel waarin de fragmenten van de evaluatie geplaatst werden, een tabel waarin de fragmenten van het verzoek naar de rechtbank geplaatst werden en een tabel waarin de fragmenten van het nieuwe plan van aanpak geplaatst werden. Het eerder genoemde voorbeeld, fragment 1.77 werd geplaatst in de tabel verzoek omdat het in de rapportage staat onder het onderdeel ‘verzoek’. Bij de jeugdhulpverlening ontstond er in alle gevallen één tabel, hierin werden de fragmenten van ‘analyse en besluit’ geplaatst of de fragmenten van het ‘verslag voor doorlopen’.

De fragmenten werden in eerste instantie ingedeeld in een tabel in het programma Word. Het gevolg hiervan was dat alle fragmenten opgeteld moesten worden en de percentages handmatig uitgerekend moesten worden. In onderstaande afbeelding is te zien hoe elk fragment een plek heeft gekregen in de tabel in het programma Word.

Spanningsveld -	1.3/	1	1,3
Spanningsveld +	1.41/1.42	2	2,6
Overig	1.1/1.6/1.8/1.11/1.12/1.14/1.15/1.16/1.17/1.18/1.21/1.22/1.23/1.24/1.25/1.26/1.27/1.28/1.29/1.36/1.44/1.47/1.48/1.68/1.70/1.72	26	33,8
Totaal		77	100,1

Kernlabel	Fragmenten	Aantal	%
Autonomie -	1.77/1.79/1.86/1.87/1.90/1.96/1.100	7	17,5
Autonomie +	1.92/1.94/1.102/1.103/1.110	5	12,5
Verbondenheid -	1.78/1.81/1.104	3	16,3
Verbondenheid +	1.79/1.81/1.95/1.105/1.108/1.109/	6	15
Spanningsveld -		0	0
Spanningsveld +	1.104	1	0,1
Overig	1.74/1.75/1.76/1.80/1.82/1.83/1.84/1.85/1.88/1.89/1.91/1.93/1.97/1.98/1.99/1.101/1.106/1.107	18	45
Totaal		40	

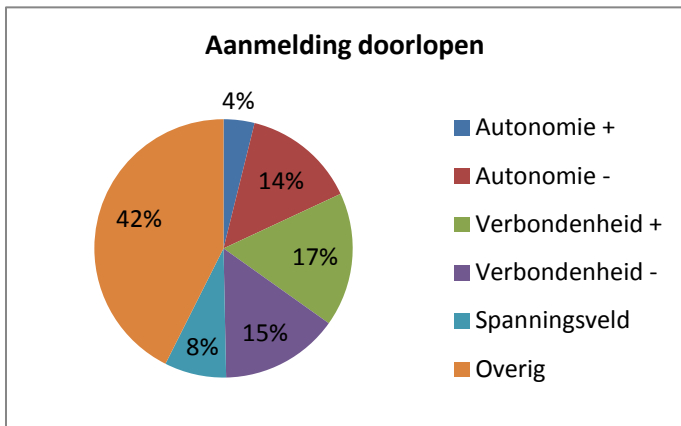
Kernlabel	Fragmenten	Aantal	%
Autonomie -	1.132/1.133/1.137/1.157/1.159/1.167/1.168/1.171/1.177/1.179	10	13,7
Autonomie +	1.112/1.118/1.120/1.124/1.126/1.129/1.130/1.135/1.173/1.178/1.180	11	15,1
Verbondenheid -	1.150/1.151/1.152/1.159/1.160/1.175	6	8,2
Verbondenheid +	1.111/1.115/1.116/1.121/1.122/1.123/1.129/1.131/1.134/1.136/1.143/1.157/1.162/1.176	14	19,2

Het zelf uitrekenen van de percentages nam veel tijd in beslag, daarom kozen de onderzoekers ervoor om de tabel in het programma Excel te maken. Daarnaast werd ervoor gekozen om de fragmenten niet alleen per label in te delen maar ook per kopje. Een overzicht van zo'n tabel is te zien in onderstaande afbeelding. Voor een duidelijke en leesbare

tabel wordt verwezen naar bijlage drie.

In de tabel rechts is te zien dat in de linker kolom de labels geplaatst zijn. In de bovenste rij staan de kopjes vanuit de evaluatie van Anne. In de meest rechtse kolom en de onderste rij zijn de percentages te zien. De meest rechtse kolom heeft een kleur gekregen. Hoe lichter de kleur, hoe kleiner het percentage is. De onderste rij heeft geen kleur gekregen. De reden hiervan is dat het voor dit onderzoek het meest van belang is welk label het meeste voorkomt. Uit de bovenstaande tabel kan worden opgemaakt dat 48% van de fragmenten gelabeld is als 'overig'. Het grootste deel van deze fragmenten staat ingedeeld bij het kopje 'feitelijke situatie'. Er kunnen meerdere conclusies getrokken worden uit deze tabellen en percentages. Hier zal in het volgende deel van deze deelvraag verder op in gegaan worden. Er zal dan uitgebreid beschreven worden wat er op valt te maken uit de tabellen.

Label	Kopje	1.132/1.133/1.137/1.157/1.159/1.167/1.168/1.171/1.177/1.179	1.112/1.118/1.120/1.124/1.126/1.129/1.130/1.135/1.173/1.178/1.180	1.150/1.151/1.152/1.159/1.160/1.175	1.111/1.115/1.116/1.121/1.122/1.123/1.129/1.131/1.134/1.136/1.143/1.157/1.162/1.176	Totaal	%
Autonomie +	1.132/1.133/1.137/1.157/1.159/1.167/1.168/1.171/1.177/1.179	10	13,7			10	13,7
Autonomie -	1.112/1.118/1.120/1.124/1.126/1.129/1.130/1.135/1.173/1.178/1.180	11	15,1			11	15,1
Verbondenheid +	1.150/1.151/1.152/1.159/1.160/1.175	6	8,2			6	8,2
Verbondenheid -	1.111/1.115/1.116/1.121/1.122/1.123/1.129/1.131/1.134/1.136/1.143/1.157/1.162/1.176	14	19,2			14	19,2
Spanningsveld							
Overig							
Totaal		40				40	

Om een nog duidelijker overzicht te krijgen van de percentages werd besloten om een grafiek te maken. Ook dit kan heel gemakkelijk in het programma Excel.

Het hiernaast gegeven voorbeeld van de grafiek geeft een duidelijk beeld van de mate waarin de labels voorkomen. Op deze wijze kan in één oogopslag gezien worden welk label het meest van toepassing is bij een bepaalde rapportage.

Vanuit de tabellen en de grafieken kunnen zoals gezegd een aantal conclusies getrokken worden. Welke conclusies dit zijn en welke informatie beschikbaar is nu de labels geordend zijn, wordt beschreven in het volgende deel van deze deelvraag.

2.2 Resultaten vanuit de geanalyseerde gegevens

Een vraag die voortkomt uit het analyseren van de rapportages aan de hand van de termen autonomie en verbondenheid is wat het oplevert om op deze manier te analyseren. Welke informatie kan verkregen worden vanuit de geanalyseerde gegevens? De opdrachtgever is er met name in geïnteresseerd of rapportagemateriaal geanalyseerd kan worden aan de hand van de termen autonomie en verbondenheid. In het eerste deel van deze deelvraag is beschreven hoe dit gedaan is en hiermee dus over de mogelijkheid van inhoudsanalyse aan de hand van deze termen. Uiteindelijk is het niet alleen van belang om te weten of het mogelijk is om te analyseren aan de hand van de termen autonomie en verbondenheid, maar ook of dit een bruikbare manier is om informatie te verkrijgen voor onderzoeksvragen waarbij deze manier van inhoudsanalyse gebruikt gaat worden.

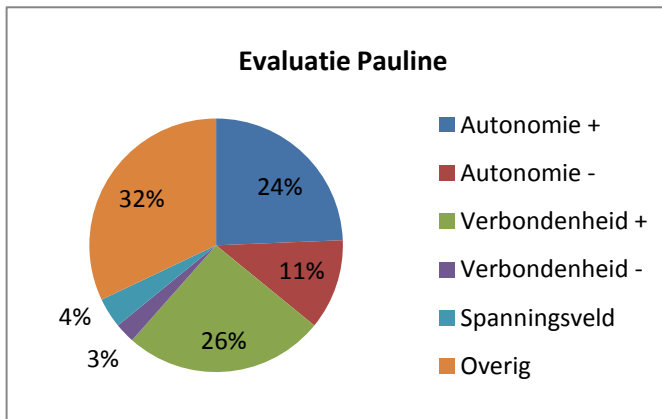
Met het beschrijven van de informatie die het analyseren al dan niet oplevert, zal begonnen worden met de rapportages van de jeugdbeschermers. Deze rapportages zijn opgebouwd uit een evaluatie, een verzoekschrift en een nieuw plan van aanpak (m.u.v. wanneer het verzoek een beëindiging van de ondertoezichtstelling (OTS) voorstaat). Van de tien geanalyseerde rapportages zijn er zes van de jeugdbeschermers. Bij het bekijken van de rapportages zullen ook de verschillende onderdelen beschreven worden uit deze drie delen van de rapportages.

2.2.1 De evaluaties

De evaluaties zijn beschrijvingen van de situaties van de jeugdigen tijdens het afgelopen jaar. Er wordt terug gekeken het geschetste probleem was, de opgestelde doelen en hoe hieraan gewerkt is.

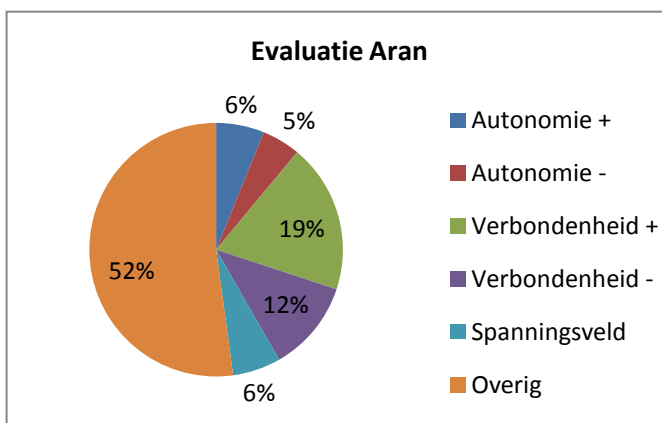
Allereerst iets over de totaalplaatjes van de evaluaties. Zoals uitgelegd in het begin van dit hoofdstuk is berekend welk percentage van de evaluatie welke labels gekregen heeft. Dit is ook verwerkt in grafieken.

Het eerste voorbeeld is de grafiek van de gegevens uit de rapportage van Pauline. In de grafiek is te zien dat zowel 'autonomie +' en 'verbondenheid +' een hoger percentage hebben dan 'autonomie -' en 'verbondenheid -'. Dit suggereert een positieve situatie. Wanneer de rapportage gelezen wordt is te zien dat deze positieve situatie ook terug te vinden is in de rapportage zelf. Er wordt een positief

verbondenheid.

en groeiend beeld geschetst van de situatie van Pauline. Het label 'overig' heeft een hoog percentage in deze evaluatie, 32%. Hieronder vallen fragmenten die bijvoorbeeld een feit of een mening bevatten. Het lijkt of er dus een groot deel van de rapportage niet te herleiden is naar autonomie of verbondenheid. Echter, als 30% niet te herleiden is, is 70% dat dus wel. Kortom, bijna driekwart van deze evaluatie was wel te herleiden naar de termen autonomie of

In de grafiek van de evaluatie van Aran is te zien dat verbondenheid totaal 32% van de labels heeft en autonomie maar 11%. 'Verbondenheid +' is daarbij ook nog hoger dan 'verbondenheid -'. Deze grafiek suggereert hiermee dat de situatie van Aran blijkbaar met name gaat over zijn verbonden zijn met anderen. Wanneer er dieper in gegaan wordt op het verhaal en de problematiek van Aran, wordt duidelijk dat deze aanname terecht is. De problematiek van Aran ligt vooral op het relationele vlak, dus op het gebied van de

verbondenheid. De 19% van de labels met 'verbondenheid +' komen onder andere voort uit de beschrijving dat de ouders van Aran op een positieve manier op hem betrokken zijn. Het hoge percentage 'overig' valt met name onder de kopjes 'feitelijke situatie' en 'voortgang van gewenste ontwikkelingsuitkomsten'. Dat de feitelijke situatie grotendeels bestaat uit feiten en dus met het label 'overig' gelabeld is, spreekt voor zich. Onderstaande twee fragmenten als voorbeeld van fragmenten die het label 'overig' gekregen hebben:

"De ouders van Aran zijn gescheiden." (4.60)

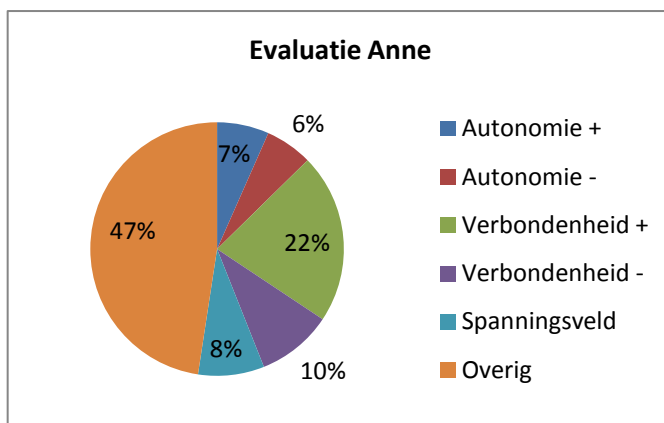
"Het gezin is in 2009 uit huis gezet i.v.m. huurachterstand." (4.64)

Bij 'voortgang van gewenste ontwikkelingsuitkomsten' komt de grote hoeveelheid labels 'overig' voort uit dat er veel aandacht is voor hoe er gewerkt is aan de doelen van Aran. Fragmenten 4.82 is hier een voorbeeld van:

"Dit hebben we gekoppeld aan zijn werkplan."

Het is interessant dat dus aan de grafieken van de evaluaties van Pauline en Aran te zien is waar de nadruk op ligt in een rapportage, op verbondenheid of op autonomie, op een negatieve of een positieve situatie. Ditzelfde geldt voor de rapportage van Lyke. In de andere drie rapportages komt deze bevinding minder duidelijk naar voren, hierover meer in de volgende alinea. Het feit dat de grafieken overeenkomen met de rapportage zelf laat zien dat de problematiek van de jeugdigen terug te leiden is naar het principe van autonomie en verbondenheid. De literatuur onderbouwt deze bevinding. In de literatuur kwam immers naar voren dat theorieën over autonomie en verbondenheid stellen dat ieder individu een behoefte heeft aan zowel autonomie als aan

verbondenheid. Een voorwaarde voor een gezond functioneren van een persoon is het vinden van vervulling van de behoefte aan autonomie en aan verbondenheid. Voor evenwichtige relaties is hetzelfde van belang. Hierbij gaat het zowel om partner- als om ouder-kindrelaties. De literatuur stelt vervolgens dat, wanneer vervulling van één of beide behoeften ontbreekt, een persoon of relatie uit balans en/of in problemen raakt. Dit lijkt van toepassing op de cliënten die bij Bureau Jeugdzorg komen. De problematiek van cliënten is te herleiden naar problemen op het gebied van de autonomie van het individu, of naar problemen op het gebied van de verbondenheid met anderen. Wanneer, zoals in het dossier van Pauline, de verbondenheid en de autonomie evenwichtig positief geduid worden, is er sprake van vooruitgang met betrekking tot de eerdere problematiek. Als er vervulling is van beide behoeften en een persoon kan zowel voor zichzelf als voor de ander zorgen, is er minder hulp nodig zoals te zien is in de situatie van Pauline, waar de hulp afgebouwd wordt.

Bij de bevinding dat uit de grafieken in één oogopslag te zien is of de situatie van de jeugdige gaat over problematiek op het gebied van autonomie of verbondenheid, moet wel een kanttekening gemaakt worden. Zoals gezegd in bovenstaande beschrijving geldt deze bevinding niet bij alle rapportages. In sommige gevallen komt dit niet overeen. Een voorbeeld is de rapportage van Anne. 'Verbondenheid +' heeft hier 22%, verbondenheid totaal 32%. Echter

wanneer de rapportage gelezen wordt blijken de meeste labels van verbondenheid gegeven te zijn aan fragmenten waar het gaat over de verbondenheid van de hulpverlener met het gezin. Ditzelfde geldt voor de rapportages van Julia en Rianne. In deze gevallen geeft de grafiek dus geen betrouwbaar beeld van de gehele situatie en kan niet alleen afgegaan worden op de inhoud van de grafiek. Daarom zullen de te onderscheiden kopjes uit de evaluatie langs gelopen worden om te zien uit welk kopje de meest duidelijke informatie naar voren komt met betrekking tot het thema autonomie en verbondenheid.

Verblijfsituatie

Het eerste kopje binnen de evaluaties is 'verblijfsituatie'. Hierbij wordt kort genoemd waar de jeugdige op dat moment verblijft. Bij vijf van de zes rapportages betreft dit één fragment, welke het label 'overig' gekregen heeft. Een voorbeeld is fragment 3.1:

"Anne verblijft op een afdeling voor klinische behandeling voor kinderen tussen 6 en 12 jaar met gedragsproblematiek op basis van hechtingsproblematiek, traumatisering en emotionele ontwikkelingsproblematiek."

In dit fragment wordt zonder waardeoordeel een feit beschreven. Vandaar het label 'overig'.

De rapportage van Aran wijkt iets af op dit punt. De desbetreffende hulpverlener beschrijft behalve dat Aran op een leefgroep woont ook kort de reden hiervan, namelijk dat zijn ouders hem niet konden bieden wat hij nodig had. Daarom zijn er bij deze rapportage meer labels onder het kopje 'verblijfsituatie'. Maar kortom, uit het kopje 'verblijfsituatie' is geen concrete informatie af te leiden met betrekking tot het thema autonomie en verbondenheid.

Waarom OTS uitgesproken/verlengd?

Vervolgens wordt er in de rapportages beschreven wat de reden is van de ondertoezichtstelling. In de tabellen (zie bijlage drie) is te zien dat hierin bij alle zes de dossiers geen duidelijk beeld naar voren komt. De reden hiervan is dat hier vaak een samenvatting gegeven wordt van de doelen waar

al aandacht aan geschonken is en waar nog aandacht aan besteedt moet worden, hoe de situatie op dit moment is en wat er nog moet gebeuren. Uit deze delen van de rapportages is dus weinig tot niets af te leiden op welk gebied de problematiek zich afspeelt. Het is mogelijk dat dit een gevolg is van de manier van rapporteren. Wanneer er opsommend geschreven zou worden welke redenen er zijn voor het uitspreken of verlengen van de OTS zouden deze verschillende aspecten mogelijk meer gelabeld kunnen worden met welke negatieve aspecten er in de situatie aanwezig zijn waardoor deze OTS nodig is. Nu is het lastig om een eenduidig beeld over autonomie of verbondenheid te vormen aan de hand van dit onderdeel van de rapportage.

Beknopte hulpverleningsgeschiedenis

Bij dit kopje is in de tabellen te zien dat er over het algemeen maar enkele fragmenten zijn. Vaak wordt er in de rapportages opgesomd in welk jaar welke hulp geweest is en hebben wij dit gelabeld met 'overig'. Soms zijn er wel fragmenten gelabeld met een ander label, zoals fragment 2.18 met het label 'verbondenheid -':

“De hulpverlening aan moeder en Lyke binnen het vrijwillige kader stagneerde, aangezien moeder en dochter ongemotiveerd waren en de hulp afwisselend afhielden.”

De rapportage van Anne heeft wel 34 labels. In alle rapportages wordt kort genoemd welke hulp geholpen heeft, maar deze rapportage is uitgebreider dan de andere vijf in het beschrijven van waarin de hulp dan geholpen heeft of voor welke problematiek welke hulp ingezet is. Fragment 3.34 als voorbeeld van de beschrijvingen van de effecten van hulpverlening:

“Ze heeft enige zelfontwikkeling in het zorgen voor anderen.”

Door de feitelijke beschrijving van dit onderdeel van de rapportages is uit dit kopje geen duidelijke informatie te verkrijgen uit de geanalyseerde gegevens.

Feitelijke situatie

Dit kopje kan volstaan met een korte uitleg. De overgrote meerderheid van de fragmenten is gelabeld met 'overig'. Dit komt door het opsommende, vrij neutrale karakter van dit deel van de rapportages. Wat voorbeelden ter verduidelijking:

“Moeder werkt drie dagen per week als keukenmedewerkster, op vrijwillige basis, in een bejaardentehuis.” (2.42)

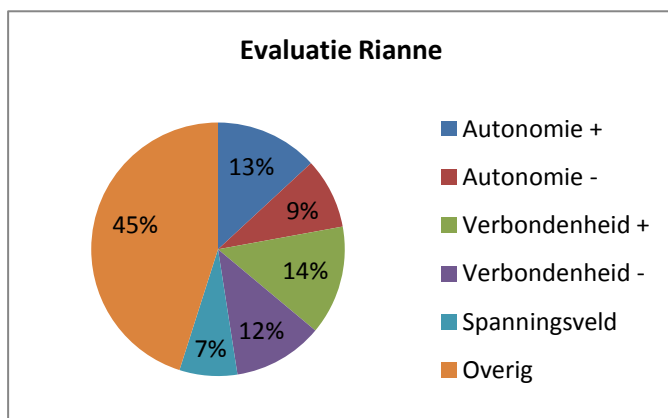
“Rianne woont bij haar moeder in Middelburg.” (5.16)

“Julia zit in het vierde jaar van het VMBO.” (6.42)

Dit kopje in de rapportages geeft veel achtergrond informatie over de cases, maar gaat niet in op de problematiek. Ook uit dit specifieke kopje kan niet veel informatie gewonnen worden als het gaat om de thematiek van autonomie of verbondenheid.

Voortgang van gewenste ontwikkelingsuitkomsten

Dit kopje levert de meeste labels en de meeste informatie op over de situatie in de rapportage. De doelen en de voortgang hiervan worden beschreven. Hieraan is te zien dat de meeste doelen en aandachtspunten liggen op het vlak van de autonomie of op het vlak van de verbondenheid. In de al genoemde situatie van Aran zijn van de uiteindelijke percentages die van verbondenheid het hoogst. De meeste hiervan staan onder het kopje 'voortgang van gewenste ontwikkelingsuitkomsten' (zie bijlage 3d).

Dit geldt ook voor de grafiek van Rianne. In de grafiek van de labels uit deze rapportage lijkt de situatie aardig stabiel, net als in de rapportage van Pauline. Hier wordt duidelijk dat het, zoals beschreven direct onder het kopje 'evaluaties', belangrijk is om te kijken naar alle losse aspecten uit de evaluatie. De verbondenheid die een hoog percentage heeft, heeft namelijk vooral betrekking op het kopje van de samenwerking. Als het gaat om de gewenste ontwikkelingsuitkomsten,

hebben juist de meeste labels betrekking op de autonomie van Rianne. Dit komt wel overeen met de rapportage. Drie van de vier ontwikkelingsdoelen gaan over de ontwikkeling van Rianne. Zoals fragment 5.59:

“Rianne ontwikkelt zich leeftijdsadequaat op sociaal-emotioneel gebied.”

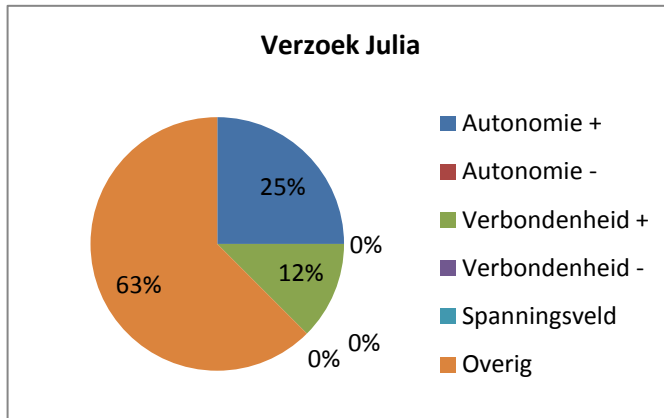
In vergelijking met de vier voorgaande kopjes uit de rapportages binnen de evaluatie, levert dit kopje veel informatie op met betrekking tot de problematiek van de jongere. Het gaat om doelen en hoever hierin gevorderd is. Of er groei is en waar nog meer aan gewerkt moet worden. Dit alles is gemakkelijker terug te leiden tot de theorie over autonomie en verbondenheid. Gaat de problematiek van de jeugdige over zijn of haar autonomie of heeft hij of zij juist moeite met verbondenheid? Het onderdeel 'voortgang van gewenste ontwikkelingsuitkomsten' is erg bruikbaar voor het kijken naar rapportagemateriaal door de bril van autonomie en verbondenheid.

Verloop samenwerking afgelopen periode

Het laatste kopje binnen de evaluaties van de rapportages gaat over de samenwerking tussen en de hulpverlener en de jeugdige en hun ouders. Met name levert het kijken naar het label 'verbondenheid' informatie op. Immers, samenwerking gaat over hoe de hulpverlener verbonden is het met het gezin. In de tabel van de uitwerking van de labels van Julia is 'verbondenheid +' duidelijk in de meerderheid tegenover 'verbondenheid -'. In de rapportage zelf is ook te lezen dat alle betrokkenen positief zijn over de samenwerking. Ook bij de andere rapportages is er als het gaat om dit kopje informatie te halen door het de gelabelde fragmenten over het verloop van de samenleving. Uit dit onderdeel van de rapportages zijn conclusies te trekken over de samenwerking aan de hand van de mate waarin het label 'verbondenheid' vertegenwoordigd is onder de labels.

2.2.2 Het verzoek

Na de evaluaties bekeken te hebben is het volgende onderdeel van de rapportages van de jeugdbeschermers het verzoek. Het verzoek bevat een argumentatie voor het verzoek wat aan de kinderrechter voorgelegd wordt met betrekking tot het vervolg van de situatie van de jeugdige. Dit verzoek bestaat maar uit één deel, namelijk 'aanleiding van het verzoek'. De verzoekschriften bevatten veel herhaling van wat al genoemd is in de evaluaties. In het verzoekschrift wordt namelijk beargumenteerd waarom de ondertoezichtstelling en/of de uithuisplaatsing moet worden verlengd of beëindigd. Veel argumenten komen voort uit wat er in de evaluatie geschreven is over de al dan niet behaalde doelen. Opvallend is het hoge percentage 'overig', wat direct te zien is in de grafieken. De grafiek van het verzoek van Julia betreft de percentages van de labels uit de rapportage van Julia en kan verklaard worden doordat in het verzoek uitgebreid de huidige situatie geschetst wordt. Veel hiervan is een herhaling van wat in de evaluatie beschreven staat onder het kopje 'feitelijke situatie'. Daarnaast is het verzoek van een zakelijk niveau, waardoor veel fragmenten gelabeld zijn met 'overig'. Een voorbeeld is fragment 6.128:

“Daarnaast zal er een diagnostisch traject gestart worden en zal de gezinsvoogd, indien de ondertoezichtstelling voor Joep wordt verlengd, zijdelings zicht houden op de ontwikkeling van Julia.”

Er wordt hier iets gezegd over wat er de komende tijd staat te gebeuren. Een ander voorbeeld is fragment 6.124, waarin iets beschreven wordt over de situatie tussen Julia en haar vader, maar wat toch niet ingaat op de verbondenheid tussen hen:

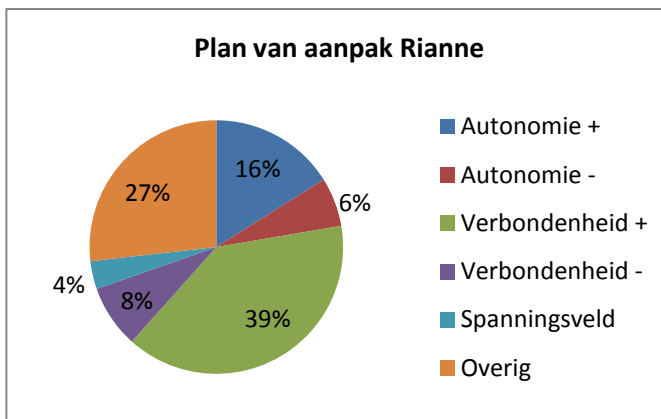
“Er is geen sprake van een wettelijk vastgestelde omgangsregeling tussen Julia en vader wat dit jaar tot problemen of spanning kan leiden.”

Op de moeilijkheid rondom het labelen wordt in het volgende hoofdstuk terug gekomen.

Als gekeken wordt naar de tabellen waarin de labels van de verzoekschriften ondergebracht zijn kan hier geen duidelijke of eenduidige informatie uit gehaald worden in het kader van autonomie of verbondenheid om bovengenoemde redenen.

2.2.3 Het plan van aanpak

Als laatste wordt er gekeken naar de plannen van aanpak uit de rapportages van de jeugdbeschermers. In de plannen van aanpak wordt beschreven hoe er komend jaar gewerkt zal gaan worden aan de situatie van de jeugdige. Hierbij wordt eerst gekeken naar de betrouwbaarheid van

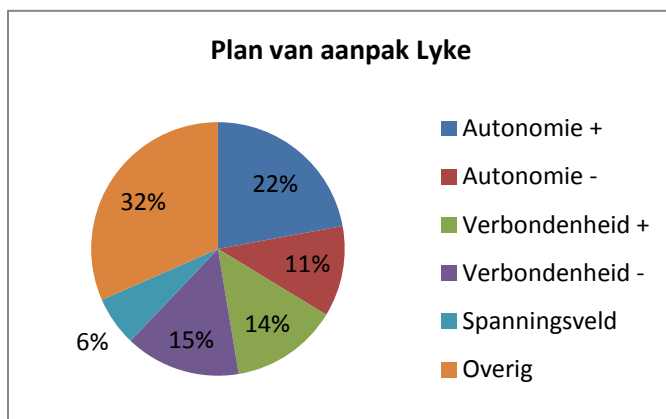
de grafieken over de inhoud van de rapportages. Als voorbeeld de grafiek van de uitwerking van de labels bij het plan van aanpak van Rianne. Te zien is dat het percentage van ‘verbondenheid +’ hoog is. In de rapportage is te zien dat dit te verklaren is door de problematiek. Er wordt in de hulpverlening erg ingezet op de relatie tussen Rianne en haar ouders. De doelen voor de komende tijd, die beschreven zijn in het plan van aanpak, liggen op het gebied van de verbondenheid. Een voorbeeld hiervan is

fragment 5.274:

“Vader: Stelt zich tijdens de bezoeksregeling afspaken positief en betrokken op bij de kinderen.”

Toch is het niet voldoende betrouwbaar om af te gaan op het beeld wat de grafiek schetst. Er zijn ook veel fragmenten die gaan over de betrokkenheid en de bijdrage van de hulpverlener, de leefgroep waar Rianne op zit en het Medisch Kinderdagverblijf, zoals in fragment 5.254 beschreven wordt.

“Acties leefgroep: Er vindt adequate communicatie plaats tussen de leefgroep en het MKD.”

Ook bij de grafieken van de andere plannen van aanpak kan niet op de grafiek afgegaan worden. In de grafiek van Lyke lijkt 'autonomie +' goed aanwezig. Als naar de tabel gekeken wordt, dan is te zien dat dit voortkomt uit een grote hoeveelheid 'sterke punten' (zie bijlage 3b). Zo ook 'verbondenheid -'. Dit komt grotendeels door de beschrijving van de 'zorgpunten'. Samengevat is er uit de uiteindelijke percentages van de verdeling van de labels, geen duidelijk beeld te halen als het gaat

om waar in het plan van aanpak op ingezet wordt. Dit komt doordat de percentages een optelsom zijn van de labels onder verschillende kopjes. Om deze reden zullen dan ook bij de plannen van aanpak de verschillende kopjes langsgelopen worden om te zien welke kopjes betrouwbare en duidelijke informatie geven door deze manier van analyseren.

Sterke punten en zorgpunten

De eerste twee kopjes worden samengenomen in deze beschrijving om de overeenkomsten en/of verschillen te kunnen laten zien. In alle plannen van aanpak die gelabeld zijn, staan onder het kopje 'sterke punten' alleen labels met 'autonomie +' en 'verbondenheid +'. Er zijn ook wel fragmenten die onder 'overig' vallen, maar er zijn in ieder geval geen negatieve labels gegeven. Omdat het over sterke punten gaat is dit logischerwijs te verklaren. Eén voorbeeld is fragment 4.181, wat we gelabeld hebben met 'verbondenheid +':

"Ook zijn gedrag naar moeder toe is sterk verbeterd, Aran toont weer respect voor zijn moeder."

Het zou te verwachten zijn dat de fragmenten onder 'zorgpunten' alleen maar gelabeld zouden zijn met 'autonomie -' of met 'verbondenheid -'. Dit is echter niet bij alle rapportages het geval. In bijlage twee is te zien dat dit in de rapportages van Lyke en Rianne wel zo is, maar dat in de rapportages van Pauline en Aran alsnog fragmenten zijn gelabeld met 'autonomie +' of met 'verbondenheid +', ook al gaat het om 'zorgpunten'. Dit komt voort uit wat de betrokkenen noemen bij 'zorgpunten'. In het geval van Aran zegt zijn moeder bijvoorbeeld in fragment 4.196:

"Aran is erg vooruitgegaan."

Dit fragment krijgt juist het label 'autonomie +'.

Bovenstaande bevinding met betrekking tot 'sterke punten' en 'zorgpunten' geeft informatie voor het antwoordt geven op de vraag of het mogelijk is om een rapportage te analyseren aan de hand van de termen autonomie en verbondenheid. Bij de rapportages van Lyke en Rianne zijn de uitgangspunten vanuit de literatuur in overeenstemming met de bevindingen vanuit de rapportages. Als autonomie en verbondenheid positief en in evenwicht zijn, zijn deze beschreven als positieve punten (in dit geval sterke punten genoemd). Wanneer er problemen zijn, zijn deze beschreven als negatieve punten (in dit geval zorgpunten genoemd). Over het algemeen kan uit dit onderdeel van de rapportages interessante informatie gehaald worden met betrekking tot autonomie en verbondenheid. Uit het analyseren van de plannen van aanpak blijkt wel dat de opbouw en manier van beschrijven invloed hebben op het labelproces. In het dossier van Lyke staan alle zorgpunten puntsgewijs opgesomd, waardoor deze allemaal met negatief gelabeld zijn, terwijl het dossier van

Aran meer verhalend geschreven is waarbij genoemd wordt wat ouders over Aran noemen. Hier zal op terug gekomen worden in deelvraag drie bij de beschrijving van aandachtspunten bij labelproces.

Veiligheid jeugdige

De veiligheid van de jeugdige wordt in de meeste rapportages kort beschreven, zoals bij Rianne in fragment 5.191:

“Rianne ervaart voldoende veiligheid binnen de setting van de leefgroep.”

Bij sommige dossiers wordt hierbij kort iets uitgelegd, zoals bij Aran. Er wordt genoemd dat hij op een leefgroep woont waar hij een stabiele opvoedsituatie heeft. Daarbij wordt nog vermeld waarom hij niet thuis woont en in hoeverre zijn ouders achter het wonen op deze groep staan. Fragment 4.221 is hier een voorbeeld van:

“De vader van Aran wil dat Aran thuis bij hem komt wonen en staat niet meer achter de behandeling van Aran.”

Ook wordt er beargumenteerd waarom het toch beter is dat hij op deze groep woont, wat te zien is in fragment 4.223:

“Aran is een beïnvloedbare jongen die beschermd moet worden tegen verkeerde vrienden.”

Omdat de rapportages verschillen wat betreft lengte van de beschrijving onder dit kopje ‘veiligheid jeugdige’ is hier geen duidelijke informatie van af te leiden met betrekking tot het thema verbondenheid of autonomie. Hier komt opnieuw naar voren dat de manier van hoe de rapportage geschreven is, belangrijk is voor de uitkomst van het analyseren.

Kern van problematiek

Onder dit kopje wordt in de rapportages herhaalt of samengevat wat beschreven is in de evaluaties en in het verzoek. In bijlage drie is te zien dat alle labels gebruikt zijn in deze beschrijvingen. Het is dus moeilijk om concrete informatie te halen uit de analyses van het kopje ‘kern van problematiek’ met betrekking tot autonomie en verbondenheid.

Ontwikkelingsbedreigingen/gewenste ontwikkelingsuitkomsten

In het plan van aanpak van de rapportage van Pauline staan er bij de ontwikkelingsbedreigingen en ontwikkelingsuitkomsten zowel twee fragmenten bij ‘autonomie -’ als bij ‘autonomie +’ (zie bijlage 3a). Dit laat zien dat de bedreigingen betrekking hebben op de vorming van haar autonomie en de doelen dus gericht zijn op het versterken van haar autonomie. Ter voorbeeld noemen we één bedreiging en één gewenste ontwikkelingsuitkomst, de fragmenten 1.177 en 1.178:

“De identiteitsontwikkeling van Pauline loopt gevaar, omdat zij nog onvoldoende eigenwaarde heeft ontwikkelt.”

“Pauline heeft een positieve kijk op zichzelf.”

Ook bij de andere rapportages is hier een globaal evenwicht te zien. Wel zijn er soms fragmenten gelabeld met ‘spanningsveld’ of met ‘overig’. Met een aantal voorbeelden zullen deze keuzes toegelicht worden. Allereerst fragment 5.228:

“Rianne groeit op in een veilige, stabiele opvoedingssituatie waarbinnen zij voldoende wordt gestimuleerd en zij voldoende ondersteuning ervaart.”

Dit fragment heeft het label ‘spanningsveld’ gekregen omdat de bedreiging voor Rianne enerzijds iets zegt over een negatieve verbondenheid vanuit haar omgeving, maar anderzijds belemmert dit de ontwikkeling van haar autonomie. Er is dus sprake van ‘verbondenheid -’ en van ‘autonomie -’. Een zelfde soort voorbeeld is fragment 2.199:

“Lyke wordt bedreigd in de vorming van haar autonomie ten opzichte van moeder, vanwege een onevenwichtige relatie tussen hen.”

Ook hier is het label ‘spanningsveld’ gegeven. Het gaat hier over de bedreiging in de autonomie van Lyke, maar dit komt voort uit de manier waarop ze verbonden is met haar moeder. Interessant aan het kopje ‘ontwikkelingsbedreigingen en gewenste ontwikkelingsuitkomsten’ is dat alle zorgen en doelen hier terug te leiden zijn tot problemen met de autonomie of met verbondenheid. Ook de doelen zijn gericht zijn op het versterken van de autonomie of de verbondenheid. Uit dit deel van de rapportages is op deze manier concrete informatie te halen met betrekking tot of een hulpverleningsproces te herleiden valt naar termen van autonomie en verbondenheid.

Een ander aspect wat afgeleid kan worden uit het onderdeel ‘ontwikkelingsbedreigingen en gewenste ontwikkelingsuitkomsten’ is of de doelen congruent zijn aan de beschrijving van de problematiek. In theorie zou het logisch moeten zijn dat wanneer in de hulpvraag van de cliënt of in de beschrijving van de problematiek naar voren komt dat een relatie niet goed loopt (verbondenheid -) er in de doelen ingezet moet worden op het verbeteren van deze relatie (verbondenheid +). In deze rapportages van Bureau Jeugdzorg wordt dit onder dit kopje samen genomen in ‘ontwikkelingsbedreigingen en gewenste ontwikkelingsuitkomsten’. Voor rapportages die op een andere manier opgebouwd zijn, kan een onderdeel als ‘doelen’ goed vergeleken worden met beschrijvingen van ‘probleemvelden’ of anders genoemde beschrijvingen van de problematiek.

Actie-agenda

In de rapportages is aan het einde van het plan van aanpak de mogelijkheid om een actie-agenda te beschrijven. Bij één van de rapportages die geanalyseerd is, is deze aanwezig, bij de rapportage van Rianne (zie bijlage 3e). Opmerkelijk hierin is de grote hoeveelheid labels ‘verbondenheid +’, zoals al beschreven is direct onder het kopje ‘het plan van aanpak’. Het daar beschreven voorbeeld vanuit de grafieken is met name afkomstig van dit onderdeel van de rapportage. Zie voor een uitleg van dit aspect daarom de uitleg zoals daar beschreven.

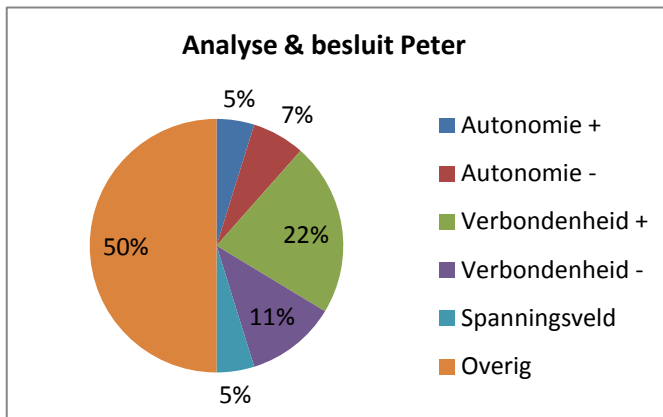
Samengevat

Samengevat kan dus gezegd worden dat niet alle delen van de rapportages van de jeugdbescherming informatie opleveren door op deze manier te analyseren. Dit is grotendeels ook afhankelijk van de manier waarop een rapportage geschreven is. Het verschil tussen opsommend of verhalend schrijven werd eerder in deze deelvraag genoemd. In deelvraag drie zal hier concrete aandacht aan besteed worden. Voor dat dit gedaan wordt, worden eerst de dossiers van de jeugdhulpverleners langsgelopen om te kijken of deze op een andere manier geschreven of opgebouwd zijn en of dit verschil maakt voor de resultaten die uit de geanalyseerde gegevens getrokken kunnen worden. Deze rapportages bestaan uit een ‘analyse en besluit’ en één rapportage is een ‘aanmelding voor doorlopen’. Dit laatste gaat over een casus vanuit de jeugdhulpverlening waar geconstateerd is dat de situatie niet langer in vrijwillig kader kan blijven en wordt daarom doorgeschoven naar jeugdbescherming.

2.2.4 Analyse en besluit

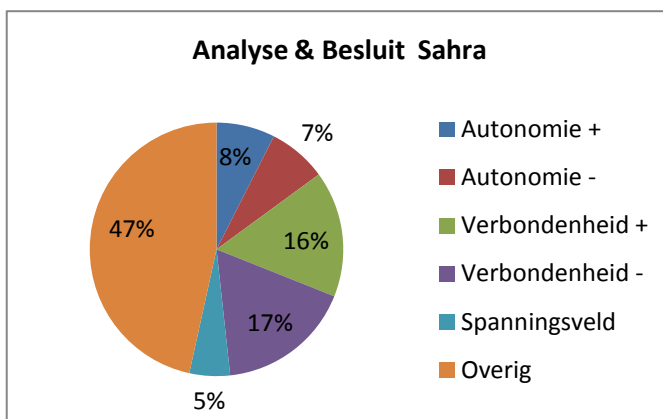
De rapportages van de jeugdhulpverleners worden ‘analyse en besluit’ genoemd. Hierin wordt de situatie van de jeugdige en het gezin beschreven en bevatten verschillende onderdelen.

Allereerst wordt weer gekeken naar de grafieken die de uiteindelijke percentages laten zien van de gelabelde fragmenten.

In de grafiek waarin procentueel het aantal verschillende labels van het dossier van Peter staan is te zien dat 33% gelabeld is met 'verbondenheid' tegenover 12% met 'autonomie'. In de tabel waarin de nummers van de fragmenten verwerkt zijn (zie bijlage drie), is te zien dat vooral bij de kopjes 'beschrijving van de situatie', 'hulpvraag van de cliënt' en 'doelen' veel fragmenten staan die horen bij 'verbondenheid'. Als het dossier gelezen wordt, is dit te verklaren. Peter is een

jongen van negen jaar wiens ouders gescheiden zijn, vader heeft inmiddels een nieuwe vriendin. Peter heeft het hier moeilijk mee, maar uit zich hier weinig tot niet over. De doelen liggen op het gebied van de communicatieve vaardigheden verbeteren, richting Peter, maar ook tussen de ouders. Ouders zijn beide positief betrokken bij Peter. Kortom: de hulpvraag van Peter en zijn ouders ligt op het relationele vlak, het vlak van de verbondenheid. Onvermijdelijk heeft dit invloed op de ontwikkeling van Peter, vandaar dat er ook labels zijn van autonomie, maar het verschil in aantal is wel duidelijk te verklaren.

Ook de rapportage van Sahra is een mooi voorbeeld. Het percentage labels van 'verbondenheid' is ook hier duidelijk hoger dan van 'autonomie'. In het lezen van de rapportage komt dit ook naar voren. Sahra is een meisje die samen met haar zus bij haar moeder woont. Haar ouders zijn gescheiden. De moeder van Sahra kan niet goed met Sahra omgaan. Er zijn problemen op het gebied van de verbondenheid tussen moeder en dochter. De hulpverlening is hier ook op gericht. Hierdoor zijn veel doelen gelabeld met

'verbondenheid +', vandaar het evenwicht tussen 'verbondenheid -' en 'verbondenheid +'. Ook van de andere twee grafieken, van Symone en Tio, komt het beeld overeen met de inhoud van de rapportage en kan aan de grafiek gezien worden waar de nadruk in de rapportage op ligt.

Aan de grafieken van de rapportages 'analyse en besluit' is dus wel te zien of het probleem en de hulpvraag van een cliënt gaat over problematiek op het gebied van het 'zelf', van de autonomie, of meer op het relationele vlak gericht is. Een soortgelijke bevinding beschreven we bij de evaluaties van de rapportages van de jeugdbeschermers. Toen werd genoemd dat deze bevindingen niet altijd opgingen, maar hier zijn voorbeelden te geven van grafieken die wel overeenkomen met de inhoud van de rapportages. De grafieken geven dus wel informatie, maar niet altijd even betrouwbaar. In de volgende deelvraag zal hierop terug gekomen worden.

Net als bij de rapportages van de jeugdbeschermers zullen ook bij deze rapportages de verschillende kopjes uit de rapportages langsgelopen worden om te kijken welke informatie afgeleid kan worden uit deze verschillende onderdelen.

Beschrijving van de situatie

Onder dit kopje staat de meeste tekst uit de rapportage en hieronder staan dus ook de meeste labels. Dit onderdeel is vergelijkbaar met het onderdeel ‘verzoek’ en het kopje ‘kern van problematiek’ uit de rapportages van de jeugdbeschermers. Ook hier wordt de problematiek beschreven, een groot aantal feiten, een stukje verloop van de situatie en een stukje geschiedenis. Het grote percentage van het label ‘overig’ in de grafieken is afkomstig vanuit dit kopje van de rapportage. Hierdoor kan ook hieruit geen duidelijke informatie gewonnen worden. Wel is het zo dat er onder het kopje ‘beschrijving van de situatie’ drie subkopjes zijn die wij niet gescheiden hebben in onze tabel. Dit zijn de kopjes ‘jeugdige’, ‘opvoeding, ouder en gezin’ en ‘omgeving’. Mogelijk zou er meer informatie uit de tabel te halen zijn wanneer deze kopjes wel apart ingedeeld zouden worden. De reden dat deze niet gescheiden zijn is dat bij alle tabellen ervoor kozen is om alleen de hoofd- en niet de subkopjes weer te geven. Ook dit is een aspect wat in de schrijven van deelvraag drie mee genomen zal worden.

Relevante hulpverlening

Dit is kort beschreven in de rapportages en valt steeds onder het label ‘overig’. Feitelijke informatie dus. Te vergelijken met het kopje ‘beknopte hulpverleningsgeschiedenis’ uit de evaluaties. Een voorbeeld is fragment 7.30:

“Hulpverlening is in beeld sinds 2005.”

Veiligheid jeugdige, risicofactoren en beschermende factoren

Deze twee kopjes worden tegelijkertijd bekeken. Twee van de vier rapportages hebben een stukje tekst staan onder deze kopjes. De rapportage van Symone is een mooi voorbeeld. Bij de risicofactoren staan voornamelijk fragmenten die gelabeld zijn met ‘autonomie -’ en ‘verbondenheid -’, bij de beschermende factoren staan meer fragmenten met de labels ‘verbondenheid +’ en ‘autonomie +’ (zie bijlage 3g). Dit punt komt overeen met de beschrijving van de ‘ontwikkelingsbedreigingen en gewenste ontwikkelingsuitkomsten’ die te vinden zijn in de plannen van aanpak van de rapportages van de jeugdbeschermers. De gegevens vanuit de analyse van deze kopjes laten opnieuw zien dat het mogelijk is om problematiek terug te leiden tot de thema’s autonomie en verbondenheid. Een voorbeeld van een risicofactor (autonomie -) is fragment 7.101:

“Er zijn zorgen rondom de emotionele ontwikkeling van Hanna en Symone.”

Een voorbeeld van een beschermende factor (verbondenheid +) is fragment 7.122:

“Er is een breed netwerk rondom de kinderen.”

Hulpvraag cliënt

Wat opvalt onder het kopje ‘hulpvraag cliënt’ is dat bij alle dossiers dingen genoemd worden die gelabeld zijn met ‘verbondenheid +’. In de rapportages zelf is te lezen dat dit ook is wat veel mensen als doel noemen, een betere verbinding. Bij Tio is te lezen dat hij enerzijds minder verbinding wil, maar anderzijds de verbinding wel wil houden. Fragmenten 8.63 en 8.64 ter verduidelijking:

“Tio wil niet meer bij zijn moeder wonen.”

“Tio wil wel graag contact houden met zijn moeder en zus Natasja.”

‘Hulpvraag cliënt’ is een kopje waar door deze manier van analyseren uitgehaald kan worden wat cliënten graag willen. Er kan gemakkelijk gezien worden of de desbetreffende cliënten hulp willen ten behoeve van zichzelf of ten behoeve van hun relatie met anderen. Daarom levert het analyseren van dit onderdeel interessante informatie op ten aanzien van het thema autonomie en verbondenheid.

Kern van problematiek

Dit kopje is vergelijkbaar met het kopje ‘beschrijving van de situatie’. De beschrijvingen onder dit kopje bevatten soortgelijke fragmenten. De problematiek wordt beschreven, evenals een groot aantal feiten, een stukje verloop van de situatie en een stukje geschiedenis. Hierdoor kan ook hieruit geen duidelijke informatie gewonnen worden.

Doelen

Dit kopje is vergelijkbaar met ‘veiligheid jeugdige, risicofactoren en beschermende factoren’ en met de kopjes ‘ontwikkelingsbedreigingen en gewenste ontwikkelingsuitkomsten’ die te vinden zijn in de plannen van aanpak van de rapportages van de jeugdbeschermers. Voorbeelden uit de rapportage van Peter zijn fragment 9.97, gericht op het versterken van zijn autonomie en 9.105, gericht op de relatie tussen Peter en zijn ouders:

“Peter kan omgaan met zijn boosheid.”

“Ouders hebben zicht op hetgeen Peter nodig heeft om zich veilig en optimaal te kunnen ontwikkelen.”

2.2.5 Aanmelding voor doorlopen

Deze rapportage, die van Symone, heeft een aantal kopjes extra ten opzichte van de rapportages van ‘analyse en besluit’. De reden hiervan is dat de casus van Symone doorgeschoven wordt van jeugdhulpverlening (vrijwillige kader) naar de jeugdbescherming (onvrijwillige kader). Deze rapportage is de aanmelding hiervoor. De extra kopjes in deze rapportage zijn ‘reden aanmelding afstemmingsoverleg BJzG/RvdK’, ‘onderbouwing aanvraag’ en ‘reactie van betrokkenen’. De drie kopjes zullen tenslotte ook één voor één langsgelopen worden.

Reden aanmelding afstemmingsoverleg BJzG/RvdK

Dit kopje is vooral een zakelijke beschrijving, te zien aan de grote hoeveelheid labels die gegroepeerd staan onder ‘overig’. Voorbeelden hiervan zijn fragment 7.4 en 7.12:

“Recente ontwikkelingen: De BJZ medewerker heeft met ouders duidelijke afspraken gemaakt.”

“De omgangsregeling is ook met toestemming van ouders toegestuurd naar de rechtbank.”

Uit dit kopje is opnieuw geen duidelijke informatie te halen met betrekking tot het thema autonomie en verbondenheid door de feitelijke beschrijving ervan.

Onderbouwing aanvraag

Dit onderdeel is vergelijkbaar met bovenstaande beschrijving over het kopje ‘reden aanmelding’.

“Bureau Jeugdzorg heeft zorgen m.b.t. de ontwikkeling van de kinderen op psychosociaal functioneren en over de veiligheid van de kinderen.”(7.146)

Bovenstaand fragment is gelabeld met ‘overig’ omdat het hier wel gaat om zorgen omtrent de ontwikkeling van de kinderen, het gaat dus om ‘autonomie -’ maar in dit geval is dit niet de kern van het fragment. Daarom is gekozen voor het label overig.

Dit voorbeeld maakt duidelijk dat het bij het labelen ook belangrijk is om te kijken naar wat de kern is van het fragment. In dit geval bestaat het fragment uit een mededeling van Bureau Jeugdzorg over de situatie van de kinderen. Dit aspect wordt verder uitgewerkt in deelvraag drie.

Reactie van betrokkenen

In dit kopje gaat het om meningen van betrokkenen. Hier is weinig uit te halen met betrekking tot het thema autonomie en verbondenheid door de subjectieve beschrijvingen. Daarnaast bevat dit onderdeel maar enkele fragmenten. Fragment 7.152 als voorbeeld:

“Vader is het niet eens met het verzoek, maar geeft aan het wel te begrijpen.”

Dit fragment is een reactie op de rapportage van vader en heeft in die zin geen betrekking op de inhoud ervan. Dit fragment is gelabeld met het label ‘overig’ omdat het hier als feit meegedeeld wordt wat de mening van vader is.

Samengevat

Net als bij de rapportages van de jeugdbeschermers geven ook van de rapportages van de jeugdhulpverleners niet alle onderdelen van de rapportages evenveel informatie over het thema autonomie en verbondenheid. In de conclusie van deelvraag twee worden de verschillende onderdelen die meer of minder te herleiden zijn naar de termen autonomie en verbondenheid op een rijtje gezet.

2.3 Conclusie

Aan het einde van het vorige hoofdstuk is de volgende hypothese geformuleerd: *‘elk hulpverleningsproces is te analyseren in termen van autonomie en verbondenheid’*. Uit bovenstaande beschrijvingen is gebleken dat deze hypothese bevestigd wordt als het gaat om het analyseren van de rapportages van Bureau Jeugdzorg Ede. In deze conclusie zal gekomen worden tot een eenduidig antwoord te komen op de deelvraag: *‘Op welke wijze zijn de rapportages van Bureau Jeugdzorg Ede te herleiden naar de termen autonomie en verbondenheid?’*

Een wijze waarop materiaal, in dit geval de rapportages van Bureau Jeugdzorg Ede, te herleiden is, vraagt om een stappenplan of procesbeschrijving. Tijdens het proces van analyseren zijn een aantal stappen doorlopen. Deze stappen worden onder andere door Baarda (Basisboek Kwalitatief Onderzoek, 2005) beschreven als het gaat om het doen van een inhoudsanalyse. Om rapportages te analyseren kunnen de stappen die Baarda noemt voor een groot deel gevolgd worden. Er zijn echter ook een aantal aandachtspunten en specifieke toepassingen te noemen bij de stappen van Baarda toegespitst op dit onderzoek met betrekking tot de termen autonomie en verbondenheid. Daarnaast blijkt dat niet elk onderdeel van de rapportages dezelfde hoeveelheid informatie oplevert als het gaat om de termen autonomie en verbondenheid.

De volgende stappen moeten doorlopen worden om de rapportages te kunnen analyseren aan de hand van de termen autonomie en verbondenheid: materiaal verzamelen, werkbaar tekstbestand creëren, scheiden van relevante en niet-relevante informatie, relevante tekst fragmenteren, de fragmenten labelen, labels ordenen in tabellen en grafieken maken, conclusies trekken over de inhoud van de rapportages aan de hand van de tabellen en grafieken. Voor de wijze waarop de rapportages zijn te herleiden is het van belang dat er op een aantal specifieke punten gelet wordt bij het doorlopen van de stappen.

- Tijdens het creëren van een werkbaar tekstbestand is het anonimiseren van gegevens een belangrijk aspect omdat het gaat om cliëntgegevens.

- Bij het opdelen van de relevante tekst in fragmenten is het aan te raden om te kiezen voor de analyse-eenheid ‘zinnen’. Door te kiezen voor deze analyse-eenheid kan de inhoud van het fragment het meest betrouwbaar gelabeld worden.
- Als het gaat om de wijze waarop de fragmenten gelabeld worden is het aan te raden om de ‘template-benadering’ te gebruiken. Deze benadering is het meest van toepassing omdat het gaat om een toetsend onderzoek. De template-benadering vraagt om vaststaande labels. Het is hierbij gemakkelijk om overkoepelende labels te kiezen waarmee de volledige rapportage te labelen is.
- Voor het ordenen van de labels wordt aangeraden om een tabel in Excel te maken. De grafieken kunnen vervolgens in hetzelfde bestand gemaakt worden.

Na het fragmenteren en labelen van de relevante informatie uit de rapportages komt de belangrijkste en laatste stap van de inhoudsanalyse. Deze laatste stap is het trekken van conclusies uit de geanalyseerde gegevens. Ook hierbij zijn enkele opmerkingen te plaatsen die van belang zijn voor de wijze waarop rapportages te herleiden zijn naar de termen autonomie en verbondenheid.

- Van de geanalyseerde gegevens kunnen naast tabellen ook grafieken gemaakt worden. Deze grafieken geven voor het merendeel van de geanalyseerde rapportages een betrouwbaar beeld van de problematiek van de jeugdige. Bij de keren dat er geen betrouwbaar beeld afgegeven wordt, wordt dit veroorzaakt door de opbouw of de manier van schrijven van de rapportage. De taalkundige opbouw van een rapportage is daarom een aspect wat van invloed is op de wijze waarop rapportages te herleiden zijn. In deelvraag drie wordt hier meer aandacht aan besteedt.
- Als naar de tien grafieken gekeken wordt blijkt dat gemiddeld 45% van de fragmenten het label ‘overig’ heeft gekregen. Dit lijkt veel maar gezien de inhoud van de rapportages is dit te verklaren. De inhoud van de rapportages is voor het grootste deel feitelijke informatie, wat niet te herleiden valt naar de termen autonomie en verbondenheid.
- Het is aan te raden om de kopjes die met name feitelijke informatie bevatten te markeren als niet-relevante tekst omdat deze niet te herleiden zijn tot de termen autonomie en verbondenheid. Hiermee wordt tijd bespaard met betrekking tot het labelen. Daarnaast is de wijze waarop de rapportages zijn te herleiden afhankelijk van op welke manier de rapportages geschreven zijn. Hierin is een verschil zichtbaar tussen een opsommende of verhalende beschrijving. In deelvraag drie zal ook hier concrete aandacht aan besteed worden. De onderdelen waarin de ontwikkeling van de doelen, de hulpvraag van de cliënt en de nieuwe doelen beschreven staan zijn wel goed te herleiden naar de termen autonomie en verbondenheid. Dit zijn tevens de belangrijkste onderdelen van de rapportage.

De wijze waarop de rapportages te herleiden zijn is deels afhankelijk van de inhoud van de rapportages. Bij de rapportages van Bureau Jeugdzorg Ede is het niet mogelijk om de beschrijving van de problematiek te herleiden naar de termen autonomie en verbondenheid. Het is goed mogelijk dat dit bij rapportages van andere instellingen wel mogelijk is wanneer een rapportage in meer kopjes onderverdeeld is en er niet zoals bij de rapportage van Bureau Jeugdzorg erg uitgebreid geschreven wordt.

Door een verkennend onderzoek te hebben gedaan om een antwoord te kunnen geven op deze deelvraag, wordt beschikt over veel informatie die gebruikt kan worden voor verdere inhoudsanalyses van rapportagemateriaal. In deelvraag drie zal deze informatie in een de vorm van een stappenplan ter hulpmiddel opgesteld worden.

Hoofdstuk 3

Tot welk hulpmiddel kan gekomen worden door het analyseren van de termen autonomie en verbondenheid in de rapportages?

In hoofdstuk twee zijn het proces van analyseren en de resultaten hiervan beschreven. In dit hoofdstuk zal een duidelijk en concreet stappenplan ter hulpmiddel beschreven worden voor het analyseren van rapportages. Zoals beschreven in de inleiding onder de ‘verantwoording van de werkwijze’, was het eerst de bedoeling om bij dit onderzoek het hulpmiddel vorm te geven door middel van een tabel. Hierin zouden alle gedragingen, behoeften en competenties die onderdeel zijn van de overkoepelende termen autonomie en verbondenheid, geplaatst worden, zoals ook gedaan is met de verwerking van de literatuur in hoofdstuk één. Gedurende het onderzoek bleek echter dat een tabel geen toereikend hulpmiddel is wat gebruikt kan worden door de opdrachtgever wanneer hij rapportages wil gaan analyseren. De opdrachtgever is het meest gebaat bij een concreet beschreven stappenplan. Zijn doel is immers om te weten te komen of, én op welke wijze, rapportages geanalyseerd kunnen worden aan de hand van de termen autonomie en verbondenheid. Dit stappenplan is afgeleid van de stappen van Baarda voor inhoudsanalyse te volgen en deze te specificeren voor het doen van inhoudsanalyse voor rapportages aan de hand van de theorie over autonomie en verbondenheid (2005, pp. 303-335).

3.1 Stap nul – voorbereidingen voor de analyse

Voordat de rapportages geanalyseerd kunnen worden moeten er een aantal voorbereidingen gedaan worden. Deze voorbereidingen bestaat ook weer uit verschillende onderdelen. Hierbij moeten de volgende stappen worden doorlopen:

- a. Tekstbestand van de te onderzoeken gegevens maken
Het eerste onderdeel van de voorbereidingen is het verkrijgen van een tekstbestand van de te onderzoeken gegevens. Een tekstbestand is een werkbaar document van de te analyseren gegevens. Om de volgende stappen van de analyse goed te kunnen doorlopen is het van belang om een document te hebben waar in gewerkt kan worden. In dit onderzoek zijn daarom gegevens uit ‘IJ’, het computerprogramma wat Bureau Jeugdzorg gebruikt, gekopieerd naar Word, zoals beschreven is in deelvraag twee. Afhankelijk van de documenten waarbij inhoudsanalyse gedaan wordt moet er rekening gehouden worden met de privacy van cliënten of instellingen. Tijdens het creëren van een werkbaar tekstbestand moet er dan gelet worden op de mogelijkheid om bepaalde namen/gegevens aan te passen. Dit is bijvoorbeeld niet mogelijk bij een pdf-bestand, maar ook de andere stappen van een inhoudsanalyse zijn niet of nauwelijks uit te voeren in een pdf-bestand. De inhoud van een pdf-bestand kan niet ingedeeld worden in fragmenten en er kunnen geen labels in toegevoegd worden. Het is daarom van belang om een pdf-bestand om te zetten naar een Word bestand. Tijdens de inhoudsanalyse voor dit onderzoek is gebleken dat een bruikbaar tekstbestand helpend geweest is voor de vervolgstappen van de analyse.
- b. Het maken en bijhouden van een logboek
Na het creëren van een werkbaar tekstbestand is het van belang om vanaf de start van de analyse een logboek bij te houden. In dit logboek wordt beschreven op welk moment welke keuze gemaakt is en waarom. Dit is ook zoals Baarda het beschrijft (2005, p. 306). Door een logboek bij te houden van de genomen beslissingen, kan bij het uitwerken van de bevindingen goed beschreven worden waarom een bepaalde keuze gemaakt is tijdens het proces. Het bijhouden van een logboek is met name voor de onderzoeker helpend om in een

later stadium zijn bevindingen zo compleet mogelijk te beschrijven en te verantwoorden. Zie bijlage acht voor het logboek wat bijgehouden is tijdens dit onderzoek.

3.2 Stap één – relevante informatie scheiden van niet-relevante informatie

Na de voorbereidende werkzaamheden kan er begonnen worden met het analyseren van de inhoud van het tekstbestand. De eerste stap hierin is het scheiden van relevante informatie en niet-relevante informatie. Bij het schrappen van niet-relevante tekst moet er op een aantal dingen gelet worden:

a. De onderzoeksvraag/het doel van de analyse

Bij het schrappen van niet-relevante tekst is het van belang om te weten wat het uiteindelijke doel is van de inhoudsanalyse. Wat wordt er gedaan met de bevindingen vanuit de inhoudsanalyse? Welke onderzoeksvraag ligt er aan ten grondslag? Deze vragen moet de onderzoeker zichzelf gedurende het proces steeds stellen. Op deze manier wordt voorkomen dat het uiteindelijke doel uit het oog verloren wordt. Tijdens deze inhoudsanalyse is gemerkt dat het helpend was om regelmatig terug te grijpen naar de onderzoeksvraag. In dit geval was dat met name de deelvraag: *“Op welke wijze zijn de rapportages van Bureau Jeugdzorg te herleiden naar de termen autonomie en verbondenheid?”* Op de momenten dat een volgende stap in het proces bepaald moest worden kon teruggerepen worden naar de genoemde vraag. Door dit te doen kon dicht bij het doel van de inhoudsanalyse gebleven worden. Deze bewustwording zorgde er voor dat er geen stappen ondernomen werden die niet relevant waren voor de uiteindelijke onderzoeksvraag.

b. De niet-relevante tekst

Niet-relevante informatie is de informatie die niet helpend is bij het formuleren van een antwoord op de onderzoeksvraag (Baarda D. d., 2005, p. 307). Het is van belang om van te voren beslissingen te nemen met betrekking tot de informatie die wel of niet helpend is voor het beantwoorden van de onderzoeksvraag. In eerste instantie werden de rapportages gelezen door de bril van autonomie en verbondenheid. Hierbij viel op dat veel informatie niet-relevant was, het ging immers niet over autonomie of verbondenheid. Al vrij snel kwamen de onderzoekers tot de conclusie dat op deze wijze geen betrouwbaar antwoord gegeven zou kunnen worden op de onderzoeksvraag. Door alle informatie die niets met autonomie en verbondenheid te maken had te schrappen, werd alleen de informatie overgehouden die wel te lezen was door de bril van autonomie en verbondenheid. Een logisch gevolg hiervan zou zijn dat de rapportages van Bureau Jeugdzorg Ede volledig te herleiden zijn naar de termen autonomie en verbondenheid. Hiermee zou geen betrouwbaar beeld geschetst worden. De tekst die niet te analyseren was, zou immers in dit stadium uitgesloten worden. Tijdens het schrappen van niet-relevante informatie was het in dit onderzoek noodzakelijk om niet door de bril van autonomie en verbondenheid naar de rapportages te kijken. De informatie die in eerste instantie geschrapt was kreeg uiteindelijk in een volgende stap het label ‘overig’. Deze informatie was niet te herleiden naar de termen autonomie en verbondenheid. Door de informatie wel als relevant te beschouwen werd er een betrouwbaar beeld gecreëerd voor het beantwoorden van de onderzoeksvraag. Voor nadere uitleg hiervan wordt verwezen naar het vorige hoofdstuk.

De informatie die tijdens dit onderzoek als niet-relevant bestempeld is, is met name de informatie die nauwelijks iets toevoegt aan de inhoud van de rapportage. De geschrapte informatie was niet nodig om de inhoud van de rapportage te begrijpen. Zo zijn bepaalde data, plaatsen, bijzinnen en namen geschrapt. Gezien het doel van het onderzoek is ervoor gekozen om een minimale hoeveelheid informatie te schappen. Het schrappen betekent het doorstrepen van de informatie. Door de informatie door te strepen en niet te verwijderen blijft het officiële document bestaan.

Kortom, de keus voor het schrappen van niet-relevante informatie is afhankelijk van de onderzoeksvraag. Het kan hierbij van belang zijn om neutraal naar de te analyseren informatie te kijken om de betrouwbaarheid van het onderzoek te kunnen waarborgen.

3.3 Stap twee – analyse-eenheden vaststellen en tekst opsplitsen in fragmenten

Nadat de niet-relevante informatie gescheiden is van de relevante informatie kan er gestart worden met stap twee. In deze stap staat het vaststellen van de analyse-eenheden en het opsplitsen van de tekst in fragmenten centraal.

a. Keuze tussen woorden/zinnen/fragmenten/thema's

Voordat de tekst ingedeeld kan worden in fragmenten is het van belang om te bepalen met welke analyse-eenheid er gewerkt gaat worden. Zoals eerder genoemd in deelvraag twee kan er gekozen worden voor verschillende wijzen van fragmenteren. Baarda (2005, p. 309) noemt als analyse-eenheden: woorden, zinnen, fragmenten en thema's. Uiteindelijk bepaalt de onderzoeksvraag de analyse-eenheid. Baarda beschrijft dat voor de analyse-eenheid 'woorden' gekozen wordt als er een beeld verkregen wil worden van een specifiek aspect (2005, p. 311). Er kan gesteld worden dat hoe meer de onderzoeker wil weten, hoe breder de fragmenten kunnen zijn. Is de analyse gericht op een specifiek aspect, dan is het aan te raden te kiezen voor de analyse-eenheid 'woorden'. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan de wijze waarop een bepaalde groep mensen een muziekgroep noemt. Voor 'zinnen' of 'fragmenten' wordt gekozen als het doel is om een beeld te krijgen van meerdere aspecten en de relaties tussen deze aspecten. In dit onderzoek is in eerste instantie gekozen voor 'fragmenten' en vervolgens voor 'zinnen'. Zie hoofdstuk twee voor een nadere uitleg hiervan. Het doel van deze inhoudsanalyse was om te ontdekken op welke wijze de rapportages te herleiden waren naar de termen autonomie en verbondenheid. Hierbij zijn verschillende aspecten met elkaar vergeleken en was het nodig om gedetailleerd naar de rapportages te kijken. Een laatste analyse-eenheid waar voor gekozen kan worden is de analyse-eenheid thema's. Deze analyse-eenheid wordt gebruikt als het gaat om een globale analyse met als doel een globaal beeld ergens van te krijgen. Deze analyse-eenheid is tijdens dit onderzoek gebruikt bij het analyseren van de interviews, zie hiervoor hoofdstuk vier.

Bij dit onderdeel van stap twee is het dus met name belangrijk om de onderzoeksvraag duidelijk te hebben. Wat is het doel van de inhoudsanalyse? Als hier antwoord op gegeven kan worden is het daarna duidelijk welke analyse-eenheid er gekozen moet worden.

b. Tabellen maken

Na het maken van een keuze voor de analyse-eenheid is het aan te raden om een tabel te maken. Deze tabel kan het makkelijkst gemaakt worden in Word. Door een tabel te maken kunnen de fragmenten makkelijker gelabeld worden. Dit is namelijk de volgende stap in het proces van analyseren. De tabel bestaat uit vier kolommen en een nader te bepalen aantal rijen. Het aantal rijen hangt namelijk af van de grote van de te analyseren rapportage. In de eerste kolom worden de kopjes vanuit de rapportages geplaatst. In de tweede kolom komen de fragmentnummers. Elke rapportage krijgt een eigen nummer, de eerste rapportage krijgt nummer één. Het eerste fragment in de tabel krijgt dan het nummer 1.1, waarbij het eerste cijfer staat voor het dossier en het tweede cijfer voor het fragment. Door de fragmenten nummers te geven kan er gemakkelijk terugverwezen worden naar de desbetreffende rapportage en het genoemde fragment. In de derde kolom worden de fragmenten geplaatst. Dit kan een enkele zin zijn of meerdere zinnen, afhankelijk van de gekozen analyse-eenheid. In de vierde en tevens ook de laatste kolom komen de labels. Zie bijlage twee voor deze tabellen.

3.4 Stap drie – labels aan fragmenten geven

Labelen wordt gezien als één van de moeilijkste stappen van de analyse. De keuzes die tijdens deze stap gemaakt worden zijn namelijk bepalend voor de uitkomsten van de inhoudsanalyse. Voor de betrouwbaarheid van de uitkomsten van het onderzoek moeten verantwoorde en duidelijke keuzes

gemaakt worden. De belangrijkste punten waar op gelet of rekening mee gehouden dient te worden zullen beschreven worden vanuit de ervaringen met labels tijdens deze inhoudsanalyse.

a. Keuze voor labelsysteem

Allereerst moet er een keuze gemaakt worden voor het systeem waarmee gelabeld zal worden. Wanneer het gaat om een onderzoek zoals deze, waarin het de doelstelling is om te kijken of rapportages weg te schrijven zijn onder de termen autonomie of verbondenheid, is er sprake van een template-benadering. Bij deze benadering zijn de labels vooraf al bekend. In feite wordt er nagegaan of de gegevens in een mal ('template') onder te brengen zijn (Baarda D. d., 2005, p. 319). Zoals beschreven in deelvraag twee is er in dit onderzoek gekomen tot de volgende labels: 'autonomie -', 'autonomie +', 'verbondenheid -', 'verbondenheid +', 'spanningsveld' en 'overig'. De labels worden vooraf vast gelegd, maar er moet rekening mee gehouden worden dat er labels moeten worden toegevoegd of aangepast wanneer blijkt dat een bepaald label bijvoorbeeld niet breed genoeg is.

b. Betrouwbaarheid

Voor een betrouwbare uitkomst van het onderzoek is het van belang dat het geven van de labels eenduidig wordt gedaan en dat dezelfde soort fragmenten gelabeld worden met hetzelfde label. Het is daarom aan te bevelen om te beschrijven waarom gekozen is voor de desbetreffende labels en om een definitie vast te leggen van deze labels. Op deze manier wordt een duidelijk kader geschetst voor het labelen van de fragmenten. Dit maakt het labelen ook makkelijker. Een voorbeeld hiervan is de definitie die in dit onderzoek gegeven is aan het label 'autonomie', namelijk 'er wordt iets geschreven over gedragingen en behoeften waarbij de focus ligt op het zelf'. Wanneer er hierbij sprake is van een onbalans, een ongezonde situatie of gedraging, krijgt het fragment het label 'autonomie -'. Voor een verdere uitleg hiervan wordt verwezen naar deelvraag twee.

c. Taalkundige keuzes

Tijdens het analyseren moet ook rekening gehouden worden met hoe een zin taalkundig opgebouwd is. Wanneer in een fragment beschreven wordt: 'moeder geeft aan dat haar kind door vader geslagen wordt', gaat het er in deze zin dan om dat moeder iets aangeeft (verbondenheid +) of dat het kind door vader geslagen wordt (verbondenheid -)? Hierbij is het opnieuw van belang een keuze te maken die tijdens het hele proces van labelen gehanteerd wordt. In dit onderzoek is ervoor gekozen om bij soortgelijke fragmenten ervoor te kiezen om het onderwerp van de zin als uitgangspunt te nemen. In de zin 'moeder geeft aan dat haar kind door vader geslagen wordt', is 'moeder geeft aan' het onderwerp van de zin en is hetgeen wat moeder aangeeft (dat het kind geslagen wordt) het lijdend voorwerp van de zin. Doordat de keuze voor het onderwerp van de zin is dit fragment gelabeld met 'verbondenheid +'. Het is immers positief dat moeder zo'n belangrijk punt aangeeft bij de hulpverlener. Wel moet bij deze keuze een kanttekening geplaatst worden. Immers, door naar het onderwerp te kijken kan cruciale informatie gemist worden. In feite is het in de casus zelf belangrijker wát moeder aangeeft dan dát ze het aangeeft. Deze keuze is aan de onderzoeker.

Een ander voorbeeld met betrekking tot het taalkundige aspect in de rapportages is een komma in het midden van de zin. Wanneer deze komma te vervangen is door het woord 'en' is er eigenlijk sprake van twee zinnen. Meestal krijgt zo'n zin dan ook twee labels.

Ook een bepaald woord kan bepalend zijn voor welk label dat fragment krijgt. Een voorbeeld is 'moeder ontkent dat'. Ontkennen suggereert een negatieve situatie, dus zou dit fragment gelabeld kunnen worden met 'verbondenheid -'. Er is echter voor gekozen het label 'verbondenheid +' te gebruiken. Ontkennen is net als instemmen een vorm van verbonden zijn. Het niet eens zijn met de ander is ten diepste geen negatieve manier van verbonden zijn. Het ontkennen van iets gebeurd in relatie, in verbondenheid, met de ander.

d. Interpretatie van de onderzoeker

Waar rekening mee gehouden moet worden is de subjectiviteit van de onderzoeker. Daarom is het van belang om keuzes vast te leggen wanneer deze gemaakt worden tijdens het analyseren en deze

te verantwoorden. Voorbeelden uit dit onderzoek zijn beschrijvingen over de cognitie of beperkingen van een persoon die beschreven worden in de rapportages. Wanneer er melding gemaakt wordt van een laag IQ wat een cliënt heeft, dringt de vraag zich op of dit gelabeld moet worden met ‘autonomie -’ of met ‘overig’. Is hier sprake van een negatieve kant van de autonomie van een persoon of moet het IQ van mensen gedefinieerd worden als een feit? In dit onderzoek is er voor gekozen zulke beschrijvingen te labelen met ‘overig’ omdat het IQ of een beperking van mensen niet valt onder gedrag of vaardigheden, het is een feit voor deze persoon. Beschrijvingen van negatief gedrag ten gevolge van het IQ of de beperking vallen wel onder gedrag, wat daarom in zulke gevallen wel gelabeld is met ‘autonomie -’. Door bij de eerste keer dat een dergelijk fragment tegen gekomen wordt, een keuze vast te leggen, worden dit soort fragmenten eenduidig gelabeld wat de betrouwbaarheid van het labelproces ten goede komt.

3.5 Stap vier – labels ordenen

Nadat alle fragmenten voorzien zijn van een label, kunnen de labels geordend worden. Dit ordenen zorgt voor het overzicht dat nodig is om conclusies te kunnen trekken uit de geanalyseerde gegevens en deze te kunnen interpreteren.

a. Hoofd- en subkopjes

Rapportages bestaan meestal uit verschillende kopjes, zoals ook de rapportages van Bureau Jeugdzorg die gebruikt zijn. Door de labels te groeperen aan de hand van de kopjes uit de rapportages, kunnen in een volgende stap duidelijkere conclusies getrokken worden uit de tabellen. Wanneer alleen per dossier alle labels geordend worden, komen alle labels op één grote hoop waardoor niet meer te achterhalen is bij welk onderdeel in de rapportages een bepaald label veel of weinig voorkomt. Er is in dit onderzoek voor gekozen om alleen de hoofdkopjes over te nemen, zoals ‘waarom is de OTS uitgesproken/verlengd’ en ‘hulpverleningsgeschiedenis’. In sommige gevallen bestonden er ook subkopjes als ‘wat vindt de betrokkene hiervan’. Die kopjes zijn niet apart opgenomen in de tabellen. Achteraf gezien zou dit wel wenselijk geweest zijn bij de rapportages van de jeugdhulpverleners. Hier is nu alleen het kopje ‘beschrijving van de situatie’ gebruikt, maar niet de subkopjes ‘jeugdige’, ‘opvoeding’ en ‘omgeving’. Door zulke kopjes wel te scheiden van elkaar kan meer informatie gewonnen worden uit de geanalyseerde gegevens. Een verdere optie is om ook te onderscheiden of iets betrekking heeft op het kind, de ouder of de hulpverlener. In dit onderzoek is dit onderscheid niet gemaakt, waardoor de tabellen of grafieken soms een positief beeld lieten zien over de verbondenheid in een bepaalde rapportage, terwijl als hier meer op ingezoomd wordt, er duidelijk werd dat dit vooral betrekking had op de betrokkenheid van de hulpverlener in die casus. Hoe meer onderscheid er gemaakt wordt tussen verschillende kopjes en personen, hoe meer informatie er uiteindelijk afgeleid kan worden uit de tabellen.

b. Percentages

Nadat alle labels in een tabel gezet zijn kunnen het aantal labels opgeteld worden en kan hierbij procentueel uitgerekend worden in welke mate elk label aanwezig is. Door ervoor te kiezen deze tabellen in Excel te maken kunnen deze percentages automatisch uitgerekend worden wat het verwerken van de gegevens gemakkelijker maakt.

Hierbij moet de keuze gemaakt worden van welke cijfers de onderzoeker de procenten wil zien. In dit onderzoek is ervoor gekozen om de procenten uit te rekenen van het percentage van elk label en van het percentage fragmenten per kopje. Dit om het totaalbeeld van de labels in beeld te brengen en om dit te kunnen vergelijken met hoeveel fragmenten een bepaald kopje vertegenwoordigd. Een andere mogelijkheid is om de procenten uit te rekenen per kopje van de rapportage. Dan is nog meer in één oogopslag te zien welk label het meest of het minst aanwezig is bij een bepaald onderdeel uit de rapportage. Denk aan de genoemde voorbeelden bij stap vier a, als ‘waarom is de OTS uitgesproken/verlengd’ en ‘hulpverleningsgeschiedenis’.

3.6 Stap vijf – grafieken maken

Van de gegevens vanuit de tabellen kunnen grafieken gemaakt worden waarin de belangrijkste informatie verwerkt wordt. Grafieken geven een duidelijk beeld van de uitkomsten van de tabellen. Door de tabellen in Excel te maken kunnen deze grafieken met enkele handelingen ook in dit programma uitgevoerd worden.

a. Betrouwbaarheid

Welke percentages geselecteerd worden voor het indelen van de grafieken is van invloed op het beeld wat de grafieken geven. In dit onderzoek zijn de uiteindelijke percentages van de labels hierin weergegeven. Deze grafieken zijn naast de inhoud van de rapportages gelegd om te kijken of de grafieken een betrouwbaar beeld geven van de situatie in een rapportage. Zie voor de beschrijving hiervan deelvraag twee. De onderzoeker moet nadenken over welke percentages hij wil weergeven in de grafieken, de totaalpercentages of de percentages per kopje. In dit geval zijn alleen de procenten uitgerekend per label van een compleet deel van de rapportages. Wanneer dit gedaan wordt per kopje kan nog meer vergeleken worden bij welk kopje een bepaald label het meeste voorkomt. Wanneer deze percentages uitgerekend worden kan hiervan ook een grafiek gemaakt worden. Deze stap is daarom afhankelijk van de keuze van de onderzoeker op stap vier b.

3.7 Stap zes – interpreteren van gegevens

Deze stap is uiteindelijk de meest belangrijke stap voor de onderzoeker. Alle voorgaande stappen, het hele analyseproces, is een hulpmiddel om te kunnen komen tot een antwoord op de onderzoeksvraag. Bij dit onderzoek was het doel om te kunnen komen tot een conclusie over de haalbaarheid van het analyseren van rapportagemateriaal op deze uitgevoerde manier. De bevindingen hiervan zijn te vinden in deelvraag twee. Hier wordt beschreven op welke wijze naar de geanalyseerde gegevens gekeken kan worden.

a. Totaalbeeld

Om conclusies te trekken uit de geanalyseerde gegevens is het allereerst effectief om te kijken naar het beeld wat uit de grafiek af te leiden is. Hierbij kan gekeken worden naar welk label het minst en welk label het meest vertegenwoordigd is in de grafiek of in welke verhouding de labels tot elkaar staan. Vervolgens kan gekeken worden of dit beeld wat de grafiek geeft, overeenkomt met de inhoud van de rapportage. Als bijvoorbeeld het percentage 'verbondenheid +' erg hoog is in de grafiek kan gekeken worden of dit betekend dat uit de rapportage blijkt dat de desbetreffende cliënt goede relaties of contacten heeft en of de gezinsleden op een positieve manier met elkaar omgaan. Als dit het geval is, geeft de grafiek een betrouwbaar beeld van de situatie en kan met één oogopslag aan de grafiek gezien worden op welk vlak de problematiek van de desbetreffende cliënt zich afspeelt. Een uitgebreide beschrijving van de conclusies die bij dit onderzoek ten aanzien hiervan getrokken zijn is te vinden in deelvraag twee.

b. Per onderdeel

Bij deze stap wordt het resultaat duidelijk van stap vier a. Hoe meer de labels per kopje in de tabel zijn gegroepeerd, hoe meer de afzonderlijke delen van de rapportages met elkaar vergeleken kunnen worden. Hetzelfde geldt voor stap vier b. Hoe meer per kopje de percentages van het aantal labels zijn uitgewerkt, des te gemakkelijker kan per onderdeel gekeken worden wat opvallende aspecten zijn ten aanzien van het thema autonomie en verbondenheid, bijvoorbeeld welke onderdelen vooral gelabeld zijn met 'autonomie' of 'verbondenheid', of welke onderdelen met name het label 'overig' hebben gekregen. Omdat bij de uitwerking van dit onderzoek niet alle kopjes in de tabel ingevoerd waren en ook niet voor alle kopjes de percentages van het aantal labels berekend waren, kostte het meer tijd om de gegevens uit de tabellen en grafieken te interpreteren. Het is daarom aan te raden om stap vier zo concreet mogelijk uit te werken voor het meest optimale resultaat bij deze stap.

3.8 Conclusie

In deze derde deelvraag is een antwoord gegeven op de deelvraag *‘tot welk hulpmiddel kunnen we komen door het analyseren van de termen autonomie en verbondenheid in de rapportages?’*. Het hulpmiddel heeft de vorm gekregen van een stappenplan waarbij de stappen van Baarda voor inhoudsanalyse gevolgd zijn. Deze stappen zijn aangevuld met aandachtspunten en specifieke toepassingen voor het doen van inhoudsanalyse aan de hand van de termen autonomie en verbondenheid. Deze aandachtspunten en toepassingen zijn voortgekomen uit het verkennende onderzoek naar de mogelijkheid van het analyseren van rapportages zoals beschreven in deelvraag twee. Met deze derde deelvraag wordt het deel betreffende de rapportages afgesloten en wordt in de laatste deelvraag door middel van interviews ingezoomd op de visie van de hulpverleners waarvan er in deze deelvragen rapportages geanalyseerd zijn.

Hoofdstuk 4

Wat zeggen de hulpverleners van Bureau Jeugdzorg Ede over de manier waarop zij de termen autonomie en verbondenheid integreren in het hulpverleningsproces?

In de vorige twee hoofdstukken is aandacht besteedt aan de kern van dit onderzoek: het analyseren van rapportagemateriaal aan de hand van de termen autonomie en verbondenheid. Hieraan lag de literatuur, zoals bestudeerd en beschreven in deelvraag één, ten grondslag. Deelvraag twee en drie gaan met name in op de vraag van de opdrachtgever over de mogelijkheid van analyseren van rapportagemateriaal. Het onderzoeken van deze mogelijkheid is ingekaderd in een onderzoek naar autonomie en verbondenheid in het totale traject van de hulpverlening. Hierbij is uitgegaan van de hypothese *‘elk hulpverleningsproces is te analyseren in termen van autonomie en verbondenheid’*. Er is ook aandacht besteed aan de wijze waarop de hulpverleners deze termen integreren in hun werkwijze door interviews af te nemen. In dit hoofdstuk worden bevindingen hieruit beschreven.

Het interview wat afgenomen is met vijf hulpverleners die werkzaam zijn bij Bureau Jeugdzorg Ede, is ingedeeld in drie thema's: het kind, de ouder en de hulpverlener. Voor deze opbouw is gekozen om op deze manier in te zoomen op de visie van de hulpverleners ten aanzien van de hulpverlening. Het doel was om, door te beginnen bij de visies van de hulpverleners op het kind en op de ouder, te komen tot speerpunten en basale uitgangspunten van hun werkwijze. Door daarna de overstap te maken naar het thema 'de hulpverlener', zouden de eerder genoemde onderdelen uit hun visies naast de termen autonomie en verbondenheid gelegd kunnen worden. Hieruit zou, samen met de geïnterviewde hulpverlener, een conclusie getrokken kunnen worden over of de theorie van autonomie en verbondenheid ten diepste onderliggend is aan enerzijds hun visie op jongeren en gezinnen en anderzijds ook of deze onderliggend is aan hun handelen als hulpverlener. Het interview sloot dan ook af met de stelling: *‘de theorie van autonomie en verbondenheid ligt ten grondslag aan mijn handelen.’*

De vijf geïnterviewde hulpverleners hebben twee van hun rapportages beschikbaar gesteld voor de inhoudsanalyse zoals beschreven in deelvraag twee. De cases van deze rapportages worden gebruikt als uitgangspunt voor het interview. Hier is voor gekozen zodat in de interviews algemeenheden en vage beschrijvingen voorkomen zouden worden door zo concreet mogelijk te blijven.

De genoemde vraagstelling voor deze deelvraag is een beschrijvende vraagstelling (Baarda D. d., 2005, p. 39). Er wordt ingegaan op wat de hulpverleners zeggen over hoe zij de termen autonomie en verbondenheid integreren in het hulpverleningsproces. In deze deelvraag zullen per vraag de kernthema's en daarbij behorende thema's langslopen worden uit de antwoorden van de geïnterviewde hulpverleners. Deze (kern)thema's zijn verwerkt in taxonomieën om een duidelijk overzicht te geven van de meest voorkomende thema's vanuit de hulpverleners. Vervolgens zullen deze (kern)thema's per vraag kort beschreven en uitgewerkt worden.

4.1 Het kind

Allereerst het thema 'het kind'. Wat is de visie van hulpverleners op kinderen?

Vraag 1. Hoe vind je dat het kind kind is in deze situatie?

	Kernthema	Thema
Vraag 1	Kind krijgt teveel verantwoordelijkheid	Parentificatie (2x)
		Ouder heeft kind nodig
		Zorgen voor moeder
	Kind wordt niet gezien	Te weinig aandacht (2x)
		Geen aandacht voor behoeften
		Niet voorzien in behoeften
		Verwaarlozing (2x)
		Er niet mogen zijn
	Geen ruimte om kind te zijn	Ontbreken onbevangenheid
		Belast met ouder/scheidingsproblematiek (2x)
		Onvoldoende ruimte kind-zijn (2x)
		Te jong volwassen (2x)
		Snel volwassen
	Beperking ontwikkeling kind	Te lang kind (2x)
	Kan kind zijn (1x)	Te lang afhankelijk van moeder
		Voldoende ruimte kind-zijn
	Voldoende dankzij hulpverlening (2x)	Kan meer kind-zijn dankzij hulp moeder
		Meer onbevangen
		Vader meer aanwezig

Bij het antwoord geven op deze vraag gaan hulpverleners in op twee jeugdigen uit de geanalyseerde rapportages. Wat opvalt is dat van tien jeugdigen er één jeugdige echt *kind heeft kunnen zijn* door de ruimte die ouders daarvoor geboden hebben. In dit geval is deze jeugdige in de puberleeftijd zelf tegen de regels gaan schoppen waarbij uiteindelijk uithuisplaatsing nodig was. In de situaties van twee van de tien jeugdigen zijn de jeugdigen *meer kind geworden door hulp die ingezet is* in het gezin om hier ruimte voor te creëren (de vaardigheden van moeder zijn versterkt of vader is meer thuis voor het kind) of door een plaatsing in een pleeggezin. Hierdoor krijgen kinderen de onbevangenheid van het kind-zijn terug. Maar de hulpverleners schetsen dus van negen van de tien jeugdigen een negatieve situatie van hun kind-zijn.

Kind krijgt teveel verantwoordelijkheid is een eerste aspect wat hulpverleners noemen waarom de jeugdigen uit de cases geen of onvoldoende kind zijn (geweest). Hierbij wordt parentificatie genoemd. Parentificatie is een patroon waarbij een kind ouderlijke functies of taken gaat vervullen die niet bij zijn of haar leeftijd passen. Ook wordt genoemd dat de ouder het kind nodig heeft voor zichzelf, waarbij er eigenlijk sprake is van een omgekeerde situatie. In plaats van dat het kind de ouder nodig heeft, heeft de ouder ook het kind voor zichzelf nodig. Verder wordt het zorgen voor de moeder genoemd, wat vergelijkbaar is met parentificatie en het nodig hebben van het kind door de ouder. Dit zijn verantwoordelijkheden die niet bij de leeftijd van het kind horen.

Daarnaast geven hulpverleners beschrijvingen van *het kind dat niet gezien wordt*. Het kind krijgt te weinig aandacht, er is te weinig aandacht voor de behoeften van het kind, er wordt niet voorzien in deze behoeften, het kind wordt verwaarloosd (ook niet voorzien in de behoeften) of het kind mag er überhaupt niet zijn. Het kind wordt door de ouder niet in de positie van een kind geplaatst en ontvangt niet wat hij of zij nodig heeft als kind.

Er is geen ruimte om kind te zijn is een volgend kernthema. Het kind wordt belast met problematiek van de ouder, mist de onbevangenheid (zorgeloosheid) om kind te zijn en is (hierdoor) snel of te jong

volwassen geworden. Als een kind belast wordt met zorgen die niet bij de leeftijd horen wordt geen recht gedaan aan de kinderfase waarin het kind zich bevindt.

Een andere kant van een situatie waarin het kind geen kind kan zijn, is een *beperking van de ontwikkeling van het kind*. Het kind is juist te lang afhankelijk van moeder en wordt te lang kind gehouden. Opvallend is dat twee hulpverleners dit aspect noemen in combinatie met te snel volwassen te zijn geworden. Doordat kinderen heftige life-events meemaken worden zij enerzijds snel volwassen, maar doordat zij hierom erg beschermd worden door hun ouders, blijven zij anderzijds teveel kind. Een ander voorbeeld is dat het kind in het zorgen en helpen erg volwassen is, maar op andere gebieden, door te weinig stimulans en aandacht, achtergebleven is in de ontwikkeling.

Vraag 2. Wat is (wel) passend voor het kind/jongere in deze fase/leeftijd?

	Kernthema	Thema
Vraag 2	Aandacht van ouder	Gezien worden
		Inspelen op behoeften
		Aanwezigheid ouders
	Sturing van ouder	Leeftijdsadequate benadering (2x)
		Bijdrage kind congruent leeftijdsfase
		Loyaal kunnen zijn aan beide ouders
		Stimulatie
	Kind kunnen zijn	Voortgang ontwikkeling
		Onbevangenheid

In de tweede vraag word ingezoomd op een positieve situatie van het kind-zijn. Hoe vinden hulpverleners dat de situatie er voor een kind (wel) uit moet zien?

Aandacht krijgen van de ouder is een kernthema wat hulpverleners belangrijk vinden. Er moet oog zijn voor het kind, aandacht voor de behoeften van het kind en de ouders moeten aanwezig zijn voor het kind. Deze aspecten maken dat het kind zich gezien voelt door de ouder en zich verbonden weet met die ouder.

Daarnaast moet er *sturing zijn door de ouder*. Hierbij wordt genoemd dat een kind leeftijdsadequaate benaderd moet worden en dat wat een kind doet voor ouders of in het huis moet passen bij de leeftijd van het kind. Ouders moeten oog hebben voor de leeftijd van het kind en hen volgens die leeftijd benaderen. Ook moet het kind gestimuleerd worden (in de ontwikkeling). Verder wordt genoemd dat het belangrijk is dat het kind loyaal kan zijn aan beide ouders. Dit moet door de ouders benadrukt worden, waardoor het kind uit conflicten tussen de ouders kan blijven.

Er moet ruimte zijn voor het kind om echt *kind te kunnen zijn*. Bij kind-zijn hoort volgens de hulpverleners dat de ontwikkeling van het kind voortgang heeft en dat het daarnaast onbevangen kan zijn. Wanneer deze aspecten samen op kunnen gaan is er ruimte voor het kind om op een rustige manier toe te groeien naar volwassenheid. Het aandacht krijgen van de ouder en sturing ontvangen van de ouder zijn aspecten die bijdragen aan dit kernthema.

Vraag 3. Welke omstandigheden heeft een kind nodig om te ontwikkelen volgens jou?

	Kernthema	Thema
Vraag 3	Positieve relatie ouder-kind	Liefde (4x)
		Kind prioriteit voor ouders
		Open communicatie vanuit ouders
	Veiligheid	Geborgenheid (2x)
		Veiligheid (2x)
		Basisveiligheid
		Goede relatie tussen ouders
	Aanwezigheid ouder	Tijd (2x)
		Aandacht (2x)
		Begrip
	Duidelijkheid van ouder	Structuur (2x)
		Regelmaat
		Ruimte krijgen en afbakenen
		Regels
		Grenzen

De derde vraag zoomt in op concrete aspecten of omstandigheden die een kind nodig heeft om zich te kunnen ontwikkelen. Opvallend is dat alle hulpverleners overeenkomende aspecten noemen.

Een eerste aspect dat genoemd wordt is een *positieve relatie ouder-kind*. Liefde is het belangrijkste thema wat hierbij genoemd wordt en wat de hulpverleners als één van de eerste dingen noemen. Drie hulpverleners noemen hierbij dat iedere ouder dit ook heeft, ook de ouders die bij Bureau Jeugdzorg komen. Het knelpunt zit daar waar de ouder deze liefde niet of niet op een constructieve manier kan tonen aan het kind. Daarom wordt ook genoemd dat het belang van het kind prioriteit moet hebben voor de ouder en dat er open gecommuniceerd moet worden vanuit de ouders naar het kind. Deze aspecten zorgen ervoor dat het kind de liefde van de ouders ook daadwerkelijk kan ervaren.

Veiligheid is een volgend aspect waar de geïnterviewde hulpverleners het absoluut over eens zijn. Het kind moet zich geborgen voelen, zich veilig weten in het gezin. Onbewust noemen de hulpverleners hiermee dat het kind het nodig heeft om verbondenheid te ervaren met de ouders of binnen het gezin om zich te kunnen ontwikkelen. In termen van dit onderzoek: het kind heeft verbondenheid nodig om de autonomie te kunnen ontwikkelen.

Tijd, aandacht en begrip zijn thema's die geschaard kunnen worden onder het kernthema *aanwezigheid van de ouder*. Dit aspect komt overeen met de vorige vraag waar hulpverleners noemden dat aandacht van de ouder belangrijk is voor een kind. Ook dit sluit aan bij het ervaren van verbondenheid door het kind met de ouder.

Een ander aspect van de omstandigheden die een kind nodig heeft om zich te kunnen ontwikkelen is *duidelijkheid van de ouder*. Hieronder vallen aspecten als structuur, regelmaat, grenzen en regels die de ouders aan het kind bieden. Het kind weet op deze manier waar het aan toe is en heeft kaders waarbinnen het zich kan ontwikkelen.

Vraag 4. Op welke aspecten let je in de ontwikkeling van een kind?

Vraag 4	Kernthema	Thema
	Lichamelijke gesteldheid	Gezondheid
		Verzorging
	Veiligheid	Signalen verwaarlozing/mishandeling
	Scholing	Schoolgang
		Schoolprestaties
		Ligging in de groep
	Leeftijdsadequate ontwikkeling	Leeftijd fase
		Taalgebruik
	Interacties	Interacties ouder-kind
		Responsiviteit ouder-kind
		Contact leeftijdsgenootjes
		Reactie kind-hulpverlener

De laatste vraag onder het thema ‘het kind’ is op welke aspecten de desbetreffende hulpverlener let wanneer hij of zij in een gezin komt. Verschillende punten worden hier genoemd, te beginnen bij de praktische aspecten.

Bij *lichamelijke gesteldheid en veiligheid* worden aspecten genoemd als gezondheid en verzorging en wordt gelet op eventuele signalen van verwaarlozing of mishandeling.

Verder is het kernthema *scholing* een aspect waar veel informatie uit gewonnen kan worden wat betreft de ontwikkeling van het kind en er wordt gelet op de *leeftijdsadequate ontwikkeling* van het kind. Hierbij kijkt de hulpverlener of de ontwikkeling van het kind parallel is aan de leeftijd fase van het kind. In termen van dit onderzoek: de hulpverlener kijkt ernaar of het kind zich als autonoom individu ontwikkeld.

Ook let de hulpverlener op hoe het kind verbonden is met anderen door te letten op de *interacties* van het kind met anderen; de ouders, leeftijdsgenootjes en hoe het kind contact maakt met de hulpverlener. Hier staat ‘verbondenheid’ dus centraal.

Deelconclusie

Uit de antwoorden die de hulpverleners geven met betrekking tot het kind kunnen zijn van de jeugdigen uit de desbetreffende cases, kan geconcludeerd worden dat hulpverleners verschillende aspecten belangrijk vinden voor het kind-zijn van een kind. Om kind te kunnen zijn noemen de hulpverleners dat een kind niet teveel verantwoordelijkheid moet krijgen, gezien moet worden (in de behoeften), ruimte moet krijgen om kind te zijn en dat er voortgang moet zijn van de ontwikkeling van het kind. Als het gaat om de ontwikkeling van het kind noemen hulpverleners als voorwaarden dat er een positieve relatie is tussen de ouder en het kind, er veiligheid is en het kind aandacht krijgt van de ouder. Hieruit kan, in termen van dit onderzoek, concluderend gezegd worden dat kinderen voor het ontwikkelen van hun autonomie, verbondenheid nodig hebben. Hulpverleners letten er in de gezinnen waar zij komen dan ook op of het kind zich voldoende ontwikkeld en of bovengenoemde voorwaarden op het terrein van verbondenheid, aanwezig zijn. Met betrekking tot bovenstaande vragen komt niet expliciet naar voren op welke wijze de hulpverleners de termen of de theorie van autonomie en verbondenheid integreren in het hulpverleningsproces. Toch blijkt uit de antwoorden die gegeven worden op de gestelde vragen dat het deze aspecten zijn waar de hulpverleners aandacht aan besteden in hun werk.

4.2 De ouder

Als tweede zal nu stil gestaan worden bij het ‘thema’ de ouder. Wat is de visie van hulpverleners op de ouder?

Vraag 5. Hoe vind je dat de ouder hier ouder is?

	Kernthema	Thema
Vraag 5	De bekwame ouder	Open
		Eerlijk
		Duidelijk
		Steunend
		Moeder in staat te reflecteren
	De betrokken ouder	Vader wel betrokken
	De vragende ouder	Betrokken moeder
		Moeder zorg kind nodig
	De onbekwame ouder	Vader geen grenzen
		Vader geen duidelijkheid
		Vader geen structuur
		Vader geen verantwoordelijkheid nemen
		Moeder onevenwichtig
		Onmachtig
		Inzicht ontbreekt
		Vader gericht op zichzelf
	De afwezige ouder	Vader op afstand
		Moeder niet beschikbaar
		Vader niet in beeld
		Afwezige moeder
		Afwezige vader
		Moeder blijft hangen in eigen problemen
		Moeder emotioneel afwezig
		Geen affectief contact
		Geen communicatie
	De over-aanwezige ouder	Moeder teveel aanwezig

Deze vraag is gericht op het oordeel van de hulpverleners over de ouders uit de cases. Op welke wijze zijn zij ouder voor het kind? Wat opvalt is dat de vier van de vijf hulpverleners vinden dat de ouder over het algemeen genomen geen goede ouder is voor het kind. Daarnaast noemen zij ook positieve gedragingen van de ouder in relatie tot het kind.

Het eerste kernthema dat genoemd wordt is het kernthema *de bekwame ouder*. Hieronder vallen aspecten als dat een ouder open, eerlijk, duidelijk en steunend is voor het kind. Opvallend is dat dit maar over één ouder gezegd wordt. Ook een moeder die in staat is om te reflecteren wordt gezien als een bekwame ouder. Dit wordt gezegd over een moeder die hierin gegroeid is tijdens het hulpverleningsproces.

Een tweede aspect dat genoemd wordt is *de betrokken ouder*. Deze ouders zijn betrokken op hun kind en dat vindt de hulpverlener positief. Al moet hierbij wel gezegd worden dat deze betrokken

vader onmachtig is om het kind op te voeden. Een betrokken ouders is dus niet direct een goede ouder.

De vragende ouder is een ander kernthema dat genoemd wordt. Hierbij komt vooral naar voren dat moeder de zorg van het kind nodig heeft. Dit heeft te maken met de parentificatie waar eerder bij vraag één ook over gesproken is. Deze ouder zit niet in de positie van de ouder, maar in de positie van het kind; de ouder plaatst zich in de positie van een kind door dingen van het kind te verwachten die eigenlijk bij een ouder horen.

Een volgend kernthema dat de hulpverleners noemen is *de onbekwame ouder*. Aspecten die hierbij genoemd worden hebben betrekking op de onmacht van ouders. Zij zijn niet bekwaam om ouder te zijn doordat zij geen grenzen kunnen stellen, geen duidelijkheid en structuur kunnen bieden en geen verantwoordelijkheid kunnen nemen. De ouder is niet in staat om het kind op te voeden. Het ontbreekt de ouder aan inzicht en evenwicht. Hierbij wordt ook genoemd het gericht zijn op zichzelf.

De afwezige ouder valt ook deels onder *de onbekwame ouder*. Een afwezig ouder is immers ook een onbekwame ouder. Wat opvalt bij dit aspect is de emotionele of praktische afwezigheid van een ouder. De ouder is niet in beeld of op afstand en als de ouder wel in beeld is kan het zo zijn dat de ouder emotioneel afwezig is. Dit kan doordat de ouder bijvoorbeeld blijft hangen in eigen problemen en er geen sprake is van affectief contact met het kind. Het tegenovergestelde van de afwezige ouder is *de over-aanwezige ouder*. De over-aanwezige moeder overspoelt het kind met haar aandacht. Hierdoor heeft het kind niet de vrijheid om zich te ontwikkelen tot een zelfstandig individu.

Vraag 6. Welke vaardigheden moet een ouder hebben volgens jou?

	Kernthema	Thema
Vraag 6	Eigen autonomie	Openstaan voor hulp
		Verantwoordelijkheid dragen
		Normen/waarden meegeven
		Handelen vanuit verstand
		Lief kunnen hebben
		Goed voor zichzelf kunnen zorgen
		Reflecteren
	Pedagogische vaardigheden	Geduld hebben
		Affectie tonen
		Betrokken zijn
		Flexibel zijn
	Praktische zorg bieden	Gezonde voeding
		Grenzen aangeven
	Veiligheid bieden	Veiligheid bieden (2x)
		Structuur bieden
		Stabiliteit
		Consequent
		Duidelijk
		Goede onderlinge communicatie ouders
	Aansluiten bij het kind	Aansluiten bij belevingswereld
		Aansluiten bij behoeften kind (2x)
		Leeftijdsadequaat benaderen
		Niet belasten met ouderproblematiek
		Beseffen wat een kind nodig heeft

Bij het beantwoorden van deze vraag hebben de hulpverleners concrete vaardigheden genoemd. Het gaat er in deze vraag om welke vaardigheden een ouder moet hebben om een goede ouder te zijn voor het kind. Opvallend is dat de hulpverleners vaardigheden noemen die met elkaar overlappen. Het bieden van veiligheid en het aansluiten bij het kind worden gezien als de belangrijkste vaardigheid die een ouder moet hebben.

Eigen autonomie is het eerste kernthema dat genoemd wordt. Dit heeft vooral te maken met vaardigheden die gericht zijn op het ouder-zijn. Een ouder moet openstaan voor hulp, verantwoordelijkheid dragen, normen en waarden meegeven, handelen vanuit verstand, lief kunnen hebben, goed voor zichzelf kunnen zorgen en kunnen reflecteren. Om een goede ouder te zijn is het dus nodig om een eigen autonomie, een eigen persoonlijkheid te hebben.

In de relatie van ouder-kind is het belangrijk dat de ouder *pedagogische vaardigheden* heeft. In het opvoeden moet de ouder geduld hebben, affectie tonen, betrokken en flexibel zijn richting het kind.

Het bieden van praktische zorg is een derde kernthema dat genoemd wordt. Onder dit kernthema valt het thema gezonde voeding. Voor een gezonde lichamelijke ontwikkeling van het kind heeft het kind gezonde voeding nodig. Een ouder moet in staat zijn om te weten wat een kind nodig heeft wat betreft gezonde voeding.

De belangrijkste vaardigheid die een ouder moet hebben is het kunnen *bieden van veiligheid*. Een kind voelt zich veilig als het weet waar het aan toe is. Vaardigheden die een ouder hiervoor nodig heeft zijn: grenzen aan kunnen geven, veiligheid bieden, structuur bieden, zorgen voor stabiliteit en consequent en duidelijk zijn. Door de structuur, stabiliteit en duidelijkheid wordt er emotionele veiligheid gecreëerd. Daarnaast wordt er veiligheid geboden als de relatie tussen ouders goed is oftewel de onderlinge communicatie tussen ouders. Je veilig voelen is een basisbehoefte die voorwaarde schept voor ontwikkeling.

Naast het *bieden van veiligheid* is het *aansluiten bij het kind* een belangrijke vaardigheid. Een ouder moet weten wat het kind nodig heeft, daar kan de ouder vervolgens op inspelen. Het gaat hierbij met name om het aansluiten bij de beleavingswereld van het kind en het aansluiten bij de behoeften van het kind. Dit heeft beide te maken met beseffen wat het kind nodig heeft. Aansluiten bij het kind betekent ook dat het kind niet belast moet worden met ouder problematiek. Als dit wel gebeurt wordt het kind niet leeftijdsadequaat benaderd.

Vraag 7. Iedereen heeft een eigen autonomie. In hoeverre moet een ouder iets van zijn/haar autonomie ondergeschikt maken in het belang van het kind?

	Kernthema	Thema
Vraag 7	Belang kind centraal	Belang kind boven eigen belang
		Eigen belang ondergeschikt maken
		Belang kind voorop
		Op kunnen offeren eigen behoeften
		Offers kunnen brengen
		Niet vanuit verplichting*
	Eigen autonomie nodig	Ouders hebben ontspanning nodig
		Aandacht voor authenticiteit
		Gezonde autonomie belangrijk
		Autonomie voorwaarde voor verbondenheid kind

		Autonomie voorwaarde voor eigen geluk
		Autonomie voorwaarde voor goed ouderschap

**niet vanuit verplichting: niet omdat het moet maar uit liefde voor je kind*

Vraag zeven is niet zozeer een vraag als wel een stelling. Opvallend hierbij is dat alle hulpverleners noemen dat de eigen autonomie van ouders een voorwaarde is voor goed ouderschap. Tegelijkertijd vinden ze wel dat het belang van het kind voorop moet staan.

Een eerste kernthema dat genoemd wordt is het kernthema *belang kind centraal*. Hulpverleners noemen vooral dat eigen belangen van de ouder ondergeschikt moeten zijn aan de belangen van het kind. Het kind moet centraal staan en niet de ouder. Een ouder moet eigen behoeften en verlangens tot op zekere hoogte opgeven voor het kind. De ouder moet offers kunnen brengen in het belang van het kind. Hierbij is het wel van belang dat de ouder aspecten opoffert uit vrije wil en niet vanuit verplichting. Het belang van het kind staat centraal, liefde voor het kind moet de drijfveer zijn.

Eigen autonomie is nodig is het tweede en laatste aspect dat genoemd wordt bij de stelling. Hieronder wordt met name genoemd dat de eigen autonomie van de ouder een voorwaarde is voor verbondenheid met het kind, voor eigen geluk en voor goed ouderschap. Hierin zijn de hulpverleners het met elkaar eens. Vanuit de eigen autonomie kan de ouder het kind opvoeden. Ouders zijn ook personen met een eigen leven.

Vraag 8. En andersom: in hoeverre mag een kind zorgen voor zijn of haar ouders?

	Kernthema	Thema
Vraag 8	Taken uitvoeren	Alleen leeftijdsadequate taken
		Wel taken uitvoeren
	Ontwikkeling centraal	Kind mag niet beperkt worden in ontwikkeling
		Kind mag niet bedreigd worden in ontwikkeling
		Niet structureel (2x)
		Acceptabel
	Niet ten koste van kind-zijn	Kind kunnen zijn
		Voorwaarde onbevangenheid kind
		Niet zorgen (2x)
	Leeraspect	Gevolgen voor volwassenheid
		Eigen verlangens niet altijd vervuld kunnen worden

Ook bij het beantwoorden van deze vraag komen de antwoorden van de hulpverleners overeen. Wat opvalt is dat zij zeggen dat een kind voor de ouder mag zorgen zolang het maar niet structureel is of de ontwikkeling van het kind in de weg staat.

Taken uitvoeren is het eerste aspect dat genoemd wordt door de hulpverleners. Zij geven aan het belangrijk te vinden dat een kind wel taken uit mag voeren zolang deze leeftijdsadequaate zijn. De taken moeten dus passen bij de leeftijdsfase waarin het kind zich bevindt.

Een tweede kernthema dat genoemd wordt is dat de *ontwikkeling centraal moet staan*. Een kind mag zorgen voor de ouder als het de ontwikkeling maar niet in de weg staat. Dit kan namelijk gebeuren

als een kind structureel moet zorgen voor de ouder. *Niet ten koste van kind-zijn* heeft hier ook mee te maken. Het is acceptabel als een kind zorgt voor de ouder zolang het kind maar kind kan zijn. Hieronder wordt verstaan dat het kind onbevangen blijft. Het thema niet-zorgen heeft vooral te maken met het niet zorgen in combinatie met taken uitvoeren. Het kind mag zorgen voor de ouder maar niet *ten koste* van de autonomie ontwikkeling.

Als laatste kernthema wordt het *leeraspect* genoemd. Het zorgen voor ouders heeft gevolgen voor de volwassenheid, een kind wordt er door gevormd. Dit kan positief maar ook negatief zijn. De hulpverlener die dit aspect noemde heeft hier zelf ervaring mee in haar eigen leven. Daarnaast is het goed voor een kind om te leren dat eigen verlangens niet altijd vervuld kunnen worden. In die zin mag en moet een kind soms eigen verlangens opofferen. Als de ouder zijn eigen ontspanning heeft moet het kind de behoefte om met de ouder te spelen opgeven. De ouder heeft ook zijn eigen autonomie en dat moet een kind ook leren.

Vraag 9. Wat is volgens jou een goede ouder?

	Kernthema	Thema
Vraag 9	Oog voor het kind	Kind op eerste plaats
		Belang kind bovenaan
		Weten wat het kind nodig heeft
		Liefde geven
	Veiligheid kunnen bieden	Structuur
		Regels
		Duidelijkheid
		Veiligheid bieden
	Pedagogisch verantwoord	Sensitief reageren
		Stimulans
		Zorgen voor goede opvoedsituatie

Wat opvalt bij deze vraag is dat deze vraag niet aan iedere hulpverlener gesteld is. Dit komt mede doordat deze vraag een verlengstuk, een samenvattende vraag is van de vorige vragen met betrekking tot het thema 'ouder'. Een goede ouder moet de vaardigheden hebben die eerder zijn genoemd. De twee hulpverleners die deze vraag wel concreet beantwoord hebben, hebben duidelijk dezelfde visie op wat een goede ouder is.

Een eerste kernthema dat genoemd wordt is *oog hebben voor het kind*. Dit laten de ouders zien door het kind op de eerste plaats te zetten, het belang van het kind bovenaan te plaatsen, te weten wat het kind nodig heeft en door het kind liefde te geven. Een goede ouder moet het kind dus zien als persoon en/of als kind.

Veiligheid bieden is een aspect dat al eerder genoemd is en ook nu weer genoemd wordt. Een goede ouder is in staat om veiligheid te bieden voor het kind. Veiligheid bieden bestaat ook nu weer uit het bieden van structuur, opstellen van regels en zorgen voor duidelijkheid. Door deze aspecten weet een kind waar het aan toe is.

Als laatste moet een goede ouder ook in staat zijn om het kind *pedagogisch verantwoord* op te voeden. Een soortgelijk aspect is al eerder genoemd bij vraag zes. Daar werden pedagogische vaardigheden genoemd. De hulpverleners noemen dat een goede ouder sensitief moet reageren op het kind en het kind moet stimuleren in de ontwikkeling. Daarnaast moet een ouder zorgen voor een goede opvoedsituatie. Onder een gezonde opvoedsituatie wordt met name het creëren van een veilige opvoedsituatie verstaan.

Deelconclusie

De geïnterviewde hulpverleners hebben een duidelijke en concrete visie op ouderschap en op de relatie ouder-kind. Zo zeggen ze allemaal dat de eigen autonomie van de ouder een voorwaarde is voor verbondenheid met het kind, voor eigen geluk en voor goed ouderschap. De verlangens en behoeften van het kind moeten echter niet ten koste gaan van deze eigen autonomie van de ouder. Het kind moet centraal staan, niet de ouder. Het belangrijkste aspect dat hierbij unaniem genoemd wordt is het bieden van veiligheid. Dit komt meerdere keren terug in antwoorden op verschillende vragen. De hulpverleners geven aan dat het bieden van veiligheid de belangrijkste vaardigheid is die een ouder moet hebben. Daarnaast wordt genoemd dat een ouder aan moet sluiten bij het kind. Het is hierbij belangrijk dat de ouder het kind op een leeftijdsadequate wijze benaderd. Ook op de vraag in hoeverre een kind mag zorgen voor een ouder komen de antwoorden van de hulpverleners vrijwel overeen. Twee hulpverleners noemen dat het normaal is als een kind leeftijdsadequate taken uitvoert. Anderen noemen dat een kind wel voor de ouder mag zorgen maar dat dit niet structureel mag zijn en zeker niet ten koste mag gaan van de ontwikkeling van het kind. Bij dit thema 'de ouder' valt het op dat de antwoorden van de hulpverleners steeds opnieuw te maken hebben met de termen autonomie en verbondenheid. Deze termen lijken onderliggend te zijn aan hun visie op ouderschap en de ouder-kind relatie. Maar daar meer over bij het thema 'de hulpverlener'.

4.3 De hulpverlener

In dit derde en laatste thema van het interview wordt nu direct ingegaan op de termen en achterliggende theorie van autonomie en verbondenheid. Te beginnen bij de vraag hoe de hulpverleners deze termen zelf zien.

Vraag 10. Wat is autonomie/verbondenheid volgens jou?

	Kernthema	Thema
Vraag 10	Autonomie	Eigen identiteit ontwikkelen
		Je los maken
		Bij jezelf blijven
		Je 'zijn'
		Zelfontwikkeling
		Keuzes kunnen maken
		Voor zichzelf opkomen
		Zelfstandig functioneren
		Oplossingsvaardigheden
	Verbondenheid	Aansluiten
		Naast mensen staan
		Warm nest
		Rekening houden met de ander
		Overgave aan de ander

Bij *autonomie* geven sommige hulpverleners een omschrijving van het begrip terwijl anderen meer ingaan op vaardigheden die horen bij de eigen autonomie. Als omschrijving wordt genoemd: het ontwikkelen van een eigen identiteit of zelfontwikkeling, bij jezelf blijven, en het 'zijn' van een persoon. Vaardigheden die genoemd worden zijn: oplossingsvaardigheden, keuzes kunnen maken, voor zichzelf op kunnen komen en zelfstandig kunnen functioneren of zich los kunnen maken. Zowel de omschrijvingen die genoemd worden als de vaardigheden die hierbij horen, komen terug in de tabel met omschrijvingen van de term autonomie aan het einde van deelvraag één.

Bij *verbondenheid* worden de volgende aspecten genoemd: aansluiten, naast mensen staan, een warm nest hebben, rekening kunnen houden met de ander en overgave aan de ander. Allemaal aspecten die te maken hebben met hoe mensen in verbinding en in contact staan met anderen.

Vraag 11. Stelling: om autonoom te kunnen zijn is verbondenheid een voorwaarde en om werkelijk je te verbinden met iemand moet je autonoom zijn. Wat vind je van deze stelling?

	Kernthema	Thema
Vraag 11	Autonomie nodig voor verbondenheid	Zonder autonomie verkeerde verbinding
		Autonomie nodig voor verbindingen
	Verbondenheid nodig voor autonomie	Verbondenheid voorwaarde voor autonomieontwikkeling
		Zonder verbondenheid geen ontwikkeling
		Gevoel van basisveiligheid voorwaarde voor ontwikkeling autonomie
	Verbondenheid nodig voor verbondenheid	Verbondenheid voorwaarde om verbinding aan te gaan
	Beide	Wederzijdse voorwaarde

Vraag elf is opnieuw een stelling. Hier wordt ingezoomd op de verbinding tussen autonomie en verbondenheid. Hoe zien hulpverleners de verhouding tussen beide termen?

Alle hulpverleners geven aan het met de stelling eens te zijn. Wel worden verschillende accenten gelegd. Allereerst wordt genoemd dat *autonomie en voorwaarde is voor verbondenheid*. Dit wordt door de hulpverleners toegelicht als dat het hebben van een eigen persoonlijkheid, de eigen autonomie, een voorwaarde is om verbindingen aan te kunnen gaan. Wanneer een sterke of evenwichtige persoonlijkheid ontbreekt, gaan mensen met verkeerde intenties verbindingen aan. Een voorbeeld dat genoemd werd is een vrouw met een lage zelfwaardering die relaties nodig had om zichzelf compleet te voelen. Dit zorgde keer op keer voor relaties met een scheve verhouding, waarin de vrouw afhankelijk werd van haar partner, wat uiteindelijk ook keer op keer uitliep op situaties waarin geweld een rol speelde. Een sterke persoonlijkheid zorgt ervoor dat iemand in een relatie voor zichzelf kan zorgen, wat hierdoor bijdraagt aan een gelijkwaardige relatie.

Een volgend accent is dat *verbondenheid nodig is voor het vormen van de autonomie*. Hierbij leggen hulpverleners er de nadruk op dat een persoon alleen kan ontwikkelen in een veilige situatie van verbondenheid. Een aspect wat hierbij genoemd wordt is dat er een gevoel van basisveiligheid moet zijn om te kunnen ontwikkelen. Dit antwoordt is het terrein waar de hulpverleners dagelijks in hun werk mee bezig zijn, de thuissituaties van de jeugdigen. Wanneer hier geen veiligheid of verbondenheid is, is ook de ontwikkeling van het kind in gedrang.

Een andere toevoeging is dat *verbondenheid ook een voorwaarde is voor verbondenheid*. Om verbindingen aan te kunnen gaan moet men ervaren hebben hoe het is om verbonden te zijn met anderen. Dit aspect raakt het terrein van hechting, wat in een volgende vraag aan de orde zal komen.

Sommige hulpverleners benadrukken dat de stelling aan beide kanten juist is. Zij noemen dat autonomie en verbondenheid wederzijdse voorwaarden voor elkaar zijn.

Vraag 12. Stelling: Verbondenheid is geen vaardigheid maar een gegeven. Wat doe je hiermee/herken je dit? (Denk aan loyaliteit/hechting)

	Kernthema	Thema
Vraag 12	Geen gegeven	Wel vaardigheid
		Loyaliteit is sociale vaardigheid
		Investeren in relaties
		Hechting niet vanzelfsprekend (2x)
		Loyaliteit niet onverbrekelijk
		Emotionele verbinding niet altijd ervaren
		Kan ontwikkeld worden
		Loyaliteit is behoefte
	Zowel gegeven als vaardigheid	Basisgegeven
		Mogelijk te ontwikkelen
		Verticale loyaliteit gegeven (2x)
		Horizontale loyaliteit vaardigheid (2x)
		Feitelijke verbondenheid gegeven
		Emotionele verbondenheid geen gegeven

Om de hulpverleners te prikkelen iets te zeggen over hun visie op hechting en loyaliteit is bovenstaande stelling geformuleerd. Zien de hulpverleners verbondenheid als een gegeven?

Twee hulpverleners zijn het oneens met de stelling en geven aan verbondenheid juist wel als een vaardigheid te zien. Zij geven aan dat loyaal zijn te maken heeft met het hebben van sociale vaardigheden, dat het nodig is om in relaties te investeren en dat verbondenheid ontwikkeld kan worden. Ze noemen wel dat elk kind de behoefte heeft om loyaal te zijn, maar geven tevens aan dat deze loyaliteit niet onverbrekelijk is. Ook hechting vinden ze niet vanzelfsprekend. Deze visie wordt onderbouwd met voorbeelden waarin de hechting tussen het kind en de ouder niet tot stand komt of situaties waarin het kind (tijdelijk) niets met de ouder te maken wil hebben. Ook wordt het voorbeeld genoemd van kinderen met autisme, voor wie het juist moeilijk is om verbondenheid te ervaren en te bieden. Dit ondersteunt de mening van de hulpverleners dat verbondenheid juist een vaardigheid is die er wel of niet kan zijn, in plaats van een gegeven.

De andere drie hulpverleners zien verbondenheid zowel als een vaardigheid als een gegeven. Hierbij wordt onderscheidt gemaakt tussen horizontale en verticale loyaliteit. Verticale loyaliteit, de band tussen ouder en kind, wordt door hen gezien als een (basis)gegeven. De horizontale loyaliteit, tussen een persoon en anderen waarbij geen sprake is van een bloedband, wordt wel gezien als een vaardigheid. Hier moet meer in geïnvesteerd worden en er zijn sociale vaardigheden voor nodig. Eén hulpverlener legt een net iets ander accent en noemt dat feitelijke verbondenheid een gegeven is maar emotionele verbondenheid niet. Het is een feit dat kinderen verbonden zijn aan hun ouders door een bloedband en dat gehuwden met elkaar verbonden zijn door middel van de wet. Tegelijk betekend dit niet dat deze verbondenheid dan ook ervaren wordt.

Opvallend is dat de meeste hulpverleners loyaliteit en hechting nadrukkelijk van elkaar scheiden. Loyaliteit wordt gezien als een behoefte, die ieder mens heeft, terwijl hechting wordt gezien als iets wat wel of niet tot stand kan komen.

Vraag 13. Hoe werk je bij UHP met loyaliteit/verbondenheid? Is het werken aan de verbinding een doel van de hulpverlening?

	Kernthema	Thema
Vraag 13	Verbinding als doel	Ouders betrekken bij situatie
		Ouders tot steunbron maken voor kind
		Verbinding beide ouders
		In stand houden contact ouder-kind (3x)

Alle vijf de hulpverleners vinden de verbondenheid tussen ouders en hun kinderen in zulke mate van belang dat het werken aan deze *verbinding altijd een doel is*. Ze betrekken ouders bij de omstandigheden van het kind en proberen de ouders tot een steunbron te maken voor het kind. Het in stand houden van het ouder-kind contact is in het belang van zowel de ouders als van het kind.

Vraag 14. Stelling: de theorie van autonomie en verbondenheid ligt ten grondslag aan mijn handelen.

	Kernthema	Thema
Vraag 14	Hulpverlening draait om autonomie en verbondenheid	Autonomie en verbondenheid basis van hulpverlening
	Verbondenheid staat voorop	Autonomie en verbondenheid altijd een thema
		Beide behoeften altijd aanwezig
		Maatregel beperkt autonomie ouders
		Verbondenheid voorwaarde voor hulpverlening
		Verbondenheid voorwaarde voor geslaagde hulpverlening (2x)
		Verbondenheid voorwaarde voor ontwikkeling kind
		Verbondenheid met ouders moet in stand gehouden worden
		Verbondenheid prioriteit (3x)
	Onbewust	Soms onbewust
	Differentiatie	Onbewust (2x)
		Afhankelijk van situatie

De laatste vraag is erop gericht om de hulpverleners samen te laten vatten of ze de theorie van autonomie en verbondenheid ten diepste onderliggend zien aan hun handelen. Alle vijf de hulpverleners geven aan het eens te zijn met de stelling.

De hulpverlening draait om autonomie en verbondenheid is een eerste aspect wat genoemd wordt. Hierbij wordt genoemd dat deze termen de basis vormen van de hulpverlening. Andere verwoordingen hiervan zijn dat deze termen altijd een thema zijn in de hulpverlening en dat beide behoeften altijd aanwezig zijn. Eén hulpverlener vervangt het woord ‘de theorie’ door ‘het principe’ van autonomie en verbondenheid met als reden dat de theorie niet direct aanwezig is of daar vanuit gehandeld wordt maar dat autonomie en verbondenheid wel altijd een thema zijn in de hulpverlening.

Drie hulpverleners geven aan dat ze het vooral onbewust is dat autonomie en verbondenheid onderliggend zijn aan hun handelen.

Opvallend is dat verschillende hulpverleners aangeven dat *verbondenheid voor hen voorop staat*. Verbondenheid (met de ouders) zien zij als voorwaarde voor de hulpverlening, voornamelijk voor een geslaagd hulpverleningstraject. Ook vinden ze de verbondenheid tussen de ouder en het kind voorwaarde voor de ontwikkeling van het kind. Daarom zijn ze van mening dat de verbondenheid tussen de hulpverlener en de ouders, maar vooral ook tussen de ouders en het kind, in stand gehouden moet worden. Drie hulpverleners geven aan dat verbondenheid in hun handelen prioriteit heeft boven autonomie. Eén hulpverlener noemt dat het afhankelijk is van de situatie of autonomie of juist verbondenheid prioriteit krijgt. Wanneer een jeugdige uit huis geplaatst wordt, ligt in dat geval de nadruk op de autonomie van het kind. Later zal er juist weer ingezoomd worden op de verbondenheid tussen de jeugdige en de ouders.

Deelconclusie

Uit het thema ‘de hulpverlener’ kan de conclusie getrokken worden dat bij al de geïnterviewde hulpverleners, hetzij bewust of onbewust, de termen autonomie en verbondenheid een rol spelen in hun visie en in hun handelen. De hulpverleners vinden allemaal dat autonomie een voorwaarde is voor verbondenheid en verbondenheid voor het ontwikkelen van autonomie. Dit heeft invloed op hun werkwijze. Ze werken aan verbondenheid en veiligheid voor jeugdigen zodat er ruimte is om hun autonomie te ontwikkelen. Daarnaast werken ze altijd aan de verbondenheid tussen ouder en kind, vooral in het geval van uithuisplaatsing. Hierbij hebben ze oog voor de loyaliteit tussen ouders en kinderen. Daarnaast is het werken aan de verbinding tussen de hulpverlener en de ouder ook altijd een belangrijk doel.

4.4. Conclusie

Dit hoofdstuk begon met het kort toelichten van de deelvraag die in dit hoofdstuk beantwoordt zou worden. Deze vraag luidde: *“Wat zeggen de hulpverleners van Bureau Jeugdzorg Ede over de manier waarop zij de termen autonomie en verbondenheid integreren in het hulpverleningsproces?”* Het doel van deze vraag was om er achter te komen op welke wijze de hulpverleners de termen autonomie en verbondenheid integreren in hun werkwijze.

Het thema ‘het kind’ is het eerste thema dat ter sprake is gekomen tijdens het interview. De hulpverleners geven bij dit thema aan dat de verbondenheid tussen ouder en kind een voorwaarde is voor het ontwikkelen van een eigen autonomie van het kind. Een kind moet van de ouder de ruimte krijgen om kind te kunnen zijn. Voor de ontwikkeling van het kind is het van belang dat de ouder het kind aandacht geeft en een veilige opvoedsituatie creëert. Hieruit blijkt dat het kind de verbondenheid met de ouder nodig heeft voor het ontwikkelen van een eigen autonomie. De geïnterviewde hulpverleners geven aan dat de ontwikkeling van het kind, een belangrijk aspect is waar zij op letten. Daarbij letten zij er op of de voorwaarden voor deze ontwikkeling, zoals de verbondenheid met de ouder, aanwezig zijn.

Het thema ‘de ouder’ is een tweede thema dat de aandacht heeft gekregen tijdens het interview. Dit thema heeft met name betrekking op de visie die de hulpverleners hebben op het ouderschap. Opvallend was dat de geïnterviewden een duidelijke visie hadden op ouderschap en de vaardigheden die een ouder moet hebben. Ook bij dit thema kwamen de termen autonomie en verbondenheid duidelijk naar voren, wat deels ook kwam door de vragen die gesteld werden. Bij dit thema werd vooral benadrukt dat de ouder een eigen autonomie nodig heeft om zich goed met het kind te kunnen verbinden. Een eigen autonomie is dus een voorwaarde voor verbondenheid. Door alle vijf de hulpverleners werd dit genoemd. Hierbij wordt wel benadrukt dat de behoeften van het kind centraal moeten staan voor de ouder. De ouder moet in staat zijn op de eigen autonomie op te offeren in het belang van het kind. Wat centraal stond bij het thema ‘de ouder’ was het kernthema ‘veiligheid bieden’. Daarnaast werden allerlei vaardigheden genoemd dit met name gericht waren op

de verbondenheid, de relatie, tussen ouder en kind. Aspecten binnen de ouder-kind relatie zijn acceptabel met als voorwaarde dat het kind niet belemmerd wordt in zijn ontwikkeling.

Bij zowel het thema 'het kind' als het thema 'de ouder' kan dus gezegd worden dat hulpverleners wel degelijk aandacht besteden aan de termen autonomie en verbondenheid tijdens hun werk in gezinnen. De visies van de hulpverleners op het kind en het ouderschap gaan in de basis over autonomie en verbondenheid.

Als laatste is aandacht besteed aan het thema 'de hulpverlener'. De vragen binnen dit thema gingen specifiek in op de wijze waarop de hulpverlener bezig is met autonomie en verbondenheid en welke visie de hulpverlener heeft op deze beide termen. Geconcludeerd kan worden dat de hulpverleners, al dan niet bewust, de termen autonomie en verbondenheid een plek geven in hun wijze van hulpverlenen. Ze benoemen allemaal dat beide termen onderliggend zijn aan hun handelen. Opvallend is dat de geïnterviewden de termen autonomie en verbondenheid niet los zien van elkaar. De hulpverleners zien autonomie als een voorwaarde voor verbondenheid en verbondenheid als een voorwaarde voor het ontwikkelen van autonomie. Verbondenheid met ouders is een eerste aspect waar de hulpverleners op in zetten. Op het moment dat de verbondenheid met ouders goed is, verloopt het verdere hulpverleningstraject soepel omdat er sprake is van een samenwerkingsrelatie. Ook de verbondenheid tussen ouder en kind is een belangrijk thema waarop ingezet wordt. Al is hierbij te zien dat uiteindelijk de autonomie van het kind prioriteit heeft boven de verbondenheid tussen ouder en kind. Het uiteindelijke doel van de hulpverlening van Bureau Jeugdzorg is dat de ontwikkeling van het kind doorgang kan vinden.

De wijze waarop de hulpverleners de termen autonomie en verbondenheid integreren in hun hulpverleningsproces is dus met name terug te zien in hun visie op het kind en ouderschap en komt daarnaast naar voren in hun handelen in het hulpverleningsproces. Als het gaat om het kind staat de autonomie ontwikkeling centraal. Bij de ouder wordt vooral gelet op de relatie, de verbondenheid, met het kind. De hulpverleners richten zich bij de ouder op de verbondenheid en bij het kind met name op de ontwikkeling.

Eindconclusie

In hoeverre is de hulpverlening binnen Bureau Jeugdzorg Ede te analyseren in termen van autonomie en verbondenheid?

Conclusie

De kern van de hulpverlening binnen Bureau Jeugdzorg Ede is te analyseren in termen van autonomie en verbondenheid. Tot deze conclusie is gekomen aan het eind van dit verkennende onderzoek. Om de vraagstelling *‘in hoeverre is de hulpverlening binnen Bureau Jeugdzorg Ede te analyseren in termen van autonomie en verbondenheid?’* te kunnen beantwoorden was het nodig om allereerst een aantal deelvragen te beantwoorden.

Aan het einde van de literatuurstudie is de de hypothese *‘elk hulpverleningsproces is te analyseren in termen van autonomie en verbondenheid’* vastgesteld. Tijdens het analyseren van de rapportages bleek dat de kern van dit onderdeel van het hulpverleningsproces inderdaad te analyseren is in termen van autonomie en verbondenheid. Wat opviel is dat het merendeel van de onderdelen van de rapportages niet te herleiden is naar de termen autonomie en verbondenheid. Dit komt met name doordat het merendeel van de kopjes grotendeels feitelijke informatie bevat. De kern van de rapportages, namelijk de ontwikkeling van de doelen, de hulpvraag van de cliënt en de beschrijving van de nieuwe doelen is wel goed te herleiden naar beide termen. De inhoud van de rapportages, zoals zichtbaar in de grafieken, sluit aan op wat er in de literatuur beschreven staat met betrekking tot de termen autonomie en verbondenheid. In de rapportages is te lezen dat of het werken aan de ontwikkeling van autonomie centraal staat of het werken aan de verbondenheid prioriteit heeft. Problemen ontstaan namelijk daar waar er geen evenwicht is tussen beide behoeften.

Tijdens het uitvoeren van de inhoudsanalyse is een hulpmiddel ontwikkeld om rapportages te kunnen analyseren door de bril van autonomie en verbondenheid. Dit hulpmiddel is een stappenplan dat uitgebreid beschreven staat in hoofdstuk drie van deze scriptie. Hierin staat ook beschreven op welke aspecten specifiek gelet moet worden bij het analyseren van rapportagemateriaal aan de hand van de termen autonomie en verbondenheid.

De wijze waarop de hulpverleners van Bureau Jeugdzorg Ede de termen autonomie en verbondenheid integreren in hun werkwijze is met name terug te zien in hun visie op het kind en het ouderschap. Daarnaast is deze visie concreet terug te zien in hun hulpverlenend handelen. Uit de interviews met de vijf betrokken hulpverleners komt naar voren dat autonomie een voorwaarde is voor verbondenheid en verbondenheid voor het ontwikkelen van autonomie. Zij bevestigen hiermee wat naar voren kwam in de literatuurstudie, namelijk dat autonomie en verbondenheid onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Over autonomie en verbondenheid met betrekking tot de ontwikkeling en het opvoeden van het kind, benadrukt de literatuur dat verbondenheid nodig is om autonomie te ontwikkelen en dat autonomie ook nodig is om verbondenheid te ontwikkelen. De geïnterviewde hulpverleners benoemen ditzelfde aspect bij de relatie ouder-kind. De ouder heeft een eigen autonomie nodig om zich goed te kunnen verbinden met het kind. In dit verband wordt dus aangegeven dat een eigen autonomie een voorwaarde is voor het aangaan van verbindingen.

Kort gezegd komt het erop neer dat de hulpverlening in de kern te analyseren en te herleiden is naar de termen autonomie en verbondenheid. Het principe van deze twee termen blijkt in de basis onderliggend te zijn aan de hulpverlening. Dit komt allereerst naar voren in de kern van de rapportages waar het gaat over problematiek en doelstellingen met betrekking tot autonomie of verbondenheid. De betrokken hulpverleners geven aan dat autonomie en verbondenheid, deels onbewust, ten grondslag ligt aan hun visie op kinderen en ouderschap. Daarnaast richten zij zich ook

in hun hulpverlenend handelen op beide aspecten. De hypothese dat elk hulpverleningsproces te analyseren is aan de hand van deze termen is bevestigd. Concreet houdt dit in dat autonomie en verbondenheid behoeften zijn die in het leven van ieder mens aanwezig zijn en dat hulpverlening erop gericht is om de onbalans die er kan zijn tussen beide behoeften, te herstellen.

Aanbevelingen

Zoals eerder gezegd is dit onderzoek een verkennend onderzoek geweest voor het onderzoek van de dhr. W. Dekker. De kern van zijn vraag was of rapportages geanalyseerd kunnen worden in termen van autonomie en verbondenheid en zo ja, op welke wijze. De conclusie van dit onderzoek is dat de hulpverlening te analyseren is in termen van autonomie en verbondenheid. De aanbeveling hierbij is het gebruiken van het hulpmiddel dat ontwikkeld is. Het beschreven hulpmiddel is een concreet stappenplan dat helpend is om rapportages te analyseren in termen van autonomie en verbondenheid. Door dit hulpmiddel te gebruiken kan er bruikbare informatie gehaald worden uit de geanalyseerde rapportages bij het doen van onderzoek rond het thema autonomie en verbondenheid in de hulpverlening. Hierbij dienen de aandachtspunten zoals beschreven in het hulpmiddel in acht genomen te worden.

Discussie

Uit het onderzoek naar autonomie en verbondenheid is naar voren gekomen dat autonomie en verbondenheid de basale uitgangspunten vormen voor het leven van mensen en dus ook van de hulpverlening. Hulpverlening wordt immers daar ingezet waar het leven van mensen uit balans geraakt is of dreigt te raken.

Dit onderzoek is begonnen met een literatuurstudie naar de termen autonomie en verbondenheid en de onderliggende visies aan deze termen. Hier vanuit is de hypothese geformuleerd dat 'elk hulpverleningsproces te analyseren is in termen van autonomie en verbondenheid'. Vervolgens is ingezoomd op de kern van het onderzoek: rapportagemateriaal. Er zijn tien rapportages geanalyseerd om een antwoord te kunnen formuleren op de vraag op welke wijze rapportagemateriaal te analyseren is aan de hand van de termen autonomie en verbondenheid. Hieruit is gebleken dat de kern van een rapportage te herleiden is naar deze termen en dat het in de kern van de hulpverlening dus ook altijd om het principe van autonomie en verbondenheid draait. Deze bevinding is uitgewerkt in een concreet stappenplan wat gebruikt kan worden bij vervolgonderzoek naar rapportagemateriaal aan de hand van autonomie en verbondenheid. De bevinding dat hulpverlening in de kern draait om het principe van autonomie en verbondenheid werd ondersteund door de visies van vijf hulpverleners die werkzaam zijn bij Bureau Jeugdzorg Ede. Er is gekozen voor interviews om naast het bestuderen en analyseren van rapportagemateriaal ook van hulpverleners zelf te horen of en hoe zij aandacht geven aan de genoemde termen.

De hypothese die geformuleerd is na het bestuderen van de literatuur, komt logischerwijs voort uit wat auteurs zeggen over het principe van autonomie en verbondenheid. Alle auteurs beschrijven autonomie en verbondenheid als basisbehoeften van ieder mens en in iedere relatie. Ieder mens heeft het nodig om verbonden te zijn met anderen en tegelijkertijd ook te kunnen functioneren als zelfstandig individu. Het verdere onderzoek bevestigt deze hypothese. De rapportages zijn in de kern te herleiden naar autonomie en verbondenheid. Door tabellen en grafieken te maken van deze geanalyseerde gegevens is dit in kaart gebracht en is beschreven hoe deze gegevens geïnterpreteerd kunnen worden.

Uit het onderzoek is, in antwoord op de vraag van dhr. W. Dekker, naar voren gekomen dat het mogelijk is om rapportagemateriaal te analyseren aan de hand van de termen autonomie en verbondenheid. Moeizame aspecten en knelpunten bij het analyseren op deze manier zijn beschreven in het hulpmiddel wat ontwikkeld is. Het hulpmiddel is een handreiking voor dhr. W.

Dekker om te gebruiken bij rapportageonderzoek met betrekking tot het thema autonomie en verbondenheid. Daarnaast is uit de gehouden interviews gebleken dat hulpverleners, hetzij bewust of onbewust, in hulpverleningssituaties letten op zowel een gezonde autonomie van cliënten als op een positieve verbinding tussen cliënten. Daarnaast letten ze ook op het aangaan van een positieve verbinding met cliënten en het op een positieve manier positioneren van hun eigen autonome persoon.

In de inleiding van dit onderzoek is beschreven dat dit de vraag was die de onderzoekers zich stelden. Zou het echt zo zijn zoals in de literatuur beschreven staat dat het voor ieder persoon en in elke relatie draait om een balans tussen autonomie en verbondenheid? Uiteindelijk onderbouwd dit onderzoek de literatuur en wordt er ingestemd met de hypothese die geformuleerd is op basis van deze literatuur.

De uitkomsten van dit onderzoek zijn met name interessant voor de opdrachtgever dhr. W. Dekker. Dit verkennende onderzoek is bruikbaar bij zijn onderzoek. Hulpverleners en therapeuten zullen dit onderzoek wellicht interessant vinden als zij zich bezig houden met bijvoorbeeld ervaringsgerichte hulpverlening. Voor de als onderzoekers heeft het onderzoek nieuwe theoretische inzichten gegeven over de termen autonomie en verbondenheid. Beide termen zijn niet meer weg te denken uit hun visie op hulpverlening. Vanuit de kennis die opgedaan is vanuit dit onderzoek is te zien dat alles terug te leiden is naar autonomie en verbondenheid.

Evaluatie

In deze evaluatie zal teruggekeken worden op het onderzoeksproces en het tot stand komen van het uiteindelijke product. Daarnaast zal er stil gestaan worden bij het behalen van de doelstellingen en het individueel behaalde leerrendement.

Productevaluatie

De evaluatie van het proces is belangrijk gezien het feit dat het eindproduct het doel is van het gedane onderzoek. Het product is tot stand gekomen door het nemen van belangrijke beslissingen. Zo is tijdens het onderzoek besloten om de template-benadering te gebruiken als werkwijze. Dit betekent dat er vaststaande labels gebruikt zijn voor het labelen van de fragmenten. Vervolgens is er voor gekozen om het hulpmiddel vorm te geven door een stappenplan te ontwikkelen. Naast de genoemde sterke kanten van dit onderzoek is er ook een zwakte te noemen. De beslissingen die genomen zijn tijdens het onderzoek hadden al eerder genomen kunnen worden. Deze keuzes hadden al beschreven moeten worden in het plan van aanpak. Dit zou er voor gezorgd hebben dat het plan van aanpak gevolgd had kunnen worden met als voordeel dat deze aspecten tijdens het onderzoek niet meer uitgezocht hoefden te worden. Er zijn ook factoren van buitenaf die een rol hebben gespeeld tijdens het uitvoeren van het onderzoek. Allereerst waren er kansen vanuit Bureau Jeugdzorg Ede. Dit kwam mede doordat er al contacten lagen tussen deze organisatie en één van de betrokken studenten. Bureau Jeugdzorg Ede heeft rapportagemateriaal beschikbaar gesteld voor dit onderzoek. Daarnaast kregen de onderzoekers de kans om vijf hulpverleners van deze organisatie te interviewen. Naast de kansen die Bureau Jeugdzorg Ede bood was er ook sprake van een bedreiging. Het rapportagemateriaal van de genoemde organisatie bevat privacy gevoelige informatie. Dit betekent dat niet alle gegevens gepubliceerd mogen worden. Voor het publiceren van het eindproduct betekent dit dat deze niet in het geheel gepubliceerd kan worden. Er is daarom voor gekozen om de desbetreffende bijlagen weg te laten voor de lezer en alleen inzichtelijk te maken voor de beoordelaar.

Procesevaluatie

De procesevaluatie gaat met name over de samenwerking tussen de betrokkenen. De samenwerking als studenten onderling verliep erg goed. Dit kwam mede doordat er sprake was van een eenduidige werkwijze. Dit is met name terug te zien in de manier van werken en de schrijfstijl. In het plan van aanpak is duidelijk beschreven wie er hoofdverantwoordelijk was voor welk deel van het product. Tijdens het onderzoek is vastgehouden aan deze taakverdeling. Voordat er aan een nieuw onderdeel begonnen werd, overlegden de onderzoekers met elkaar over wie welk stuk ging schrijven. Zo kon steeds gekomen worden tot een evenwichtige taakverdeling waar beiden achter konden staan. Ook de contacten met de opdrachtgever verliepen soepel. Met vragen konden de onderzoekers altijd bij hem terecht en kon er samen op zoek gegaan worden naar wat haalbaar was. De samenwerking met de afstudeerbegeleider verliep ook prima. Er is niet veel contact geweest maar als het nodig was konden de onderzoekers bij hem terecht met vragen. Veel contacten zijn via de mail verlopen. Het contact tussen de opdrachtgever en de afstudeerbegeleider verliep goed, dit kwam mede doordat de opdrachtgever een docent van school is wat zorgde voor korte lijnen. De samenwerking met Bureau Jeugdzorg Ede was prettig. Er was voldoende ruimte voor afstemming en de contacten met de betrokken hulpverleners verliepen ook erg soepel. Samengevat kan gezegd worden dat het proces erg soepel verlopen is.

Doelstellingen

Voorafgaand aan de uitvoering van het onderzoek zijn vier doelen opgesteld, afgeleid van de vier deelvragen. Kort zal beschreven worden in hoeverre deze doelstellingen bereikt zijn.

1. Er is helder zicht op wat de literatuur zegt over de termen autonomie en verbondenheid, in het bijzonder de literatuur met betrekking tot het opvoeden.

Er kan een positief antwoord geven worden als het gaat om het bereiken van deze doelstelling. Er is door het bestuderen van verschillende literatuur een helder zicht gecreëerd op wat in de literatuur beschreven wordt over de termen autonomie en verbondenheid en de theorieën die hieraan ten grondslag liggen. Hierbij willen de onderzoekers opmerken dat een 'helder zicht' niet betekend dat er ook 'volledig zicht' is op alle literatuur met betrekking tot het thema. Er is in de literatuurstudie niet alle mogelijk literatuur gebruikt, maar een keuze gemaakt uit de vele beschikbare literatuur. Er is voor gekozen om literatuur te gebruiken die door de opdrachtgever aangereikt werd. Deze literatuur gebruikt hij zelf ook bij zijn onderzoek. Hier vanuit is literatuur gebruikt waarnaar de gebruikte auteurs zelf verwezen. Ook zijn er keuzes gemaakt met betrekking tot de reikwijdte van de literatuur. Er zijn auteurs gebruikt die de nadruk leggen op verbondenheid zoals Nagy en Bowlby, maar ook auteurs die de nadruk leggen op autonomie zoals Yankelovich en Onfray. Op deze manier is niet alleen een helder, maar ook een evenwichtig beeld van de literatuur geschetst als eerste stap in het onderzoek.

2. Er is duidelijk op welke wijze de rapportages van Bureau Jeugdzorg Ede te herleiden zijn naar de termen autonomie en verbondenheid.

Door de gemaakte keuzes tijdens het doen van inhoudsanalyse, met gebruik van de template-benadering, is stap voor stap duidelijk gekregen op welke wijze de rapportages van Bureau Jeugdzorg Ede te herleiden zijn naar de termen autonomie en verbondenheid. Dit proces, de wijze waarop de rapportages te herleiden zijn, is ook stap voor stap beschreven. Daarnaast is een stap verder gegaan door het bekijken van de resultaten van deze inhoudsanalyse en het trekken van conclusies hieruit om de wijze waarop geanalyseerd moet worden te specificeren. Door het onderzoek wat gedaan is, is een volledig antwoord kunnen geven op de deelvraag en daarmee is beantwoord aan de doelstelling.

3. Er is een hulpmiddel ontwikkeld voor het analyseren van rapportages aan de hand van de termen autonomie en verbondenheid.

Voortvloeiend uit het beschrijven van de manier waarop rapportages te herleiden zijn naar de termen autonomie en verbondenheid, is een hulpmiddel ontwikkeld voor het analyseren van rapportagemateriaal aan de hand van de termen autonomie en verbondenheid. Dit hulpmiddel heeft de vorm gekregen van een stappenplan wat doorlopen kan worden bij het doen van inhoudsanalyse met betrekking tot dit genoemde thema.

4. Er is zicht op wat individuele hulpverleners zeggen over de manier waarop zij de termen autonomie en verbondenheid integreren in het hulpverleningsproces.

Door het afnemen van interviews is een duidelijk zicht gekregen op hoe individuele hulpverleners bij Bureau Jeugdzorg in Ede werken met de termen autonomie en verbondenheid. Uit de interviews is naar voren gekomen dat de hulpverleners enerzijds werken met de termen door op beide aspecten te letten in gezinnen en in de ontwikkeling van een kind. Anderzijds letten ze ook op beide aspecten in hun eigen houding richting gezinnen. Door de combinatie van het bestuderen en analyseren van rapportagemateriaal en het interviewen van hulpverleners is ook het doel bereikt om een antwoord te geven op de vraagstelling van het onderzoek.

Individueel leerrendement en de individueel bereikte competenties

Beide onderzoekers hebben veel geleerd van het onderzoek dat gedaan is. Concreet heeft Hinke geleerd dat er problemen ontstaan als de behoefte aan autonomie en verbondenheid niet met elkaar in evenwicht zijn en dat het dus van belang is dat deze behoeften in balans zijn. In haar denken en handelen zijn beide termen niet meer weg te denken. Ze heeft geleerd dat elk probleem te herleiden is naar autonomie en verbondenheid. Het is een onderdeel geworden van haar visie op hulpverlening. Met betrekking tot de samenwerking heeft Hinke geleerd om dingen die haar dwars zitten uit te spreken. Dit vond zij eerst lastig maar door het te gaan doen heeft zij gemerkt dat het

helpend is in de samenwerkingsrelatie. Het is belangrijk dat er sprake is van een open en eerlijke samenwerking.

Voor Willemijn heeft het onderzoek vooral invloed gehad op haar visie op hulpverlening. De termen autonomie en verbondenheid zijn hier een grote en concrete rol in gaan spelen. Overleggen in de samenwerking en het verantwoorden van een mening of een keuze zijn specifieke punten die zij geleerd heeft tijdens deze periode van samenwerken.

Zie het procesverslag voor een specifiekere beschrijving van het individueel leerrendement van beide onderzoekers.

Bibliografie

- Akker, v. P. (1991). Geborgenheid en zelfontplooiing; een verkennend sociologisch en sociaal psychologisch onderzoek naar de betekenis en de realisatie van twee waardencomplexen in primaire leefvormen. Tilburg: IVA, Instituut voor sociaal-wetenschappelijk onderzoek van de Katholieke Universiteit Brabant.
- Baarda, B. E. (2013). Basisboek Kwalitatief Onderzoek. Noordhoff Uitgevers.
- Baarda, D. d. (2005). *Basisboek Kwalitatief Onderzoek*. Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff.
- Barendsen, E. (sd). Opgeroepen op februari 10, 2013, van Radboud Universiteit Nijmegen: <http://www.cs.ru.nl/E.Barendsen/onderwijs/onderzoeksvaardigheden/doc9.pdf>
- Beyers W., S. B. (2010). Hfst. 6 Ontwikkeling van autonomie. In v. A. Slot W., *Psychologie van de adolescentie* (pp. 82-98). Amersfoort: ThiemeMeulenhoff.
- Boszormenyi-Nagy, I. (2000). Grondbeginselen van de contextuele benadering. Haarlem: De Toorts.
- Boszormenyi-Nagy, I. (1986). Tussen geven en nemen. Haarlem: De Toorts.
- Bouwkamp, R. (1999). Helen door delen. Maarssen: Elsevier/De Tijdstroom.
- Bouwkamp, R. S. (2013). *Dicht bij huis*. Utrecht: De Tijdstroom.
- Bowlby, J. (1983). Verbondenheid. Deventer: Van Loghum Slaterus B.V. .
- Breeuwsma, G. (2005). De constructie van de levensloop . Amsterdam: Leendert Stofbergen.
- Dohmen, J. (2010). Tegen de onverschilligheid. Wommelgem: Veen Bosch & Keuning.
- Erikson, E. H. (1977). Het kind en de samenleving. Utrecht/Antwerpen: Uitgeverij Het Spectrum.
- Hermans, H. (1986). Het verdeelde gemoed. Baarn: Nelissen.
- Hout, v. A. (2001). De (gezins)voogd als jongleur. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- IJzendoorn, v. M. (1982). Opvoeden in geborgenheid. Deventer: Van Loghum Slaterus B.V.
- Kohnstamm, R. (2002). Kleine ontwikkelingspsychologie, het jonge kind, deel 1. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Montfoort, A. v. (2009). Handboek Deltamethode Gezinsvoogdij. Utrecht: MOgroep Jeugdzorg.
- Online Encyclopedie*. (2012). Opgeroepen op januari 22, 2013, van www.encyclo.nl: <http://www.encyclo.nl/zoek>
- Tartuffel. (2011, oktober 3). *Mens en Samenleving*. Opgeroepen op januari 2013, van InfoNu: <http://mens-en-samenleving.infonu.nl/psychologie/34088-acht-levensfasen-ontwikkelingsfasen-van-de-mens-erikson.html>

Van Dale. (2013). Opgeroepen op januari 22, 2013, van www.vandale.nl:
<http://www.vandale.nl/opzoeken>

Vries, S. d. (2008). Basismethodiek psychosociale hulpverlening. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

Yankelovich, D. (1981). Nieuwe regels, op zoek naar zelfontplooiing in een omgekeerde wereld.
Baarn: Ambo.